MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
POLITIKOS IR VADYBOS FAKULTETAS
POLITIKOS MOKSLŲ INSTITUTAS

RAMINTA UMBRASAITĖ

TAIVANO KLAUSIMAS JAV IR KINIJOS SANTYKIUOSE

Magistro baigiamasis darbas

Vadovas
Doc. dr. Egidijus Motieka

VILNIUS
2015

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
POLITIKOS IR VADYBOS FAKULTETAS
POLITIKOS MOKSLŲ INSTITUTAS

TAIVANO KLAUSIMAS JAV IR KINIJOS SANTYKIUOSE

Tarptautinės politikos ir ekonomikos magistro baigiamasis darbas
Studijų programa *621L20012*

Vadovas
_____Doc. dr. Egidijus Motieka

Recenzentas
_____

Atliko
_____TPemns4-01 gr. stud.
R. Umbrasaitė

VILNIUS
2015

TURINYS

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS 4

DARBE NAUDOJAMOS SANTRUMPOS 5

ĮVADAS 6

1. TEORINĖS PRIEIGOS VALSTYBIŲ SANTYKIAMS TIRTI KONSTRAVIMAS 9

1.1. Valstybių santykiai kaip kova už išlikimą 9

1.2. Valstybių santykiai kaip visuomenėje vyraujančių idėjų atspindys 15

1.3. JAV ir Kinijos santykiai kaip geopolitinės strategijos dalis 17

2. JAV IR KINIJOS SANTYKIAI 21

3. TAIVANO KLAUSIMAS JAV IR KINIJOS SANTYKIUOSE 25

3.1. Kinijos ir Taivano santykių analizė 25

3.1.1. Kinijos ir Taivano konflikto ištakos (iki 1949 m.) 25

3.1.2. Atviras konfliktas (1949 – 1979 m.) 27

3.1.3. Kinijos ir Taivano santykių atšilimas (1979 – 1995 m.) 33

3.1.4. Trečioji Taivano sąsiaurio krizė ir naujas sąstingis (1995 – 2008 m.) 36

3.1.5. Kinijos ir Taivano pozicijų suartėjimas (nuo 2008 m.) 38

3.2.JAV ir Taivano santykių analizė 39

3.2.1. Oficialus aljansas (iki 1979 m.) 39

3.2.2. Neoficialus bendradarbiavimas (nuo 1979 m. iki dabar) 42

3.3.JAV ir Kinijos santykiai Taivano kontekste 45

3.3.1. JAV ir Kinijos priešiškumas (iki 1972 m.) 45

3.3.2. JAV ir Kinijos santykių atšilimas (1972 – 1989 m.) 46

3.3.3. JAV ir Kinijos santykių paaštrėjimas ir naujo bendradarbiavimo pradžia (nuo 1989 m. iki dabar) 48

4. GALIMI SANTYKIŲ TARP JAV IR KINIJOS RAIDOS SCENARIJAI 55

IŠVADOS 59

REKOMENDACIJOS 61

LITERATŪROS IR ŠALTINIŲ SĄRAŠAS 62

ANOTACIJA 66

ANNOTATION 67

SANTRAUKA 68

SUMMARY

Paveikslų sąrašas

1 paveikslas. *Rimlandas* ir *heartlandas* pagal Spykman

2 paveikslas. Taivano sąsiaurio žemėlapis

Darbe naudojamos santrumpos

AIT – Amerikos institutas Taivane

ARATS – Taivano sąsiaurio santykių asociacija

DPP – Demokratinė progresyvioji partija

JAV – Jungtinės Amerikos Valstijos

JK – Jungtinė Karalystė

JT – Jungtinės Tautos

KKP – Kinijos Komunistų partija

KLR – Kinijos Liaudies Respublika, Kinija

KNP – Kinijos Nacionalistų partija

KR – Kinijos Respublika, Taivanas

LIA – Kinijos Liaudies Respublikos Liaudies išlaisvinimo armija

MFN – Labiausiai privilegijuotos šalies išlygos

SEF – Sąsiaurio mainų fondas

TRA – Santykių su Taivanu aktas

ĮVADAS

Darbo aktualumas ir naujumas. Po Antrojo pasaulinio karo iškilus dviem supervalstybėms, diktuojančioms viso pasaulio tvarką, prasidėjo ginklavimosi varžybos, kurių metu abi pusės siekė pranokti viena kitą. Jungtinės Amerikos Valstijos *sulaikymo strategija* (*containment strategy*), siekė apriboti Sovietų Sąjungos vykdomą politiką. Todėl JAV buvo suinteresuota bendradarbiauti ne tik su vertybiškai artima Europa, bet ir su ir Azija, nes vyravo nuomonė, kad tas kas valdo Euraziją, valdo pasaulį. Sovietų Sąjunga valdė dalį Eurazijos (taip vadinamą *heartlandą*), tačiau siekė įtakos visame žemyne. Todėl JAV, nenorinčiai nusileisti sovietams, buvo gyvybiškai svarbu savo pusėn patraukti valstybes, supančias Sovietų Sąjungą (*rimlandą*).

8-ame dešimtmetyje įgyvendindama savo strategiją, JAV pradeda bendradarbiavimą su Kinijos Liaudies Respublika (Kinija). Tačiau sugriuvus Sovietų Sąjungai, *sulaikymo strategija* neteko svarbos, todėl bendradarbiavimas su Kinija tarsi tapo strategiškai nebūtinas JAV. Bet auganti Kinijos galia lėmė, kad Kinija išliko svarbi geopolitinėje JAV strategijoje. Pastaruoju metu JAV ir Kinijos santykiai įgauna vis didesnę svarbą ne tik Azijos regionui, bet ir globaliai.

JAV ir Kinijos santykiai įvairiapusiški, susidedantys iš įvairių probleminių aspektų. 1950 m. iškilo itin opi Korėjos pusiasalio problema JAV ir Kinijai palaikant skirtingas puses. Taip pat Kinijai problemų kėlė ir vis dar kelia itin glaudūs JAV ir Japonijos santykiai, kuriais menkinama Kinijos įtaka regione bei Kinijos svarba JAV. Kitos vertybiškai artimos JAV partnerės, tokios kaip Singapūras ar Honkongas, taip pat visada kėlė Kinijos nepasitenkinimą santykiuose su JAV. Bet Taivano klausimas nuo pat pradžių buvo vienu svarbiausių Kinijos ir JAV santykiuose, darantis įtaką ir kitiems santykių aspektams.

Tyrimo problema. Taivano klausimas neabejotinai daro didelę įtaką JAV ir Kinijos santykiams. Taivano klausimas ne kartą sukėlė Kinijos ir JAV susipriešinimą ir padarė įtaką sprendžiant kitus probleminius JAV ir Kinijos santykius. Antroje XX a. pusėje Taivanas buvo JAV geopolitinės strategijos, išlaikant įtaką Azijoje, dalis. Vėliau į šią strategiją buvo įtraukta ir Kinija. Tad JAV buvo priversta subalansuoti politiką Taivano atžvilgiu. XXI a. pradžioje, itin gerų santykių palaikymas tarp JAV ir Kinijos yra ypač svarbu, nes tai daro įtaką ne tik abiem šalims, bet ir visam pasauliui. Tuo tarpu santykiai su Taivanu – įtakos Azijoje išlaikymo dalis. Todėl yra svarbu atskleisti kaip pasikeitė Taivano klausimo įtaka JAV ir Kinijos santykiams bei numatyti tolimesnę santykių, darančių įtaką visam pasauliui, eigą.

Problemos išskirtinumas. Užsienio literatūroje Taivano klausimo įtaka JAV ir Kinijos santykiams yra itin plačiai nagrinėta ir tebenagrinėjama tema. Šia tema parašytų mokslinių straipsnių ir knygų bei tyrimų yra itin daug. Tačiau Lietuvoje tema nagrinėta mažai. Taivano

klausimo specifika ir jo įtaka JAV ir Kinijos santykiams yra mažai kam žinoma, todėl šiuo darbu siekiama perteikti Taivano klausimo svarbą.

Tyrimo objektas. JAV ir Kinijos santykių raida.

Darbo tikslas. Išanalizuoti Taivano klausimo įtaką JAV ir Kinijos santykiams.

Darbo uždaviniai:

1. Nustatyti pagrindinius probleminius JAV ir Kinijos santykių aspektus.
2. Išanalizavus Kinijos ir Taivano bei JAV ir Taivano santykius, išskirti svarbiausius veiksnius darančius įtaką JAV ir Kinijos santykiams.
3. Įvertinus svarbiausius faktorius, darančius įtaką JAV, Kinijos ir Taivano santykių trikampiui, sukonstruoti galimus visų trijų valstybių santykių raidos scenarijus.

Ginamasis teiginys. Nors Taivanas yra vienas iš nesutarimų tarp JAV ir Kinijos šaltinių, tačiau nesutarimai Taivano klausimu netaps atviro JAV ir Kinijos konflikto priežastimi. Toks konfliktas būtų nepalankus visoms pusėms.

Darbo metodai. Magistro darbe naudojami šie tyrimo metodai: 1. Kokybinė dokumentų analizė naudojama siekiant išanalizuoti dvišales JAV, Kinijos ir Taivano sutartis ir pranešimus bei teisinius dokumentus, reglamentuojančius šių valstybių santykius. 2. Antrinių duomenų analizė naudojama susistemintų duomenų analizei. 3. Aprašomasis analitinis metodas naudojamas nustatant probleminius šalių santykių aspektus ir išskiriant veiksnius darančius įtaka šiems santykiams. 4. Prognozavimas naudojamas konstruoti JAV ir Kinijos raidos scenarijus, remiantis jau padaryta analize.

Šaltiniai ir literatūra. Rašant magistro darbą buvo remtasi įvairiomis užsienio autorių publikacijomis, oficialiais šalių dokumentais. Teoriniams darbo aspektams aptarti naudoti užsienio autorių, tokių kaip Hans J. Morgenthau, Kenneth N. Waltz, Alexander Wendt, Nicholas J. Spykman, Zbigniew Brzezinski ir kt. darbai, kuriuose nagrinėjami valstybių santykiai ir nustatomos galimos santykių konstrukcijos. Empirinėje darbo dalyje remtasi tiek oficialiais dokumentais (dvišalės sutartys, pranešimai, teisės aktai), tiek įvairių užsienio autorių publikacijomis apie dvišalius JAV, Kinijos ir Taivano santykius.

Darbo struktūra. Magistro darbą sudaro įvadas, 4 skyriai, išvados ir pasiūlymai, šaltinių ir literatūros sąrašas, anotacijos ir santraukos lietuvių ir anglų kalbomis. Pirmame skyriuje nagrinėjamos pagrindinės tarptautinių santykių teorijos, apibrėžiančios santykius tarp valstybių, kadangi darbe nagrinėjamų valstybių santykiams tarptautinės organizacijos turi menką įtaką. Taip pat pirmame skyriuje įtraukiama geopolitinė prieiga, siekiant pilnai atskleisti JAV strategiją Azijoje. Antrame skyriuje nustatomos pagrindiniai probleminiai JAV ir Kinijos santykių aspektai. Trečiasis darbo skyrius skirtas išnagrinėti Kinijos ir Taivano bei JAV ir Taivano santykius.

Išanalizavus šiuos santykius, trečiojo skyriaus trečioje dalyje, išskiriami svarbiausi veiksniai darantys įtaką JAV ir Kinijos santykiams. Ketvirtame skyriuje konstruojami galimi JAV, Kinijos ir Taivano santykių raidos scenarijai.

1. TEORINĖS PRIEIGOS VALSTYBIŲ SANTYKIAMS TIRTI KONSTRAVIMAS

1648 m. priimta Vestfalijos taika apibrėžė, kad valstybė yra aukščiausia suvereni valdžia.[1] Visų tarptautinių santykių teorijų pagrindu visada buvo santykiai tarp suverenių valstybių. XX a. iškilo ir nauja tarptautinių santykių ašis – tarptautinės organizacijos ir supranacionalinės institucijos, tačiau šiame darbe bus nagrinėjami tik santykiai tarp valstybių, tad svarstomos tik tos teorijos, kurios apibrėžia santykį tarp valstybių.

Tarptautiniuose santykiuose egzistuoja daug teorinių prieigų, kurių dalis yra kilusios iš kitų disciplinų, tokių kaip ekonomika ar sociologija. Atsirandant kiekvienai naujai teorijai, senosios teorijos yra paskelbiamos, kaip prastesnės, nepaaiškinančios procesų tarp valstybių taip gerai kaip naujoji teorija. Tačiau svarbu pripažinti, kad nėra nė vienos teorijos, sugebančios paaiškinti visus procesus. Tad galima išskirti keletą pagrindinių teorinių pakraipų, kurias galima atskirti pagal tuos kintamuosius (kintamaisiais gali būti karinė galia, materialiniai interesai ar ideologiniai įsitikinimai), kuriuos jos pabrėžia:[2]

- realizmas ir neorealizmas,
- liberalizmas,
- institucionalizmas,
- konstruktyvizmas.

Institucionalizmo ir liberalizmo teorijos įtraukia ne tik valstybių, bet ir kitų veikėjų, tokių kaip nevyriausybinės organizacijos, tarptautinės institucijos ir pan., svarbą tarptautinei sistemai. Šiame darbe tokios teorijos kaip institucionalizmas ir liberalizmas nėra svarstomos, kadangi darbe siekiama analizuoti santykius tarp dviejų suverenių valstybių ir trečiosios šalies įtaką šiems santykiams. Kitų tarptautinių santykių subjektų įtaka šiame darbe nenagrinėjama, kadangi JAV, Kinijos ir Taivano santykiai yra nulemti tik jų, kaip valstybių, sąveikos. Tarptautinių subjektų įtaka – nežymi. Tad svarstomos tik realistinė ir konstruktyvistinė prieigos.

1.1. Valstybių santykiai kaip kova už išlikimą

Vienas seniausių požiūrių į tarptautinius santykius pasižymi pamatine idėja, kad pagrindinis valstybių tikslas yra išlikti, tad sąveika tarp valstybių yra nulemta kova už išlikimą. Šia pamatine

[1] Spiegel S., et al. *World Politics in a New Era*, Belmont: Wadsworth/Thomson,. 2004, 38 p.
[2] Slaughter A. „International Relations, Principal Theories“, *Princeton University,* <https://www.princeton.edu/~slaughtr/Articles/722_IntlRelPrincipalTheories_Slaughter_20110509zG.pdf>, [žiūrėta: 2015-11-21].

idėja rėmėsi tokie mąstytojai kaip Nicholas Machiavelli, Thomas Hobbes, Edmund Burke ir Max Weber.[3] XX a. ši idėja buvo išvystyta į tarptautinių santykių teoriją – realizmą. Pirmieji realistai tokie kaip Reinhold Niebuhr, Edward H. Carr, Nicholas J. Spykman, Hans J. Morgenthau ar Henry Kissinger, taip pat vadinami „klasikiniais" realistais[4], teigė matantys pasaulį toks koks jis yra, o netoks koks jis turėtų būti. Tačiau jie taip pat daro prielaidą, kad visada svarbiausia yra galia, o mažų mažiausiai visi siekia išlikti (tiek individai, tiek valstybės).[5] Toks požiūris nusako politikos, *ergo* žmogaus, prigimtį.[6] Morgenthau išskyrė šešis principus, kaip politinio realizmo pagrindą:

1. „Politiką, kaip ir visuomenę apskritai, tvarko objektyvūs dėsniai, glūdintys žmogaus prigimtyje."[7]

2. „Pagrindinis politinio realizmo kelrodis, padedantis orientuotis tarptautinės politikos situacijoje, yra intereso, išreikšto per galią, samprata."[8]

3. „Realizmas per galią išreikšto intereso sampratą traktuoja kaip objektyvią ir universaliai galiojančią kategoriją, tačiau šiai koncepcijai nesuteikia fiksuotos ir visiems laikams nekintančios prasmės."[9]

4. „Politinis realizmas suvokia moralinę politinio veiksmo svarbą."[10]

5. „Politinis realizmas atsisako konkrečios valstybės moralinius siekius tapatinti su pasaulį tvarkančiais moralės įstatymais."[11]

6. „Kad ir kaip netinkamai politinio realizmo teorija galėjo būti suprasta ir interpretuota, negalima paneigt jos savito intelektinio ir moralinio požiūrio į politinius reikalus."[12]

Taigi realizmas siekia paaiškinti ir sumodeliuoti politinius santykius pabrėždamas, kad galia visada bus galutinis ir svarbiausias tikslas, kadangi tiek žmogus, tiek sistema yra objektyvūs, o galia – objektyvus siekis. Tačiau taip pat pripažįstama, kad poreikiai gali varijuoti ir keistis laiko perspektyvoje.

Svarbu apibrėžti, kad galia, tai gebėjimas „kontroliuoti kitų žmonių mąstymą ir veiksmus."[13] Siekiant kontroliuoti galima „paliepimais, grasinimais, pasitelkiant institucijos ar žmogaus

[3] Smith T., *History and International Relations*, London: Routledge, 1999, 34 p.
[4] Smith T., *History and International Relations*, London: Routledge, 1999, 34 p.
[5] Kauppi M., Viotti P., *International Relations and World Politics: Security, Economy, Identity*, Upper Saddle River: Pearson Prentice Hall, 2009, 89 p.
[6] Morgenthau H., *Politika Tarp Valstybių: Kova Dėl Galios Ir Taikos,* Vilnius: Margi Raštai, 2011, 22 p.
[7] Morgenthau H., *Politika Tarp Valstybių: Kova Dėl Galios Ir Taikos,* Vilnius: Margi Raštai, 2011, 23 p.
[8] Morgenthau H., *Politika Tarp Valstybių: Kova Dėl Galios Ir Taikos,* Vilnius: Margi Raštai, 2011, 24 p.
[9] Morgenthau H., *Politika Tarp Valstybių: Kova Dėl Galios Ir Taikos,* Vilnius: Margi Raštai, 2011, 29 p.
[10] Morgenthau H., *Politika Tarp Valstybių: Kova Dėl Galios Ir Taikos,* Vilnius: Margi Raštai, 2011, 31 p.
[11] Morgenthau H., *Politika Tarp Valstybių: Kova Dėl Galios Ir Taikos,* Vilnius: Margi Raštai, 2011, 32 p.
[12] Morgenthau H., *Politika Tarp Valstybių: Kova Dėl Galios Ir Taikos,* Vilnius: Margi Raštai, 2011, 32 p.
[13] Morgenthau H., *Politika Tarp Valstybių: Kova Dėl Galios Ir Taikos,* Vilnius: Margi Raštai, 2011, 49 p.

autoritetą ar charizmą arba taikant įvairius minėtų priemonių derinius.“[14] Tarptautinėje sistemoje santykiai tarp valstybių taip pat yra sąlygoti galios siekiu, tad valstybės pasitelkia minėtas priemones siekiant paveikti kitas valstybes.

Kadangi šiame darbe nagrinėjama trijų tarptautinės sistemos subjektų santykiai, svarbu nustatyti ar ir jei taip, kaip, tarptautinė sistema daro įtaką valstybių santykiams. Realizme, kaip ir jį papildžiusiame neorealizme, apibrėžiama anarchinė tarptautinės sistemos prigimtis. Neorealizmas realistines prielaidas pritaiko pačiai tarptautinės sistemos struktūrai, kuri daro įtaką valstybių santykiams.

1.1.1. Tarptautinė sistema: kokia ji?

Tiek klasikiniai realistai, tiek neorealistai laikosi pamatinės idėjos, kad tarptautinė sistema – anarchinė, t.y. nėra viršnacionalinių institucijų ar tokių normų, kurios galėtų efektyviai įtakoti valstybių elgesį.[15] Siekdamas papildyti ir „pataisyti“ realizmo teorijos prielaidas, Kenneth N. Waltz, Amerikiečių politologas sukonstravo neorealistinę tarptautinių santykių teoriją.

Waltz neorealizmas pagrįstas trimis pagrindinėmis prielaidomis:

1. Tarptautinė sistema yra anarchinė;
2. Visi tarptautinės sistemos veikėjai yra unitariniai (*unitary*) ir racionalūs;
3. Pirminis visų valstybių tikslas – išlikimas.[16]

Pagal Waltz „Vidaus politinėse sistemose tvarkos principas yra hierarchija, tuo tarpu tarptautinės sistemos principas yra anarchija. Hierarchinėse vidaus sistemose vyrauja valdymo ir pavaldumo santykiai, o individai gali laisvai specializuotis sudėtingoje socialinėje darbo pasidalijimo struktūroje“[17] Tuo tarpu „Anarchijos sąlygomis kiekviena valstybė mėgina išvengti priklausomybės nuo kitų, ir kiekviena baiminasi dėl to, kad iš ekonominės tarpusavio priklausomybės teikiamos abipusės naudos gauna mažesniąją dalį.“ [18]

Anarchinėje sistemoje trūksta teisėtos institucijos, kuri užtikrintų įstatymo laikymąsi ir spręstų ginčus. Valstybių suverenitetą apibrėžia ne tai, kad jos gali daryti tai ką užsimano, o tai, kad jos pačios gali nuspręsti kaip tvarkytis su vidaus ir išorės problemomis. Tačiau valstybių suverenitetas niekada nereiškė, kad jos yra izoliuotos nuo kitų valstybių veiksmų. „Valstybės yra vienetai, kurių sąveika suformuoja tarptautinę politinę sistemą.“[19] Ir nors tarptautinės organizacijos ir institucijos ne tik egzistuoja, bet jų skaičius vis auga, tačiau valstybės išlieka pagrindiniu veikėju,

[14] Morgenthau H., *Politika Tarp Valstybių: Kova Dėl Galios Ir Taikos,* Vilnius: Margi Raštai, 2011, 49 p.
[15] Smith T., *History and International Relations*, London: Routledge, 1999, 34 p.
[16] Spiegel S., et al. *World Politics in a New Era,* Belmont: Wadsworth/Thomson,. 2004, 37 p.
[17] Booth K., Smith S. (red.), *Tarptautinių Santykių Teorija Šiandien,* Vilnius: Algarvė, 2000, 236 p.
[18] Booth K., Smith S. (red.), *Tarptautinių Santykių Teorija Šiandien,* Vilnius: Algarvė, 2000, 236 p.
[19] Waltz K., *Theory of International Politics,* Boston: McGraw-Hill, 1979, 95 p.

be kurio tarptautinės organizacijos negali būti veiksmingos. Ir tol kol didelės valstybės bus pagrindinėmis tarptautinės sistemos veikėjomis, šios prielaidos liks galiojančiomis. Pasak Waltz, jokių ženklų tokiam pasikeitimui nėra, kadangi „valstybių mirtingumo lygis yra nepaprastai žemas. Mažai valstybių miršta, o įmonių – daug.“[20]

Prielaida, kad tarptautinės sistemos veikėjai yra unitariniai ir racionalūs nulemia tai, kad neorealistai, gilindamiesi į tarptautinę politiką, neskiria dėmesio valstybių vidaus politikai. Atitinkamai, daroma prielaida, kad valstybės, kaip tarptautinės politikos veikėjai yra racionalūs, kurių veiksmai nulemti išlaidų ir gautos naudos analizės.

Būtent anarchinėje sistemoje iškyla pirminis visų valstybių tikslas – išlikti, kadangi tokioje sistemoje, kurioje visi veikėjai veikia išlaidų ir gautos naudos pagrindu, o viršnacionalinė institucija, kuri rūpintųsi tarptautiniu teisingumu, neegzistuoja, valstybės turi užtikrinti pačios savo saugumą.

Tokioje sistemoje saugumas yra užtikrinamas savo galios didinimu. Svarbu atkreipti dėmesį, kad siekis yra didinti ne tiek absoliučią galią, kiek santykinę, kuri konflikto atveju užtikrintų valstybės išlikimą.[21] Taip pat reikia nepamiršti, kad jokia valstybė neturi tobulų žinių ar išminties.[22] Dažnai valstybės gali siekti ir kitų tikslų, kurie užtikrintų jų funkcionavimą, tačiau ir tai yra dalis išlikimo.

Svarbiausi žaidėjai tie, kurie yra santykinai galingiausi, kadangi jie nulemia daugiausiai tarptautinėje sistemoje. Tačiau galia nėra tarptautinės sistemos kontrolės garantas, didesnė galia:

1) suteikia galimybę išlikti nepriklausomu grėsmės atveju,
2) suteikia platesnes galimybes veiksmams,
3) turi platesnes saugumo ribas, kurios ypač naudingos sąveikoje su silpnesnėmis valstybėmis,
4) leidžia daryti didesnę įtaką kitiems tarptautiniams veikėjams ir prireikus pakreipti sistemą savo naudai.[23]

Taigi šiame darbe nagrinėjamu atveju, santykių tarp JAV, Kinijos ir Taivano nereguliuoja niekas, tačiau santykiai yra nulemti valstybių racionalaus poreikio išlikti, o išlikimas garantuojamas galios. JAV, esant pasaulio hegemonui ir atitinkamai daugiausiai galios sukaupusiai valstybei darbe nagrinėjamame santykių trikampyje, išlikimo klausimas neaktualus. Ji turi visas galimybes daryti įtaką ir siekti savo veiksmų. Kinija yra ribojama JAV galios, tad jos veiksmai visada turi atsižvelgti į JAV poziciją. Tuo tarpu Taivanui išlikimo klausimas yra svarbiausias, kadangi ji yra pati

[20] Waltz K., *Theory of International Politics*, Boston: McGraw-Hill, 1979, 95 p.
[21] Spiegel S., et al. *World Politics in a New Era*, Belmont: Wadsworth/Thomson,. 2004, 38 p.
[22] Waltz K., *Theory of International Politics*, Boston: McGraw-Hill, 1979, 92 p.
[23] Waltz K., *Theory of International Politics*, Boston: McGraw-Hill, 1979, 194-195 p.

silpniausia valstybė šiame trio. Jos išlikimas yra sąlygotas nebe jos galios kaupimu, o kitais faktoriais, tokiais kaip tarptautinės sistemos struktūra ir valstybių sąveikos strategijos.

1.1.2. Tarptautinės sistemos struktūra

Anarchinėje sistemoje taika yra itin trapi. Anarchinės sistemos stabilumas gali būti apibrėžiamas per jos struktūrą. Anarchinė sistema gali būti vienpolė (unipolar), bipolė (*bipolar)* arba daugiapolė (*multipolar).*[24]

Vienpolė sistema – itin reta ir įmanoma po tokių karų, po kurių nelieka kelių pakankamai stiprių valstybių, kurios gali balansuoti tarptautinėje sistemoje.[25] Tokiu atveju lieka viena dominuojanti valstybė ir vienpolė tarptautinė sistema. Vienpolė sistema yra laikoma nestabiliausia, kadangi dominuojanti valstybė prisiima per daug atsakomybės už savo šalies ribų, o tai ilguoju laikotarpiu jas silpnina. Kita nestabilumo priežastis – silpnesniųjų valstybių nerimas dėl savo ateities neegzistuojant kontrolei ir atsvarai. Būtent nerimas priverčia formuotis koalicijas, kurios siekia suformuoti atsvarą, taip keičiant sistemos struktūrą. Šiuolaikinėje istorijoje vienpolės sistemos pavyzdys - JAV iškilimas sugriuvus Sovietų Sąjungai. Tačiau tai galima taip pat įvardinti kaip pereinamąjį laikotarpį iš bipolės sistemos, vyravusios nuo pat Antrojo pasaulinio karo, į daugiapolę sistemą. XXI a. pradžioje JAV vis dar yra galingiausia valstybė, tačiau tarptautinė sistema nebegali būti griežtai apibrėžiama kaip vienpolė, kadangi santykinė kitų valstybių, tokių kaip Kinija, galia yra sparčiai auganti. Vienpoliškumas nebėra besąlygiškas, tačiau vis dar vyraujantis.

Bipolinėje sistemoje, tokioje kokia vyravo Šaltojo karo laikotarpiu, niekada nekyla abejonių kas yra kam grėsmė. Vienos pusės nauda visada bus kitos pusės praradimas. Tad iškyla didelė tikimybė, kad valstybės reaguos itin aštriai. Kadangi tokioje sistemoje yra tik du veikėjai, galintys veikti pasauliniu mastu, bet kokie įvykiai susiję su kitais tarptautinės politikos veikėjais yra svarbūs abiem super galioms. Dėl šios priežasties tokioje sistemoje galios į bet kokius neramumus visame pasaulyje reaguoja iš karto.[26]

Pasak Waltz, daugiapolėje sistemoje iškyla neapibrėžtinumas: neaišku kas (kuris tarptautinės sistemos veikėjas) yra grėsmė kam ir iš ko galima tikėtis pagalbos.[27] Taip pat neaiškios galių atsakomybės ir kokie interesai šioms galioms gyvybiški. Kai daug valstybių stengiasi balansuoti, siekimas iškilti ribojamas kitų reakcijos. Daugiapolėje sistemoje valstybė, norinti įgyti pranašumą kitų atžvilgiu, tai turi daryti nesukeldama kitų veikėjų priešiškumo, kadangi šie gali susivienyti

[24] Waltz K., *Realism and International Politics*, New York: Routledge, 2008, 60 p.
[25] Waltz K., *Realism and International Politics*, New York: Routledge, 2008, 216 p.
[26] Waltz K., *Theory of International Politics*, Boston: McGraw-Hill, 1979, 171 p.
[27] Waltz K., *Theory of International Politics*, Boston: McGraw-Hill, 1979, 170 p.

prieš grėsmę. Norint pranašumą įgyti valstybė gali tik tikėtis, kad kitos valstybės nesusivienys (kaip tai darė Adolfas Hitleris), tačiau jokie veiksmai nėra aiškiai nuspėjami.

1.1.3. Galių balansas

Skirtingai nei galių balanso teorijoje, kurioje nesant viršvalstybinės valdžios reguliuojančios tarptautinę sistemą, valstybės siekia užkirsti kelią hegemono iškilimui balansuodamos prieš jį, neorealistai išskiria prisišliejimą (*bandwagoning*), atsakomybės perdavimą (*buck-passing*) ir partnerio įstūmimą į konfliktą (*chain ganging*) kaip tarptautinių veikėjų sąveikos galimybes. Dažnai balansavimo politika matoma, kaip priešprieša šliejimosi politikai. Balansavimu laikomas vienijimasis su silpnesniąja puse, o šliejimusi laikomas prisijungimas prie stipresniosios pusės.[28] Šios dvi „strategijos“ įmanomos vienpolėje ir bipolėje sistemoje, kadangi abejose veikia dominuojanti valstybė ar valstybės. Tuo tarpu daugiapolėje sistemoje, esant daug veikėjų, sudaromos mažesnio mąsto sąjungos, tad ir strategijos yra kitokios.

Balansavimo politika naudotina tik tais atvejais, kai laimėjusioje koalicijoje atsiranda skirtingas galios pasiskirstymas ir stipresniosios valstybės natūraliai gali įveikti silpnesniuosius savo koalicijos narius. Valstybės turi galimybes laimėti, tačiau nenorėdamos leisti laimėti kitiems, jos užkerta kelią savęs iškilimui. Tačiau kai valstybės yra per silpnos konkuruoti tarptautinėje sistemoje, jos stengiasi prisišlieti (*bandwagoning)* prie tų, kurios gali. Tokia strategija aktuali kai yra aiški vienalytė grėsmė, o silpnoji valstybė turi galimybes prie šios grėsmės prisišlieti.[29] Valstybės siekia mažų mažiausiai palaikyti savo vietą sistemoje. Tokiu atveju silpnosios valstybės prisiima bet kokią riziką, susijusią su savo sprendimų perdavimu stipresniajai jėgai.

Daugiapolėje sistemoje iškyla galimybė perduoti atsakomybę (*passing bucks*) arba įstumti savo partnerį į konfliktą (*chain ganging*).[30] Naudodama atsakomybės perdavimo strategiją, valstybė tikisi, kad kita valstybė užtikrins galių pusiausvyrą. Tačiau kadangi pirmoji valstybė savo tokio įsitikinimo niekaip neperteikia tai valstybei, iš kurios ji tikisi galių pusiausvyros užtikrinimo, dažniausiai bekylanti galia lieka neatsverta. Tokio scenarijaus pavyzdys – auganti nacistinė Vokietija 4-ajame dešimtmetyje.

Savo partnerio įstūmimo į konfliktą strategija yra priešinga atsakomybės perdavimui. Sąjungininkai vienas kitą remia besąlygiškai, kadangi abu sąjungininkai vertina savo saugumą kaip tiesiogiai priklausantį nuo vienas kito saugumo. Tačiau tokioje sąjungoje, kad tokia strategija

[28] Art R., Jervis R., *International Politics: Enduring Concepts and Contemporary Issues*, New York: Pearson/Longman, 2007, 98 p.
[29] Art, Robert J., and Robert Jervis. International Politics: Enduring Concepts and Contemporary Issues. New York: Pearson/Longman, 2007. Print. P. 96
[30] Tierney D., „Does Chain-Ganging Cause The Outbreak Of War?“, *International Studies Quarterly*, 55.2, 2011, 285-304 p.

egzistuotų, išsiskiria valstybių tipas. Viena valstybė gali būti prilyginta vanagui, o kita balandžiui, pagal jų požiūrį į karą ir taiką.[31] Vanagai yra labiau orientuoti į karą, o balandžiai – į taiką. Nors abiejų pirminis interesas yra saugumas, tačiau vanagas labiau orientuojasi į saugumą per karą. Tuo tarpu balandžio pirminis interesas dėl savo ir dėl vanago saugumo gali pranokti taikos siekį. Tad balandis negali grasinti vanagui, kad nedalyvaus konflikte, nes vanago pasitraukimas iš sąjungos arba pralaimėjimas konflikto atveju pakenktų balandžio saugumui. Vanagas žinodamas apie tokią santykių su balandžiu dinamiką, laikosi įsitikinimo, kad karo atveju balandis stos jo pusėn, ir tai skatina jį elgtis neatsargiai, taip įtraukdamas balandį į konfliktą, kuris kitoje santykių dinamikoje neįvyktų.

Apibendrinant galima teigti, kad ilgą laiką tarptautiniuose santykiuose vyravo požiūris, kad valstybėms svarbiausia išlikimas, kuris užtikrinamas per galią. Toks egoistinis valstybių požiūris nulemia anarchinę sistemą, kurioje kiekvienas turi kovoti už save. Galingosios sistemos valstybės diktuoja tarptautinės sistemos kryptį, tuo tarpu silpnesnės turi galimybę bandyti bendradarbiauti su galingesniaisiais, naudodami prisišliejimo, atsakomybės perdavimo arba partnerio įstūmimo į konfliktą strategiją, arba formuoti aljansus, bandančius atsverti didesnę galią. Šiame darbe naudojama būtent tokia galios samprata, kadangi tiek JAV, tiek Kinija vykdo galios politiką.

1.2. Valstybių santykiai kaip visuomenėje vyraujančių idėjų atspindys

Vienas iš pagrindinių konstruktyvizmo atstovų Alexander Wendt įvardina du pagrindinius principus, galiojančius visoms konstrutyvistinėms teorijoms (tarp jų ir postmodernizmui, kuris aktualus šiam darbui):

„1. svarbiausios struktūros, kuriose valstybės dalyvauja yra sukurtos idėjų, o ne materialiųjų jėgų,

2. sąmoningų veikėjų identitetai ir interesai yra konstruojami šių bendrų idėjų, o ne tiesiog esantys tokie iš prigimties.“[32]

Todėl aiškinant tarptautinę sistemą svarbiausia ne išlikimas, kaip realizme, o tapatybė ir interesai, kurie yra socialiniai konstruktai, t. y. tarptautinėje sistemoje tapatybė ir interesai įgauna konkretų pavidalą socialinės sąveikos metu. Valstybės ir kiti tarptautinės sistemos subjektai ne visada elgiasi tik racionaliai. Jie sąveikauja „prasmingame pasaulyje“.[33] Svarbu atkreipti dėmesį, kad viduriniojo kelio konstruktyvistai sutinka su realizmo atstovais, kad valstybė yra svarbiausias

[31] Tierney D., „Does Chain-Ganging Cause The Outbreak Of War?”, *International Studies Quarterly*, 55.2, 2011, 285-304 p.
[32] Wendt A., *Social Theory Of International Politics,* Cambridge: Cambridge University Press, 1999, 1 p.
[33] Dunne T., et al., *International Relations Theories: Discipline and Diversity*: Oxford University Press, 2013, 189 p.

tarptautinių santykių subjektas, „Valstybės atlieka pagrindinį vaidmenį reguliuojant organizuotą prievartą, kuri yra viena esminių tarptautinės politikos problemų; be to, valstybių sistemos struktūra yra palyginti nepriklausoma nuo kitų šiuolaikinės tarptautinės sistemos struktūrų, tokių kaip pasaulio ekonomika, ir tai leidžia mums studijuoti ją, bent iš dalies, izoliuotai.“[34] Tačiau pati valstybė tėra „teorinis konstruktas“,[35] t.y. „organizuotas subjektas, iš vidaus susijęs su politinės valdžios struktūros pagalba jo valdoma visuomene“.[36] Tad visuomenė nulemia politinės valdžios struktūras, kurios atitinkamai nukreipia valstybės politiką. Iš to galima daryti išvadą, kad neegzistuojant visuomenei, nebūtų ir valstybės.

Galima išskirti keturis pagrindinius interesus motyvuojančius valstybes: fizinis išlikimas, savarankiškumas, ekonominė gerovė ir kolektyvinė savigarba. Fizinis yra glaudžiai susijęs su teritorijos išsaugojimu. Valstybės kartais yra suinteresuotos perduoti dalį savo teritorijos, tačiau, kaip ir neorealizme, teritorijos išsaugojimas – pagrindinis valstybės išlikimo požymis. Tuo tarpu „*savarankiškumas* reiškia valstybės-visuomenės komplekso gebėjimą kontroliuoti savo išteklių visumą ir rinkti vyriausybę.“[37] Valstybė taip pat siekia palaikyti gamybos būdus ir valstybės išteklių bazę, t.y. išlaikyti ekonominę visuomenės gerovę. Galiausiai, kadangi „savigarba yra individo pagrindinis žmogiškasis poreikis“[38], kolektyvinė savigarba yra vienas iš valstybės interesų. Visuomenė jaučia poreikį užsitikrinti ta tikrą pasitenkinimo savimi arba pagarbos statusą. Svarbiausia yra ar visuomenė save suvokia teigiamai ar neigiamai.

Šie interesai „nustato griežtus apribojimus valstybės veiksmams užsienio politikoje.“[39] „Socialinės sąveikos tarp valstybių įvairiuose lygmenyse keičia vadovų, tautų ir institucijų vertybes bei normas (drauge kinta ir tapatybės), – tai skatina nacionalinių interesų pokyčius.“[40] Valstybės, veikdamos tarptautinėje erdvėje, siekia patenkinti visus šiuos interesus vienu metu. Tačiau vėl gi, šie interesai atspindi visuomenėje vyraujančius interesus.

Šiame darbe nagrinėjama trijų valstybių santykių dinamika. Dvi iš jų, JAV ir Kinija, tarptautiniuose santykiuose remiasi galios politika. JAV yra tarptautinės sistemos hegemonas, darantis įtaką visiems sistemos subjektams. Nors galima teigti, kad, skirtingai nuo kitų

[34] Wendt A., *Tarptautinės Politikos Socialinė Teorija,* Vilnius: Eugrimas, 2005, 206 p.
[35] Ferguson Y., Mansback R., „Between celebration and despair: Constructive suggestions for future international theory“, *International Studies Quarterly*, 370 p.
[36] Wendt A., *Tarptautinės Politikos Socialinė Teorija,* Vilnius: Eugrimas, 2005, 214 p.
[37] Wendt A., *Tarptautinės Politikos Socialinė Teorija,* Vilnius: Eugrimas, 2005, 251 p.
[38] Wendt A., *Tarptautinės Politikos Socialinė Teorija,* Vilnius: Eugrimas, 2005, 252 p.
[39] Wendt A., *Tarptautinės Politikos Socialinė Teorija,* Vilnius: Eugrimas, 2005, 253 p.
[40] Karpavičiūtė I., „Kaita ir nacioanlinė tapatybė užsienio politikos studijose: Lietuvos atvejis“, <http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:J.04~2013~ISSN_2029-0225.V_13.PG_99-134/DS.002.0.01.ARTIC> [žiūrėta: 2015 11 29].

supervalstybių istorijoje, JAV nesiekia užgrobti kitų valstybių teritorijų, tačiau JAV palaiko savo įtaką, dažnai naudodama savo hegemoniškumą kaip svertą įtikinti jai nepritariančias šalis. Tuo tarpu Kinijos galia buvo apribota dar XIX a. Tačiau Kinija išlieka valstybe su dideliais lūkesčiais dėl jos vietos pasaulyje. Taivanas tarptautinėje visuomenėje yra nepripažinta, kaip nepriklausoma valstybė, bet jis išlieka tarptautinių santykių subjektu, įstrigusiu tarp JAV ir Kinijos. Kadangi dvi didžiausią įtaką Taivanui turinčios valstybės taiko galios politiką, Taivanas taip pat naudojasi šios politikos instrumentais, t. y. šliejimusi prie JAV. Nors Taivano pagrindinis tikslas yra išlikimas, tačiau šis interesas yra pagrinde nulemtas visuomenės poreikių ir, kaip bus atskleista darbe, keičiantis visuomenės interesams, keitėsi ir Taivano vykdoma tarptautinė politika. Sujungiant galios politikos ir konstruktyvizmo elementus, Taivano savęs pozicionavimas nulėmė besitęsiančią JAV paramą ir Kinijos susilaikymą.

Analizuojant JAV ir Kinijos santykius, svarbu įtraukti geopolitinę prieigą, kuri paaiškina kaip JAV galios politika yra įgyvendinama ir kokį vaidmenį atlieka Taivanas.

1.3. JAV ir Kinijos santykiai kaip geopolitinės strategijos dalis

Dažnai santykiai tarp valstybių yra apibrėžiami ne tik per politinę, ekonominę, socialinę ar kitą prizmę, bet ir pagal valstybių geografinę padėtį, t .y. globali geokonstrukcija (kaip valstybių geografinė padėtis pasaulyje) apibrėžia sąveiką tarp valstybių. Geopolitika tradiciškai buvo matoma kaip priešingybė globalizacijai, kadangi pastaroji pašalina kliūtis laisvam prekių, kapitalo ir idėjų judėjimui.[41] O geopolitinė strategija numato kaip kontroliuoti valstybei priklausančioje teritorijoje esančius išteklius, pramoninius pajėgumus, demografinius rodiklius ir pan. Pati „geopolitika nustato ir analizuoja konfliktus, jų priežastis, gynybines ir puolamąsias strategijas, susijusias su teritorijų valdymu, kovą dėl įtakos sferų geografinėje (tiek fizinės, tiek visuomeninės geografijos) aplinkoje atsižvelgdama į istorines tendencijas.“[42] Dažnai manoma, kad geopolitiką gali vykdyti tik didžiosios valstybės, tačiau „maža valstybė, kurios svarbiausias uždavinys yra išlikti [...] lygiai taip pat, kaip didžioji valstybė, privalo suvokti globalines geopolitines schemas ir jų istorinę kaitą.“[43] Tad toks supratimas taip pat glaudžiai susijęs ir tarptautinėje politikoje vyravusia „išlikimo idėja“.

Geopolitinė strategija yra nulemta geopolitinio kodo, o geopolitinis kodas nustatomas pagal šalies vietą didžiosiose geopolitinėse schemose. „Šios schemos kartu yra ir kai kurių didžiųjų valstybių globaliniai geopolitiniai kodai [...] Akivaizdžiausias tokio globalaus kodo pavyzdys yra

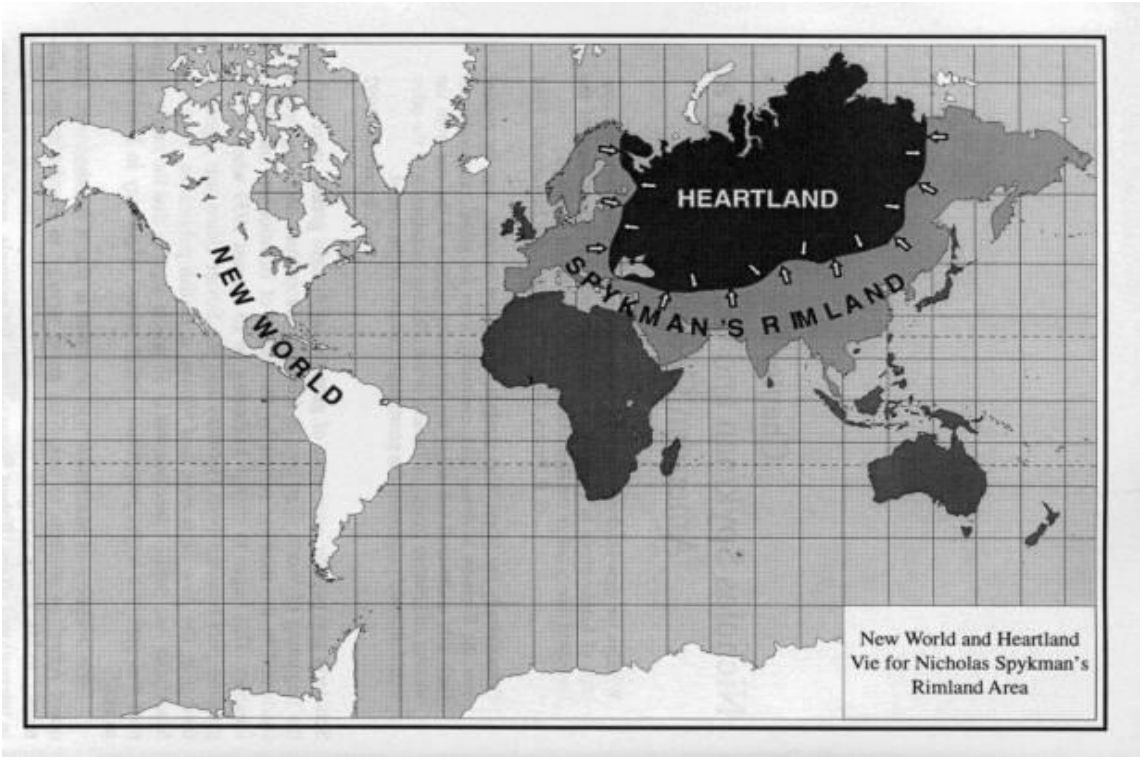
[41] Blouet B., *Geopolitics and Globalization in the Twentieth Century*, London: Reaktion Books, 2004, 7 p.
[42] Laurinavičius Č., et al., *Geopolitiniai Kodai*, Vilnius: Vilniaus Universiteto Leidykla, 2004, 11 p.
[43] Laurinavičius Č., et al., *Geopolitiniai Kodai*, Vilnius: Vilniaus Universiteto Leidykla, 2004, 9 p.

JAV vykdyta komunizmo „sulaikymo“ (*containment*) politika, kuri rėmėsi N. Spykmano geopolitine koncepcija.“[44]

1.3.1. *Rimlandas* ir *heartlandas*

XX a. geostrategas ir klasikinis realistas Nicholas J. Spykman savo *sulaikymo strategiją* (*containment strategy*), kuria rėmėsi JAV Šaltojo karo metu, išvystė remdamasis geopolitinėmis JAV admirolo ir karo istoriko Alfred T. Mahan ir britų geografo ir politiko Halford Mackinder idėjomis. Pasak Spykman, pasaulis sudėliotas iš tam tikrų regionų, kurių geografinė padėtis nulemia tarptautinės sistemos sąveiką. *Rimlandu* laikoma teritorija „tarp *heartlando* ir jūrinių valstybių“[45], turėjusia būti konflikto zona. *Rimlando* valstybės - aktyvios ir itin svarbios, kadangi be jų *heartlandas* taptų „tik vienu iš keleto svarbių geopolitinių darinių.“[46] „N. Spykmano teigimu, kas viešpatauja *rimlande,* viešpatauja Eurazijoje. Kas valdo Euraziją, laiko pasaulio likimą savo rankose.“[47]

1 paveikslas. Rimlandas ir *heartlandas* pagal Spykman

Šaltinis: "The Cold War: The Geography of Containment." N.p., n.d. Web. 22 Nov. 2015. <http://www.oldenburger.us/gary/docs/TheColdWar.htm>.

[44] Laurinavičius Č., et al., *Geopolitiniai Kodai,* Vilnius: Vilniaus Universiteto Leidykla, 2004, 21 p.
[45] Laurinavičius Č., et al., *Geopolitiniai Kodai,* Vilnius: Vilniaus Universiteto Leidykla, 2004, 27 p.
[46] Laurinavičius Č., et al., *Geopolitiniai Kodai,* Vilnius: Vilniaus Universiteto Leidykla, 2004, 28 p.
[47] Laurinavičius Č., et al., *Geopolitiniai Kodai,* Vilnius: Vilniaus Universiteto Leidykla, 2004, 28 p.

Naudojantis šia samprata, Šaltojo karo metu regionai arčiausiai Sovietų Sąjungos ir Kinijos buvo matomi kaip mūšio laukas.[48] *Rimlandui* atitekus Sovietų Sąjungai, ši valdytų beveik visą Euraziją, tad betrūktų sąjungos su Kinija ir pasaulio likimas būtų sovietų rankose. O tai keltų grėsmę visam likusiam pasauliui, įskaitant JAV. „Todėl, anot N. Spykmano, JAV privalo atsisakyti izoliacionizmo ir sudaryti strateginę sąjungą su Didžiąja Britanija ir Japonija.“[49] Tokia sąjunga turėjo užtikrinti *rimlando* kontrolę, taip užkertant kelią Sovietų Sąjungos ir Kinijos plėtimuisi, taigi *sulaikant heartlandą.* Tačiau pasibaigus Šaltajam karui, pasikeitė tarptautinė sistema, iššaukusi natūralų JAV strategijos pasikeitimą.

Pasak Zbigniew Brzezinski, „Didžiausias geopolitinis prizas Amerikai – Eurazija.“[50] Amerikos hegemoniškumas tiesiogiai priklausomas nuo įtakos išlaikymo Eurazijoje, tačiau tokai sąlyga – laikina. Eurazija – geopolitinė pasaulio ašis. Eurazijos kontrolė užtikrina du trečdalius pasaulio pažangiausių ir ekonomiškai produktyviausių regionų. Šiame žemyne gyvena apie 75 proc. pasaulio žmonių. Eurazijos BVP sudaro apie 60 proc. viso pasaulio BVP. Žemyne sukoncentruota apie tris ketvirtadalius visų žinomų energetinių žemės resursų. Eurazijos įtaka – lemiama pasaulyje, tačiau „Amerikos laimei, Eurazija per didelė, kad būtų politiškai vieninga.“[51] Tad Amerikos vaidmuo Eurazijoje – esminis visam pasauliui. Laikotarpis kiek Amerikai pavyks išlaikyti įtaką Eurazijoje ir kas bus po to, kai šias pozicijas ji užleis, nulems ne tik Amerikos, bet ir pasaulio ateitį. Po Šaltojo karo tarptautinei sistemai staiga tapus vienpolei vietoje bipolės, staigus Amerikos galios sunykimas, kuris įmanomas tik dėl jos pasitraukimo iš globalios politikos arba dėl staigaus konkurento prilygstančio JAV atsiradimo, stipriai destabilizuotų tarptautinę sistemą, paskatinančią tarptautinę anarchiją.

Samuel P. Huntington teigė, kad „pasaulyje be JAV viršenybės būtų daug daugiau smurto ir neramumų bei daug mažiau demokratijos ir ekonomikos augimo nei pasaulyje kuriame JAV ir toliau turi daug daugiau įtakos nei kitos valstybės nustatant tvarką pasaulyje. JAV viršenybės išsaugojimas yra lemiamas amerikiečių gerovei ir saugumui bei laisvei, demokratijai, atvirai ekonomikai bei taikai visame pasaulyje.“[52] Tačiau tarptautinė sistema po truputį keičiasi. Jau dabar matomos ir kartais JAV konkurentų itin pabrėžiamos problemos, su kuriomis JAV susiduria stengdamasi daryti įtaką visam pasaulyje. Santykinė JAV galia mažėja dėl augančios kitų valstybių

[48] Dodds K., *Geopolitics : A Very Short Introduction*, Oxford: Oxford University Press, 2007, 37 p.
[49] Statkus, Nortautas, Dr., Egidijus Motieka, Doc. Dr., and Česlovas Laurinavičius, Doc. Dr. *Geopolitiniai Kodai*. Vilnius: Vilniaus Universiteto Leidykla, 2004. Print. P. 29
[50] Brzezinski, Zbigniew. "The Grand Chessboard." *Harvard International Review* 20.1 (1997): 48. *MasterFILE Premier*. Web. 26 Nov. 2015.
[51] Brzezinski Z., „The Grand Chessboard“, *Harvard International Review*, 20.1, 1997, 48 p.
[52] Brzezinski Z., „The Grand Chessboard“, *Harvard International Review*, 20.1, 1997, 48 p.

įtakos. Viena iš realiausių JAV galios konkurenčių – Kinija, kurios ekonomika sukuria prielaidas artėjančiam pasaulio ekonomikos bipoliškumui. Tačiau Kinijos plėtra pagrįsta visiškai kitokiomis ir dažnai priešingomis vertybėmis nei JAV. Tai suponuoja prielaidą, kad Kinijos galios augimas – grėsmė JAV įtakai regione, kadangi JAV turėtų apleisti savo pozicijas regione. Tačiau abiems pusėms bendradarbiavimas, o ne konkuravimas yra itin svarbus. Kinija negali užtikrinti jai būtinų užsienio investicijų be JAV pagalbos. Tuo tarpu JAV negali vykdyti jokios geopolitinės strategijos Eurazijoje be Kinijos, kadangi su kita didžiausia žemyno galia Rusija toks bendradarbiavimas neįmanomas.

Didžiausia grėsmė JAV būtų valstybių koalicija, galinti sumenkinti jos įtaką Eurazijoje, *ergo* visame pasaulyje. Brzezinski išskiria Kinijos, Rusijos ir galimą Irano koaliciją kaip keliančią daugiausiai grėsmės.[53] Tokia koalicija būtų vienijama ne ideologijos, o nuoskaudų dėl JAV. Skirtingai nei po Antrojo pasaulinio karo, tokia galima koalicija būtų vedama ne Rusijos, Kinijos. Tad geri santykiai su Kinija ir tokios galimos koalicijos užkirtimas – itin svarbu JAV. Būtent tokia tarptautinės sistemos padėtis nulemia JAV geopolitinę strategiją, kurioje svarbų vaidmenį visada turėjo Taivanas.

[53] Brzezinski Z., „The Grand Chessboard“, *Harvard International Review*, 20.1, 1997, 48 p.

2. JAV IR KINIJOS SANTYKIAI

Buvęs Jungtinių Amerikos Valstijų Valstybės sekretorius ir Patarėjas nacionalinio saugumo klausimais, Nobelio premijos laureatas Henry Kissinger 2011 m. interviu įvardino JAV ir Kinijos Liaudies Respublikos santykius šiuolaikiniame pasaulyje taip:

„Mes esame du pagrindiniai ekonominiai pasaulio varikliai. Kinija ir JAV sąveikauja viena su kita visame pasaulyje. Taigi pasaulio ekonominis progresas ir taika pasaulyje priklauso nuo šių santykių. Panašu, kad šiuo metu abi valstybės tai suvokia.“[54]

Tačiau taip buvo ne visada. Kinija ilgą laiką demonstravo panieką užsieniečiams, stengdamasi kuo labiau šalį izoliuoti.[55] Ir tik XIX a. Opiumo karai privertė Kiniją atsiverti. Tačiau jie, kartu su kylančia Japonijos galia, menkino Kinijos įtaką pasaulyje. Būtent nepilnavertiškumo kompleksas privertė Kiniją XX a. įdėti itin daug pastangų siekiant tapti pasauline galia. XX a. Kinijos ekonomika dideliais tempais vijosi JAV ir yra prognozuojama, kad per ateinančius kelerius metus Kinijos ekonomika bus pirmoji pasaulyje. Priešingai nuo Kinijos, JAV galia augo stabiliai. Pirmajam pasauliniam karui žymint imperialistinių valstybių nykimą, JAV pakilo į galingiausiųjų pasaulio valstybių sąrašo pirmąsias vietas.[56] Po Antrojo pasaulinio karo iškilusi dvipolė sistema skatino JAV plėsti savo įtakos ribas vis labiau ir labiau, tad subyrėjus Sovietų Sąjungai JAV liko hegemone, tarptautinėje sistemoje, kurioje neturėjo sau lygių. Tačiau pastarieji dešimtmečiai parodė, kad, nors dar nepasiekusi JAV lygio, Kinija – tikėtina atsvara JAV. Tikėtina, kad ateityje abi šalys bendradarbiaus vis daugiau ir daugiau sričių, tad itin svarbu suprasti šių dviejų valstybių tarpusavio santykius.

Nuo Antrojo pasaulinio karo pabaigos iki pat Berlyno sienos griuvimo, JAV buvo užsibrėžusi kovoti su komunizmo apraiškomis visame pasaulyje. Dar 1963 m. Zbigniew Brzezinski, tuomet Columbia University profesorius, nagrinėdamas skirtingas komunizmo kryptis pabrėžė, kad „nėra jokios bendradarbiavimo tarp sovietų ir Kinijos lyderių, jokio bendradarbiavimo politikos vykdyme, jokios bendro požiūrio koordinacijos.“[57] Tačiau iki JAV Prezidento Niksono atėjimo į valdžią 1969 m., JAV Kiniją matė kaip natūralų sovietų sąjungininką. Tad JAV politika Kinijos atžvilgiu buvo priešiška.

[54] Serwer A., „Kissinger on China“, *Fortune*, 164.5, 2011, 86-88 p.
[55] Cohen W., *America's Response to China : A History of Sino-American Relations*, New York: Columbia University Press, 2009, 8 p.
[56] Herring G., *From Colony to Superpower : U. S. Foreign Relations Since 1776*, Cary: Oxford University Press, 2008, 597 p.
[57] Brzezinski Z., „Threat And Opportunity In The Communist Schism“, *Foreign Affairs*, 41.3, 1963, 513 p.

Tuo tarpu Kinija JAV taipogi nejautė palankumo. Nuolatiniu jų nesutarimų šaltiniu tapo Taivano klausimas, t.y. po Kinijos Pilietinio karo į Taivano salą pasitraukusi pralaimėjusi Kinijos Nacionalistų partija, su savimi perkėlusi Kinijos Respublikos vyriausybę, ir toliau teigė esanti teisėtoji visų Kinijos teritorijų valdžia, tuo tarpu Kinijos Liaudies Respublikai (Kinijai) teigiant tą patį, iškilo nesutaikomas konfliktas. Istorikai sutaria, kad jei ne prasidėjęs Korėjos karas, Kinija būtų prisijungusi Taivaną su aplinkinėmis salomis dar 1950. Tačiau 1950 m. birželio 25 d. JAV Prezidento Harry S. Truman įsakymas 7-ajai flotilei „sutrukdyti bet kokiai Formosos [Taivano] atakai“[58], pademonstravo JAV palaikymą Taivanui, taip tai pat užtikrinant Taivano išlikimą.

Nuo pat Korėjos karo, Korėjos pusiasalio padalijimas – viena iš pagrindinių probleminių JAV ir Kinijos santykių sričių. 1950 m. birželio 25 d. Šiaurės Korėjos pajėgos kirto 38-ąją paralelę, dalinančią Šiaurės ir Pietų Korėjas nuo Antrojo pasaulinio karo pabaigos. Ateinančius metus vyko intensyvūs kariniai veiksmai. Pietų Korėja buvo visiškai nepajėgi gintis, tačiau įsikišus JAV pajėgoms, Šiaurės Korėjos pajėgos, remiamos Kinijos ir Sovietų Sąjungos, buvo nustumtos atgal iki 38-osios paralelės. 1953 m. birželio 27 d. paskelbtos paliaubos ir pasirašytas susitarimas dėl Korėjos demilitarizuotos zonos. Tačiau oficialiai karas nepasibaigęs iki šiol. Iki šiol, Kinija yra pagrindinė (ir kone vienintelė) Šiaurės Korėjos sąjungininkė, kadangi Kinijai nustojus remti Šiaurės Korėją, yra didelį tikimybė, kad pastaroji sužlugs. O sužlugimas tikėtina reikštų šiaurinės dalies prijungimą prie Pietų Korėjos, taigi JAV įtakos išplėtimą.

8-tajame dešimtmetyje, suvokus, kad Kinija nelinkus bendradarbiauti su sovietais, JAV požiūris į Kiniją smarkiai pasikeitė. Kinija tapo JAV partnerė siekiant sulaikyti Sovietų Sąjungą Šaltajame kare. Tačiau, net ir prasidėjus strateginiai partnerystei, Taivano klausimas išliko ir darė didelę įtaką JAV ir Kinijos santykiams. Būtent didelis JAV Prezidentų Jimmy Carter (1977-1981), Ronald Raegan (1981-1989), Bill Clinton (1993-2001) Taivano palaikymas lėmė įtemptus santykius su Kinija. O JAV Prezidentai Richard Nixon (1969-1974) ir George H. W. Bush (1989-1993) buvo linkę aukoti gerus santykius su Taivanu siekiant bendradarbiavimo su Kinija.

Kaip minėta, JAV politika Šaltojo karo metu pasižymėjo sovietų *sulaikymo strategija*[59], tad ir JAV politika Azijoje išsiskyrė strateginių partnerių paieška tokiai strategijai įgyvendinti. JAV įtaka regione buvo nenuginčijama, tačiau sulaikymo strategija buvo įgyvendinama sudarant politinius ir saugumo aljansus ir karinius susitarimus su keliomis pagrindinėmis regiono valstybėmis - Japonija, Pietų Korėja, Australija, Tailandas ir Filipinai. JAV taip pat palaikė artimus ryšius su tokiomis

[58] Chai W., „The Taiwan Factor in U.s.-china Relations: An Interpretation”, *Asian Affairs*, 29.3, 2002, 131–147 p., <http://www.jstor.org/stable/30172554>, [žiūrėta: 2015-11-23].
[59] Zhao Q., „America's Response To The Rise Of China And Sino-US Relations”, *Asian Journal of Political Science*, 13.2, 2005, 1-27 p.

šalimis kaip Indija ir Indonezija.[60] Subyrėjus Sovietų sąjungai, JAV pradėjo siekti bendradarbiavimo su pagrindinėmis Azijos galiomis, išlaikant savo politinę, ekonominę ir karinę įtaką, ypač jūrose (Azijos šalių karinių jūrų laivynų atsilikimas buvo JAV saugumo garantas Ramiajame vandenyne). XX a. pabaigoje nė viena Azijos (ir pasaulio) valstybė negalėjo atsverti JAV įtakos, nors Japonijos ekonomika kurį laiką konkuravo savo dydžiu su JAV. Japonijos ekonomikai sulėtėjus, o Kinijos ekonomikai įgaunant naują pagreitį, pastaroji tapo nauja galima atsvara. Tačiau artimas JAV ir Japonijos bendradarbiavimas, prasidėjęs po San Francisko taikos sutarties įsigaliojimo 1952 m., visada kėlė grėsmę Kinijos galiai.

JAV Valstybės departamentas įvardina santykius su Japonija „kertiniu akmeniu užtikrinant JAV saugumo interesus Azijoje ir regiono stabilumą ir klestėjimą“.[61] Japonijos ir JAV bendradarbiavimą palengvina ir sustiprina bendri interesai ir vertybės, tad santykiai apima itin daug sričių: stabilumas Azijos-Ramiojo vandenyno regione, politinių ir ekonominių laisvių išsaugojimas ir skatinimas, žmogaus teisių ir demokratinių institucijų palaikymas, gerovės užtikrinimas tiek abiejų šalių piliečiams, tiek tarptautinei bendruomenei. JAV ir Kinijos santykiuose dažnai iškyla problema dėl JAV ir Japonijos karinio bendradarbiavimo, kadangi Japonija suteikia tiek finansinę tiek materialinę paramą JAV pajėgoms dislokuotoms regione. Kinija mato Japoniją kaip konkurentą tiek istoriškai (niekada nepamirštama Japonijos kolonizacijos istorija), tiek JAV plečiant savo įtakos ribas.

Artimas JAV bendradarbiavimas su Japonija, Pietų Korėja ir Taivanu užtikrino JAV įtaką regione. JAV niekada nesiekė izoliuoti Kinijos, tad santykių gerinimas su Kinija taip pat prisideda prie JAV įtakos didinimo. Tuo tarpu pati Kinija yra įsitikinusi, kad Japonija siekia militarizacijos, skatinamos priešiškumo Kinijai. Dėl savo paramos Šiaurės Korėjai, Kinija visada ribojo santykius su Pietų Korėja ir nors nuo oficialios jų pradžios 1992 m. vis daugiau sričių įtraukiama į bendradarbiavimą. Tad Kinijos santykių sudėtingumas su pagrindinėmis JAV sąjungininkėmis regione apsunkina JAV ir Kinijos santykius.

XXI a. prasidėjo itin sparčiu Kinijos galios artėjimu prie JAV. Ir nors abi valstybės pažymi bendradarbiavimo svarbą ne tik joms pačioms, bet ir pasauliui, tačiau Japonija, Pietų Korėja ir Taivanas tebelieka probleminėmis sritimis. JAV, suvokdama, kad Kinijos neįtraukimas santykiuose su šiomis valstybėmis gali priversti Kiniją izoliuotis, ir atsižvelgdama į minėtą santykių dinamiką, vis dažniau įtraukia Kiniją į gynybos konsultacijas su Japonija ir Pietų Korėja. Nors tai

[60] Swaine M., *America's Challenge : Engaging a Rising China in the Twenty-First Century*, Washington: Carnegie Endowment for International Peace, 2011, 23 p.
[61] „U.S. Relations With Japan“, *U.S. Department of State*, <http://www.state.gov/r/pa/ei/bgn/4142.htm> [žiūrėta: 2015-11-29].

neišsprendžia dvišalių problemų (pvz., Kinijos ir Japonijos konflikto dėl Senkaku salų), tačiau suteikiamas pagrindas stabiliam regiono vystymuisi.

Taivano klausimas, visada buvęs nesutarimų objektu, tebelieka neišspręstas. Taivano demokratizacijos sėkmė XX a. pabaigoje ir ekonominė plėtra yra „įrodymas, kad demokratija ir kinų kultūra yra suderinami, turintis reikšmingų ilgalaikių pasekmių žemyninės Kinijos raidai.“[62] Politiškai ir socialiai nesivystanti arba regresuojanti Kinija niekada nepritrauks Taivano, o dėl JAV paramos negalėdama Taivano pasiimti jėga, Kinija praranda galimybes susijungti. Tik sėkmingai besiplėtojanti ir palaipsniui demokratizuojanti Kinija gali palenkti Taivaną *one country, two systems* (*liet.* viena šalis, dvi santvarkos) susijungimui. Taivano prijungimas prie žemyninės Kinijos – galutinis Kinijos tikslas, o JAV parama Taivanui visapusė. Tad Taivano klausimas visada atspindėjo ir atspindės JAV ir Kinijos santykių būklę.[63] „Jungtinėms Valstijoms yra svarbu ekonomiškai bendradarbiauti su augančia milžine Kinija ir kartu išlaikyti esminę įtaką demokratėjančiam, į rinkos ekonomiką orientuotam Taivanui. Taip JAV užtikrina savo veiksmų laisvę Ramiajame vandenyne ir Amerikos verslo grupių interesus Tolimuosiuose Rytuose.“[64]

[62] Brzezinski Z., „Living With China“, *National Interest,* 59, 2000, 5 p.
[63] Chai W., „The Taiwan Factor in U.s.-china Relations: An Interpretation”, *Asian Affairs,* 29.3, 2002, 131–147 p., <http://www.jstor.org/stable/30172554>, [žiūrėta: 2015-11-23].
[64] Brzezinski Z., *Strateginės įžvalgos: Amerika ir pasaulio galios krizė,* Vilnius: Versus Aureus, 2013, 122 p.

3. TAIVANO KLAUSIMAS JAV IR KINIJOS SANTYKIUOSE

Nuo pat Kinijos Nacionalistų partijos pasitraukimo į Taivaną 1949 m., Kinija ir Taivanas buvo padalinti esminio ir sunkiai išsprendžiamo konflikto dėl valdžios teisėtumo. Iki pat XX a. pabaigos pirminis klausimas Kinijos ir Taivano santykiuose buvo – kas yra teisėta Kinijos valdžia. Konflikte kaip tolygus dalyvis visada buvo JAV, kurios parama Taivanui garantavo jo išlikimą. Kaip jau atskleista prieš tai darbe, būtent Taivano klausimas visada darė itin didelę įtaką JAV ir Kinijos santykiams. Tad šiame skyriuje bus nagrinėjami Kinijos ir Taivano bei JAV ir Taivano santykiai, galiausiai atskleidžiant kaip Taivano klausimas veikia JAV ir Kinijos santykius.

3.1. Kinijos ir Taivano santykių analizė

Šioje dalyje aptariama pirmoji JAV-Kinijos-Taivano santykių trikampio dalis iš kurios ir kyla analizuojama problema, t.y. Kinijos ir Taivano konfliktas. Šiame poskyryje analizuojami skirtingi Kinijos ir Taivano santykių etapai: konflikto ištakos iki 1949 m. Nacionalistų partijos pasitraukimo iš Taivano; atviras konfliktas tarp 1949 ir 1979 m.; santykių atšilimas 1979-1995 m.; Trečioji Taivano sąsiaurio krizė, po kurios sekė santykių sąstingis (1995-2008 m.); ir galiausiai naujas atšilimas besitęsiantis iki šiol.

3.1.1. Kinijos ir Taivano konflikto ištakos (iki 1949 m.)

Taivanas – sala Azijos kontinento rytuose, maždaug 180 km atstumu nuo Kinijos, kitoje Taivano sąsiaurio pusėje. Nors didžioji dalis gyventojų – etniniai kinai, tačiau iki XIV-XV a. vietiniai gyventojai buvo Taivano aborigenai, kurie pamažu buvo išstumti į salą atsikrausčiusių kinų žvejų, ūkininkų ir prekybininkų. Palanki Taivano geografinė padėtis nuo pat pradžių skatino skirtingų šalių susidomėjimą (be kinų, sala buvo valdoma olandų, pradėjusių naudoti šalia esančias Penghu salas kaip prekybinius uostus, ispanų, prancūzų ir japonų).[65]

Paskutinė Taivano kolonizacija tęsėsi nuo 1895 m., japonams perėmus salos valdymą iš kinų, iki pat Antrojo pasaulinio karo pabaigos, kai, Japonijai pralaimėjus, JAV perdavė Taivaną Kinijos Respublikos valdžiai. Japonijos kolonizacija ženkliai prisidėjo prie salos modernizacijos: buvo tiesiami keliai, atnaujinami uostai, sukurta komunikacijų infrastruktūra. Tačiau Japonijos valdymo laikotarpis taip pat pasižymėjo bet kokių taivaniečių siekių dalyvauti sprendimų priėmime užgniaužimu. Tokia santvarka lėmė didelį Taivano aborigenų nepasitenkinimą tiek prieš tai ilgą laiką valdžiusiais kinais, tiek japonais.

[65] Bush R., *Untying the Knot : Making Peace in the Taiwan Strait,* Washington: Brookings Institution Press, 2005, 15 p.

3.1.1.1. Pilietinis karas

1911 m. pabaigoje žemyninėje Kinijoje įvyko Xinhai revoliucija, kurios metu buvo nuversta Qing dinastija. 2012 m. sausio 1 d. įsteigiama Kinijos Respublika (KR), kurios laikinojo prezidento poziciją užima Kinijos Nacionalistų partijos (*Kuomintang,* KNP) pirmininkas Sun Yat-sen.

1927 m., skirtingoms grupėms kovojant dėl įtakos Kinijoje, įsiplieskia Kinijos pilietinis karas.[66] Pagrindinės priešininkės – Nacionalistų partija ir 1921 m. įkurta Kinijos Komunistų partija (KKP). Pralaiminti Komunistų partija pasitraukia į Kinijos gilumą. Pasitraukimo metu iškyla naujas Komunistų lyderis – Mao Zedong, kuris sugeba pritraukti vis daugiau naujų šalininkų iš kaimo vietovių.

Japonijai puolant Kinijos pakrantes, Nacionalistų partija susiduria su sunkumais kovojant ir šalies viduje ir su išorės grėsmėmis. 1931-1945 m. Japonijos karinėms pajėgoms judant vis gilyn į Kiniją, Nacionalistų partija ir Komunistų partija susijungia kovoje prieš bendrą priešą. Tačiau tai atneša mažai naudos. Japonijai pralaimėjus Antrajame pasauliniame kare, Potsdamo konferencijos metu Antantės šalys sutaria Kinijai grąžinti anksčiau jai priklausiusias Japonijos užimtas teritorijas, kartu ir Taivaną.[67]

Taika Kinijoje truko itin trumpai, kadangi jau 1946 m. atsinaujina Pilietinis karas.[68] Į kovą su gerokai išaugusiais pajėgumais grįžta Komunistų partija, kuri, sutelkusi rėmėjus Kinijos kaimo vietovėse, sugeba netik tapti lygiaverte opozicija Nacionalistų partijai, tačiau per tris metus sugeba priversti Nacionalistų partiją pasitraukti iš žemyninės Kinijos.[69]

3.1.1.2. Kinijos Respublikos vyriausybės pasitraukimas į Taivaną

1949 m. spalio 1 d. Mao Zedong Kinijoje paskelbia Kinijos Liaudies Respubliką. Persekiojama Kinijos Respublikos valdžia, t. y. Nacionalistų partija, kartu su maždaug dviem milijonais savo šalinininkų, pasitraukia į Taivaną. Į salą perkeliama ir Kinijos Respublikos vyriausybė, kuri paskelbia karo padėtį. Kinijos Respublika taip pat pasilieka aplinkines salas, tarp kurių Penghu, Jinmen, Dachen ir kt. nedideles salas aplink Taivaną.

Atsitraukusi į Taivaną, Nacionalistų partija iškarto ėmėsi administracinių reformų, taip pat ruošdama salos gynybines sistemas tikėtinam puolimui iš žemyninės pusės.[70] Taivaniečiai

[66] Huang J., Li X., *Inseparable Separation : The Making of China's Taiwan Policy*, River Edge: World Scientific Publishing Co., 2010, 11 p.
[67] "Japan Profile", *BBC News*, <http://www.bbc.com/news/world-asia-pacific-15219730>, [žiūrėta: 2015-03-22].
[68] Huang J., Li X., *Inseparable Separation : The Making of China's Taiwan Policy*, River Edge: World Scientific Publishing Co., 2010, 11 p.
[69] „China Profile", *BBC News*, <http://www.bbc.com/news/world-asia-pacific-13017882>, [žiūrėta: 2015-03-22].
[70] Myers R., Zhang J., *Struggle Across the Taiwan Strait : The Divided China Problem*, Stanford: Hoover Institution Press, 2006, 3 p.

nepalankiai žiūrėjo į Nacionalistų partiją ir jų reformas[71], kadangi ilgą laiką taivaniečių bandymai reformuoti politinę sistemą buvo nesėkmingi ir dėl to buvo kaltinama Nacionalistų partija, kuri, kovodama Pilietiniame kare, neskyrė dėmesio Taivano problemoms spręsti.[72] Taip pat, Kinijos Respublikos Prezidentui Chiang Kai-shek paskyrus savo sūnų Chiang Ching-kuo Nacionalistų partijos pirmininku vietoje savęs, prasideda šalies „valymas“. Chiang Ching-kuo užduotis buvo išvalyti tiek partiją iš vidaus tiek bendrai Taivano visuomenę nuo komunistų ir maištininkų, prie kurių buvo priskiriami ir asmenys, norėję Taivano nepriklausomybės. Tačiau jau tada taivaniečiai gyveno liberalesnėje sistemoje nei kinai, kurie gyveno visiškoje kontrolėje.[73]

Komunistų partijai susiduriant su neramumais tiek viduje tiek prisidedant prie konflikto Korėjos pusiasalyje bei 1950 m. JAV paskelbus, kad siųs savo 7-ąją flotilę Taivano apsaugai, Kinijos Respublika išvengia tiesioginio puolimo iki pat 1954 m.

Apibendrinant, milijonus gyvybių nusinešęs pilietinis karas Kinijoje suardė po Xinhai revoliucijos pradedančią nusistovėti tvarką. Valdžiusioji Nacionalistų partija buvo priversta pasitraukti ne tik iš valdžios, bet ir iš žemyninės Kinijos. Tokia arši kova dėl valdžios tuometinėje Kinijoje ar net pasaulyje nebuvo neįprasta. Tačiau jos pasekmės tapo itin ilgalaikėmis. Dviejų partijų pasirinktas prievartinis kelias nulėmė užsitęsusį konfliktą, nepasiekiant nė vienai pusei prieinamo sprendimo.

3.1.2. Atviras konfliktas (1949 – 1979 m.)

Nacionalistų partija ir Komunistų partija toliau intensyviai kovojo dėl valdžios, kadangi nacionalistai skelbė, kad Kinijos Respublika yra teisėta žemyninės Kinijos, Taivano ir kitų salų valdžia, o komunistai tą patį skelbė apie Kinijos Liaudies Respubliką. Tačiau, kaip bus parodyta šiame skyrelyje, buvo vienas dalykas, dėl kurio abi šalys sutarė. Buvo nuomonių skelbiančių, kad Kinijos Respublika, *ergo* Taivanas, ir Kinijos Liaudies Respublika, *ergo* žemyninė Kinija, turėtų būti dvi atskiros valstybės. Tačiau abi konflikto pusės visada pabrėžė, kad Kinija ir Taivanas – viena valstybė.

3.1.2.1. Pirmoji Taivano sąsiaurio krizė

5-tasis dešimtmetis prasidėjo sąlyginai ramiai. JAV 7-ajai flotilei patruliuojant Taivano sąsiauryje, abi sąsiaurio pusės stengėsi tvirtinti savo pozicijas viduje telkdamos visuomenės

[71] Myers R., Zhang J., *Struggle Across the Taiwan Strait : The Divided China Problem,* Stanford: Hoover Institution Press, 2006, 2 p.
[72] Bush R., *Untying the Knot : Making Peace in the Taiwan Strait,* Washington: Brookings Institution Press, 2005, 17 p.
[73] Myers R., Zhang J., *Struggle Across the Taiwan Strait : The Divided China Problem,* Stanford: Hoover Institution Press, 2006, 6 p.

palaikymą. Palaikant diplomatinius ryšius tik su 20 valstybių ir neturint pripažinimo Jungtinėse Tautose, Kinijos Liaudies Respublika neturėjo taikių būdų savo pozicijos dėl teisėtos Kinijos valdžios įtvirtinimui tarptautinėje erdvėje, tad imtasi karinės taktikos.[74]

KLR Prezidentas Mao, siekdamas galimai sustabdyti ar bent jau uždelsti JAV ir Kinijos Respublikos derybas dėl gynybos sutarties, tačiau nenorėdamas išprovokuoti tiesioginės akistatos su JAV, pradeda telkti tiek politinį, tiek karinį palaikymą raginant „išlaisvinti“ Taivaną. Rugsėjo 4 d. pradedamas didelio masto KR priklausančio Jinmen archipelago bombardavimas. Skirtingai nuo Prezidento Mao lūkesčių, JAV, kuri rugsėjo mėnesį nesėkmingai dar bandė derėtis su KLR dėl bombardavimo nutraukimo, paspartina derybas dėl gynybos sutarties su Kinijos Respublika, kurią galiausiai pasirašo 1953 m. gruodžio 4 d.[75]

2 paveikslas. Taivano sąsiaurio žemėlapis

Šaltinis: „Taiwan Strait Area“, *GlobalSecurity.org*, <http://www.globalsecurity.org/military/ops/images/taiwan_straits-l.jpg>, [žiūrėta: 2015-11-20].

[74] Myers R., Zhang J., *Struggle Across the Taiwan Strait : The Divided China Problem,* Stanford: Hoover Institution Press, 2006, 8 p.
[75] Huang J., Li X., *Inseparable Separation : The Making of China's Taiwan Policy*, River Edge: World Scientific Publishing Co., 2010, 29 p.

Kinijos Respublika į Jinmen bombardavimą bandė atsakyti savo karinėmis pajėgomis, tačiau negalėdama nė iš tolo prilygti Kinijos Liaudies Respublikos Liaudies išlaisvinimo armijai (*People's Liberation Army,* LIA), užleidžia savo pozicijas. 1955 m. sausio 18 d. LIA užima Yijiangshan salą, kurios praradimas kelė tiesioginę grėsmę Dachen salų grupei, taip pat priklausančioms Kinijos Respublikai. LIA progresas nulėmė JAV prašymą Kinijos Respublikai evakuoti Dachen salas ir pažadą padėti apginti Jinmen archipelagą. Nacionalinei partijai apleidus Dachen salas, LIA perėmė jų kontrolę. Viso konflikto metu LIA itin atsargiai elgėsi su sąsiauryje patruliuojančiais ir nacionalistams padedančia JAV flotile, taip siekiant išvengti didesnio JAV įsikišimo. Po Dachen salų perėmimo, Prezidentas Mao įsakė LIA leisti Kinijos Respublikos pajėgoms atsitraukti iš Jinmen ir žmonėms evakuotis be apšaudymo, net nedalyvaujant JAV pajėgoms.[76] Tuo tarpu pačioje JAV kylant nepasitenkinimui dėl JAV įsitraukimo į aplinkinių salų gynybą, kai Abipusė gynybos sutartis numatė tik Taivano (Formosos salos) ir Penghu gynimą, 1955 m. sausio 29 d. JAV Kongresas priima Formosos rezoliuciją (*Formosa Resolution*). Rezoliucija suteikiama teisė JAV Prezidentui D. D. Eisenhower ginti Taivaną ir pakrantės salas.[77] Tačiau nenorėdama daugiau rizikuoti didesniu JAV aktyvumu, Kinijos Liaudies Respublika išreiškia norą pradėti derybas. Taip baigiasi Pirmoji Taivano sąsiaurio krizė.

3.1.2.2. Antroji Taivano sąsiaurio krizė

Atviras konfliktas atsinaujino 1958 m. rugpjūčio 23 d. Kinijos Respublikai pradėjus bombarduoti Jinmen archipelagą. Galima išskirti keletą atsinaujinusio konflikto priežasčių: KR Prezidentas Chiang Kai-shek, pasinaudodamas pasibaigusia Pirmąja Taivano sąsiaurio krize, perkėlė didelę dalį karinių KR pajėgų (1/3 visų pajėgų) į Jinmen ir Mazu salas[78], tad Prezidentas Mao siekė suduoti atsigaunančiai Nacionalistų partijai; norėta patikrinti ar JAV vis dar laikosi savo gynybinių įsipareigojimų; kaip ir Pirmosios Taivano sąsiaurio krizės metu, tikėtasi sutelkti paramą, šį kartą pakeliant revoliucinę dvasią prieš „Didįjį šuolį"[79]; paskatinti ambasadorių lygio derybas tarp JAV ir KLR[80]. Tad daugeliu aspektų, Kinijos Liaudies Respublikos sprendimas atnaujinti bombardavimą turėjo pasiekti daug tikslų. Kaip KLR Prezidentas Mao išsireiškė, tikslas buvo

[76] Huang J., Li X., *Inseparable Separation : The Making of China's Taiwan Policy,* River Edge: World Scientific Publishing Co., 2010, 35 p.
[77] „The Taiwan Straits Crises: 1954–55 and 1958 - 1953–1960", *U.S. Department of State - Office of the Historian,* <https://history.state.gov/milestones/1953-1960/taiwan-strait-crises>, [žiūrėta: 2015-03-22].
[78] Huang J., Li X., *Inseparable Separation : The Making of China's Taiwan Policy,* River Edge: World Scientific Publishing Co., 2010, 35 p.
[79] DIDŽIOJO ŠUOLIO PAAIŠKINIMAS
[80] PAAIŠKINTI AMBASADORINES DERYBAS

paveikti Kinijos Respubliką tiesiogiai, o JAV – netiesiogiai, „taikantis į Chiang tiesiogiai ir netiesiogiai į amerikiečius“ („*targeting Chiang directly and the Americans indirectly*“).[81]

KLR Prezidentas Mao tikėjosi, kad bombarduodamas Jinmen privers Prezidentą Chiang atsitraukti, taip neįtraukiant JAV pajėgų. JAV, teisingai nuspėdamos KLR ketinimus, nusprendė nesivelti į konfliktą iš karto, tačiau paskatino Kinijos Respubliką atsakyti bombarduojant pakrantėje esančią LIA artileriją ir aerodromus. JAV taip pat sustiprino savo pajėgas regione. Siekdama apriboti JAV pajėgų veiksmus, rugsėjo 3 d. KLR numatė 12 mylių (virš 19 km) liniją savo teritoriniams vandenims pažymėti, į kuriuos įėjo Jinmen ir Mazu. Toliau bombarduojant Jinmen, JAV pajėgos atsitraukė iš KLR teritorinių vandenų. Kinijos Liaudies Respublika pasiūlė dvi galimybes Kinijos Respublikai: pastaroji savanoriškai pasitraukia iš Jinmen ir Mazu salų arba laukia kol ją pasitraukti privers JAV savo paliepimu.

Siekdama numalšinti konfliktą, JAV pasinaudojo ambasadorių lygio derybomis, kurios buvo atnaujintos 3 dienos prieš pradedant bombarduoti. Tačiau deryboms neduodant norėtų rezultatų, rugsėjo 30 d. JAV Valstybės sekretorius John Foster Dulles spaudos konferencijos metu pareiškė, kad, kadangi Kinijos Respublikos sugrįžimas į žemyninę Kiniją buvo tik teorinė galimybė, JAV mano, kad Kinijos Respublikos pajėgų sutelkimas Jinmen salose nepagrįstas.[82] Kaip po to Dulles paaiškino JAV ambasadoriui Kinijos Respublikoje, jis siekė parodyti, kad Kinijos Respublika neįtrauks JAV į konfliktą, jei ji to pati nenorės.

Tačiau toks JAV Valstybės sekretoriaus pareiškimas nesulaukė palaikymo nė vienoje Taivano sąsiaurio pusėje. KR Prezidentas Chiang laikėsi nuomonės, kad KR atidavus salas Kinijos Liaudies Respublikai, Kinijos Respublika taip pat atsisakytų savo teisės skelbtis visos Kinijos valdžia. Tad Chiang, JAV ambasadoriui Kinijos Respublikoje, spalio 2 d. pareiškė, kad Jinmen salų atidavimas prilygtų Taivano atidavimui, tad jis niekada neatitrauks savo pajėgų iš salų. Tuo tarpu KLR Prezidentą Mao tenkino tai, kad iš JAV Valstybės sekretoriaus pasisakymo atrodė, kad JAV pagaliau keičia savo politiką KR klausimu. Tačiau KLR toks pasakymas taip pat atrodė, kaip JAV noras, kad KLR atsisakytų jėgos naudojimo, o KR apleistų Jinmen ir Mazu salas ir atsisakytų savo tikslo susigrąžinti žemyninę Kiniją.[83] Prezidentas Mao padarė išvadą, kad tol kol Kinijos Respublika laikys savo pajėgas Jinmen ir Mazu salose, tol gyvuos „vienos Kinijos“ idėja, o konfliktas tarp KR ir KLR bus vidinis, o ne tarptautinis, klausimas.

[81] Huang J., Li X., *Inseparable Separation : The Making of China's Taiwan Policy*, River Edge: World Scientific Publishing Co., 2010, 45 p.
[82] Huang J., Li X., *Inseparable Separation : The Making of China's Taiwan Policy*, River Edge: World Scientific Publishing Co., 2010, 55 p.
[83] Huang J., Li X., *Inseparable Separation : The Making of China's Taiwan Policy*, River Edge: World Scientific Publishing Co., 2010, 57 p.

Spalio 5 d. KLR Prezidentas Mao davė įsakymą LIA nustoti bombarduoti, o spalio 6 d. jis paliepė Gynybos ministrui Peng Dehuai paskelbti „Pranešimą tautiečiams Taivane“, kuriame pareiškiama, kad „mes visi esame kinai ir taika yra geriausias mūsų pasirinkimas“.[84] Pranešime taip pat buvo: pažymėta, kad Nacionalistų partija ir Komunistų partija sutaria, jog yra tik viena Kinija; perspėta dėl JAV nepatikimumo; pasiūlyta taikiai išspęsti KNP ir KKP ginčą derybų būdu; pasiūlytos 7 dienų paliaubos, leidžiančios papildyti Jinmen salų atsargas, jei laivų nelydės JAV pajėgos. Nacionalistų partija neatsakė į pasiūlymą deryboms. Pranešimas sulaukė KLR Prezidento Mao lauktų pasekmių - kilo nesutarimai tarp JAV ir Kinijos Respublikos dėl atsako į pranešimą. Jau sekančią dieną, KR reiškiant nepritarimą tokiems veiksmas, JAV įsakė sustabdyti JAV pajėgų palydą atsargas į Jinmen salas gabenantiems laivams. Paliaubos buvo pratęstos, tačiau JAV dar kartą pasiūlant KR atitraukti savo pajėgas iš Jinmen, KLR ima vėl bombarduoti, siekiant, kad KR paliktų savo pajėgas kaip gynybines, taip išlaikant savo teisę į salas. Taip nusistovi „lygiadienių“ paliaubos, t. y. LIA ir toliau bombardavo Jinmen salas, bet tik neporinėmis dienomis, tuo tarpu lygiadieniais ir švenčių dienomis bombardavimas liaudavosi.[85]

Antroji Taivano sąsiaurio krizė taip pat įtvirtino nebylų Kinijos Respublikos ir Kinijos Liaudies Respublikos susitarimą daryti viską, kad tarptautinėje erdvėje būtų laikomos viena Kinija, o ne dviem atskiromis valstybėmis.

Apibendrinant galima teigti, kad pradėdama Antrąją Taivano sąsiaurio krizę Kinijos Liaudies Respublika sugebėjo įvykdyti visus minėtus tikslus: Kinijos Respublikos pajėgoms buvo suduotas stiprus smūgis, o galutinio sužlugdymo išvengta dėl pačios KLR paskelbtų paliaubų; KLR įsitikino, kad JAV, nors ir linkusi siekti sušvelninti konfliktą, tačiau ir toliau palaiko Taivaną; KLR pasisekimas krizės laikotarpiu buvo laikomas KLR, kaip Kinijos valdžios, teisėtumo įrodymu; galiausiai JAV atnaujino ambasadorių lygio derybas su KLR kelios dienos prieš bombardavimo pradžią, tikėdamasi išvengti aštrėjančių įvykių. Neplanuota krizės išdava tapo tai, kad KLR ir KR pradėjo suprasti, kad karinėmis priemonėmis šis konfliktas negali būti išspręstas, tad reikėjo ieškoti kitokių būdų.

3.1.2.3. Santykių tarp Kinijos ir Taivano sąstingis (1959-1979 m.)

Atviram konfliktui atslūgus, 7-ajame dešimtmetyje Kinijos Respublika ir Kinijos Liaudies Respublika palaikė neoficialų *status quo*, siekdamos išlaikyti vienos Kinijos idėją ir stengdamosis įgauti pranašumą viena kitos atžvilgiu ne karinėmis priemonėmis.

[84] Huang J., Li X., *Inseparable Separation : The Making of China's Taiwan Policy*, River Edge: World Scientific Publishing Co., 2010, 58 p.
[85] Huang J., Li X., *Inseparable Separation : The Making of China's Taiwan Policy*, River Edge: World Scientific Publishing Co., 2010, 58 p.

Kinijos Respublika naudojosi nacionalizmu siekdama suvienyti taivaniečius prieš komunizmą. Prisidengus Kinijos civilizacijos išsaugojimu, buvo leidžiamos knygos ir kita propagandinė medžiaga pabrėžianti, kad Taivanas visada buvo Kinijos dalis. Mokyklose buvo mokoma nacionalinės kalbos, tiksliau Pekino dialekto, Kinų istorijos, geografijos ir literatūros. Tuo tarpu taivanietiškas dialektas buvo menkinamas, o Taivano istorija Japonijos kolonijinio valdymo metais – retai minima. Tarptautinėje arenoje, Kinijos Respublika, padedama JAV, stiprino savo diplomatinius ryšius, padidindama šalių, su kuriomis turėjo oficialius santykius, skaičių nuo 39 iki 69 tarp 1954 ir 1969 m.[86]

Kinijos Liaudies Respublikai toks Kinijos Respublikos aktyvumas stipriai pakenkė. Šalių, su kuriomis ji palaikė diplomatinius santykius, skaičius nukrito nuo 48 iki 42.[87] Tačiau tai nesutrukdė KLR ir toliau aktyviai siekti tarptautinio pripažinimo ir nuo 1969 m. situacija dėl tarptautinio pripažinimo pasikeitė. 1971 m. Jungtinių Tautų Generalinėje Asamblėjoje Kinijos Liaudies Respublikos šalininkai pradėjo kelti klausimą dėl neteisėto Kinijos Respublikos Kinijos vietos JT užėmimo. Jungtinių Tautų Chartijos 4 straipsnis nustato dvi sąlygas naujų narių prisijungimui:

1. „Jungtinių Tautų narės gali būti visos kitos taikingos valstybės, kurios prisiima šioje Chartijoje įtvirtintus įsipareigojimus ir kurios Organizacijos sprendimu gali ir nori šiuos įsipareigojimus vykdyti.

2. Kiekviena tokia valstybė priimama Jungtinių Tautų nare Generalinės Asamblėjos sprendimu, Saugumo Tarybai rekomendavus.“[88]

Antroji 4 Chartijos straipsnio dalis užkirto kelią Kinijos Liaudies Respublikai prisijungti prie JT kaip atskira valstybė, kadangi JAV ir Taivanas, kurios abi buvo nuolatinės Saugumo Tarybos narės, turinčios veto teisę, to nebūtų leidusios. Taip pat KLR norėjo būti ne nauja JT nare, o užimti, kaip jie teigė, teisėtą Kinijos vietą, kaip teisėta Kinijos valdžia. Tad KLR šalininkai Generalinėje Asamblėjoje pateikė rezoliucijos projektą, perduodantį Kinijos vietą JT iš Kinijos Respublikos Kinijos Liaudies Respublikai. JAV ir Taivanui prieštaraujant, priimama JT Rezoliucija 2758, kuri numato, kad pokyčiai dėl Kinijos vietos JT gali būti daromi tik sutikus dviem trečdaliams Generalinės Asamblėjos narių, o teisėta Kinijos atstovė – Kinijos Liaudies Respublika.[89] 1971 m. spalio 25 d. KR Prezidentui Chiang Kai-shek atmetus dvigubo atstovavimo galimybę (pagal JAV siūlymą, atskiras vietas JT turėtų ir Kinija ir Taivanas), KLR perima KR vietą Jungtinėse Tautose

[86] Myers R., Zhang J., *Struggle Across the Taiwan Strait : The Divided China Problem,* Stanford: Hoover Institution Press, 2006, 12 p.
[87] Myers R., Zhang J., *Struggle Across the Taiwan Strait : The Divided China Problem,* Stanford: Hoover Institution Press, 2006, 12 p.
[88] „Jungtinių Tautų Chartija“, < https://www.e-tar.lt/portal/legalAct.html?documentId=TAR.DD12C52B498E>, [žiūrėta: 2015-11-30].
[89] Lindemann B., *Cross-strait Relations and International Organizations: Taiwan's Participation in IGOs in the Context of Its Relationship with China:* Springer VS, 2014, 255 p.

kaip visos Kinijos atstovė.[90] Jungtinėse Tautose Kinijos Respublikos nebelieka. Kinija ne tik tampa oficialia tarptautinių santykių dalyve, tačiau taip pat perima ir itin svarbią Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos nuolatinės narės vietą.

Kinijos ir Taivano santykiams suteikiamas staigus postūmis per kelerius metus pasikeitus tiek Nacionalistų partijos, tiek Komunistų partijos vadovybei. 1975 m. mirus Chiang Kai-shek, Nacionalistų partijos pirmininko postą perėmė jo sūnus Chiang Ching-kuo, kuris pradėjo atsargią liberalizaciją šalies viduje. Tuo tarpu Kinijoje pertvarka, visų pirma ekonominė, prasidėjo 1976 m. mirus Prezidentui Mao.

6-tasis dešimtmetis prasidėjo tęsiant atvirą karinį konfliktą tarp Kinijos Respublikos ir Kinijos Liaudies Respublikos. Nors tiesioginis bombardavimas buvo epizodinis (per visą dešimtmetį atvira liepsna buvo kovojama 3 metus), tačiau kova dėl įtakos buvo akivaizdi. Kinijos Liaudies Respublika norėjo sunaikinti Nacionalistų partiją tiek dėl politinių priežasčių, tiek dėl elementaraus savo galios įrodymo. Tuo tarpu pati Kinijos Respublika kovojo už savo išlikimą, kadangi pasitraukimas iš žemyninės Kinijos į Taivaną buvo paskutinis žingsnis prieš visišką pasidavimą. Nesugebėjimas apginti Taivano ir jo aplinkinių salų būtų reiškęs visišką Kinijos Respublikos galios praradimą, *ergo* visišką įnykimą. Tad besąlygiškas Kinijos Respublikos JAV pagalbos priėmimas – natūrali jos strategija, nebegalint konkuruoti tarptautinėje sistemoje. Kinijos Respublika prisišliejo prie JAV. JAV palaikymas suteikė Kinijos Respublika galimybę išgyventi, nes be jos Liaudies išlaisvinimo armija būtų pasiekusi Taivano krantus dar 1950 m.

3.1.3. Kinijos ir Taivano santykių atšilimas (1979 – 1995 m.)

3.1.3.1. Kinijos ir Taivano politinių santykių normalizacija (1979 – 1995 m.)

Kitu postūmiu Kinijos ir Taivano santykiuose tapo oficialus JAV Kinijos Liaudies Respublikos pripažinimas, atitinkamai oficialių JAV ir Kinijos Respublikos santykių nutraukimas, nustatant kitus režimus su Taivanu, ir Bendrų oficialių pranešimų paskelbimas, kuriuose JAV pripažino „vienos Kinijos“ principą. Viena pirmųjų santykių tarp Kinijos ir Taivano atšilimo reikšmingų pasekmių – karo padėties Taivane atšaukimas. 1986 m. Taivano Prezidentui Chiang Ching-kuo atšaukus karo padėtį, pradedami leisti Taivano sąsiaurio atskirtų šeimų susitikimai Kinijoje. Tai ypač svarbu asmenų šeimoms, kurios buvo išskirtos dėl Kinijos Pilietinio karo.

10-to dešimtmečio pradžia pasižymėjo pusiau oficialių Kinijos ir Taivano pradžia. 1991 m. įkuriamos Taivano sąsiaurio santykių asociacija (*Association for Relations Accross Taiwan Straits,*

[90] Friedman E., *China's Rise, Taiwan's Dilemmas and International Peace*, London: Routledge, 2006, 175 p.

ARATS) iš Kinijos pusės ir Sąsiaurio mainų fondas (*Straits Exchange Foundation, SEF*) iš Taivano pusės. ARATS ir SEF tampa vieninteliu tiesioginiu bendradarbiavimo tarp Kinijos ir Taivano kanalu, kadangi tarp abiejų pusių neįmanomi tarptautinėje sistemoje apibrėžti santykiai dėl tarptautinio Kinijos Respublikos nepripažinimo ir dėl Kinijos Respublikos nepripažinimo Kinijos Liaudies Respublikos kaip teisėtos Kinijos valdžios ir *vice versa*. 1992 m. šios institucijos priima istorinį susitarimą (*1992 Consensus*), kuriuo patvirtinamas „vienos Kinijos principas“, t.y. abi šalys sutaria, kad yra tik viena „Kinija“, o „Kiniją“ abi pusės pasilieka teisę apsibrėžti pagal save. Tolimesniame bendradarbiavime nė viena pusė nebekelia suverenumo klausimo, taip sukuriant pagrindą tolimesniam ekonominiam, kultūriniam, socialiniam ir t.t. bendradarbiavimui.

3.1.3.2. Kinijos ir Taivano ekonominis bendradarbiavimas (1979 – 1995 m.)

Nuo pat konflikto pradžios, ekonominis bendradarbiavimas buvo viena pagrindinių santykių tarp Kinijos ir Taivano ašių, kuri skatino santykių plėtrą. Kinijai ekonominis bendradarbiavimas buvo sąsaja su Taivanu, turėjusi palengvinti taikų susijungimą. Taivanui Kinija buvo viena pagrindinių jos rinkų. Ekonominis bendradarbiavimas taip pat buvo įmanomas nesigilinant į konfliktą, o laikantis 1992 m. susitarimo. Tačiau net ir tokiomis aplinkybėmis, ekonominis bendradarbiavimas vystėsi iš lėto.

Iki 1987 m. ekonominiai ryšiai tarp Kinijos ir Taivano buvo minimalūs. Chiang Ching-kuo vykdyta liberalizacija 8-ame dešimtmetyje Taivane, garantavo ir taip kur kas labiau nei Kinija klestinčiam Taivanui dar didesnį ekonominį postūmį. Tad taivaniečiai, naudodami įvairią priedangą, investavo į Kiniją. Tačiau šios investicijos sudarė tik nedidelę dalį Taivano užsienio investicijų.[91] Kinijai pradėjus ekonomines reformas, o ypač po 1987 m. leidimo taivaniečiams lankyti gimines ir 1988 m. Kinijos „Reglamentas dėl Taivano tėvynainių investicijų skatinimo“ (*Regulations Encouraging Investment by Taiwan Compatriots*), Taivano investicijos Kinijoje žymiai išaugo. 1987 m. pabaigoje Taivano investicijos Kinijoje siekė 100 mln. USD.[92] Kinijai ir Taivanui intensyviai skatinant bendradarbiavimą bei abiems ekonomikoms sparčiai augant, Taivano investicijos Kinijoje 1979-2004 m. laikotarpiu sudarė 7,07 proc. visų užsienio investicijų Kinijoje.[93] Po 2004 m., net ir atšalus politiniams šalių santykiams, šie skaičiai ir toliau augo.

[91] Hua S., *Reflections on the Triangular Relations of Beijing-Taipei-Washington since 1995 : Status Quo at the Taiwan Straits?*, Gordonsville: Palgrave Macmillan, 2006, 66 p.
[92] Hua S., *Reflections on the Triangular Relations of Beijing-Taipei-Washington since 1995 : Status Quo at the Taiwan Straits?*, Gordonsville: Palgrave Macmillan, 2006, 67 p.
[93] Hua S., *Reflections on the Triangular Relations of Beijing-Taipei-Washington since 1995 : Status Quo at the Taiwan Straits?*, Gordonsville: Palgrave Macmillan, 2006, 67 p.

3.1.3.3. *One country, two systems* principas

1982 m. rugsėjo 22 d. įvykęs Kinijos Liaudies Respublikos Prezidento Deng Xiaoping ir Jungtinės Karalystės Ministrės pirmininkės Margaret Thatcher susitikimas buvo skirtas aptarti Honkongo klausimą. Nuo 1842 m. Honkongas buvo Jungtinės Karalystės (JK) kolonija. 1898 m. JK sudarė sutartį su Kinijos imperija dėl Honkongo valdymo iki 1997 m. Tačiau Honkongo klestėjimas palaikė JK įtaką regione bei prisidėjo prie JK ekonomikos. Tad susitikimo metu JK tikslas buvo išlaikyti Honkongo kontrolę. Thatcher susitikime teigė, kad Honkongo perdavimo klausimas gali būti svarstomas tik jei Kinija užtikrins stabilią Honkongo plėtrą ir gerovę. Deng laikėsi pozicijos, kad negalima net svarstyti Honkongo neperdavimo laiku, tačiau sutiko, kad derybos turi vykti dėl sklandaus perdavimo ir Honkongo plėtros palaikymo po. Kaip vienas iš galimų Honkongo perėmimo iš britų 1997 m. scenarijų buvo pasiūlytas *one country, two systems* principas.[94] Principo esmė – regionas taps Kinijos dalimi, tačiau tam tikrą nustatytą laikotarpį galės išlaikyti savo politinę sistemą bei pats tvarkyti teisinius, ekonominius ir finansinius reikalus, taip pat numatant galimybę palaikyti santykius su užsienio šalimis.

Tais pačiais metais buvo sukurtas teisinis *one country, two systems* principo pagrindas. Nauja 31 Kinijos Liaudies Respublikos Konstitucijos straipsnio pataisa numatė, kad „Valstybė gali įsteigi specialiuosius administracinius regionus, kai yra būtinybė.“[95] Tai sukūrė teisinį pagrindą vėlesniam Honkongo ir Makao prijungimui, suteikiant šioms provincijoms išskirtinį statusą, kurios valdomos *one country, two systems* principu. Šio principo kontekste nuo pradžių buvo minimas ir Taivanas, kurio prijungimas prie Kinijos buvo planuojamas tokiu pačiu principu. Taivanas šią idėją nuo pat pradžių atmetė.

Nuo Nacionalistų partijos pasitraukimo į Taivano salą iki pat 1979 m., Kinijos Liaudies Respublika įvairiais būdais stengėsi atsikovoti Kinijos Respublikos teritoriją, užtikrinančią teisėtos Kinijos valdžios statusą. Tačiau nuolat įsikišant JAV, KLR siekiai nepavyko. Turėdama JAV palaikymą, Kinijos Respublika ir toliau teigė esanti teisėta Kinijos valdžia. Iki pat 1971 m., KR naudojosi visomis Kinijos privilegijomis. Pasikeitęs tarptautinis KR statusas, KR nusistatymo nepakeitė. Ir KLR ir KR tvirtino, kad yra viena Kinija, o jų konfliktas – vidinis valdžios nepasidalijimas.

[94] Vogel E., *Deng Xiaoping and the Transformation of China*, Cambridge: Harvard University Press, 2011, 495 p.
[95] Hua S., *Reflections on the Triangular Relations of Beijing-Taipei-Washington since 1995 : Status Quo at the Taiwan Straits?*, Gordonsville: Palgrave Macmillan, 2006, 65 p.

3.1.4. Trečioji Taivano sąsiaurio krizė ir naujas sąstingis (1995 – 2008 m.)

1995 m. birželio pradžioje Taivano Prezidentas Lee Teng-hui apsilankė JAV, kuriose turėjo kalbėti Cornell University. Nors Prezidentas Lee JAV nėra oficialiai priimamas, Kinija sustabdo visas žemesnio lygio derybas su Taivanu. [96] Kinijos politika Taivano atžvilgiu tampa vis labiau priešiška ir pasiekia kritinį lygį prieš pat 1996 m. Taivano Prezidento rinkimus.

3.1.4.1. 1996 m. Taivano Prezidento rinkimai

Atsakydama į Prezidento Lee vizitą JAV ir norėdama įspėti taivaniečius už jį nebalsuoti ateinančiuose prezidento rinkimuose (buvo siekiama perduoti žinią, kad balsavimas už Lee sukels karą su Kinija), 1995 – 1996 m. Kinija surengė eilę karinių pratybų: išbandė raketas Kaohsiung ir Keelung krantuose ir surengė desantines puolimo pratybas šalia Fujian. Atsakydama į Kinijos agresiją, 1996 m. kovą JAV į Taivano sąsiaurį atsiuntė porą lėktuvnešių. Tokio JAV veiksmo užteko priversti Kiniją atsitraukti. 1996 m. pirmą kartą Taivano istorijoje vykstant tiesioginiams rinkimams, juos laimi buvęs tuometinis Prezidentas Lee Teng-hui. 1996 m. prezidento rinkimai – itin didelis demokratizacijos Taivane laimėjimas, pažymintis dar didesnį Taivano nutolimą nuo žemyninės Kinijos.

1998 m. Taivanas bandė normalizuoti situaciją su Kinija siųsdamas Sąsiaurio mainų fondo pirmininką vizito į Kiniją. Tačiau Kinija parodė nenorą siekti geresnių santykių nesiųsdama Taivano sąsiaurio santykių asociacijos pirmininko į Taivaną derybų pratęsimui už metų.[97] Dešimtmečiui besibaigiant, jo pradžioje atkurti semi-oficialūs ryšiai nutrūksta visiškai.

3.1.4.2. Demokratinės progresyviosios partijos įsigalėjimas Taivane

2000 m. Taivano prezidento rinkimus laimėjus Chen Shui-bian, Demokratinės progresyviosios partijos (*Democratic Progressive Party*, DPP) pirmininkui, pasibaigia 50 metų tęsęsis Nacionalistų partijos politikos monopolis. Tačiau DPP atėjimas į valdžią, dėl jų pro-Taivano nepriklausomybės pažiūrų ir anti-Kiniškos pozicijos, dar vienas faktorius prisidedantis prie konflikto kurstymo. Kinija apkaltina Chen Shui-bian, kad savo inauguracinėje kalboje, kurioje pabrėžė, kad Taivanas oficialiai nesvarstys nepriklausomybės tol kol Kinija jų nepuls, išsisuko nuo atsakymo ar jis mano, kad Taivanas yra Kinijos dalis. Taip pat Kinija pareikalavo, kad Chen Shui-bian kartu su DPP pripažintu 1992 m. susitarimą, kurio egzistavimą jie neigė. DPP savo pažiūrų nepakeitus, priešiškumas ir toliau auga.

---

[96] Shambaugh D., Yahuda M., *International Relations of Asia*: Rowman & Littlefield, 2014, 125 p.

[97] „Taiwan Economic and Political Background Note", *American Institute in Taiwan*, <http://www.ait.org.tw/en/tw-economic-political-background-note.html#political>, [žiūrėta: 2015-11-12].

3.1.4.3. Taivano nepriklausomybės referendumo klausimas 2003 m.

Siekdamas perrinkimo 2004 m. rinkimuose pritraukiant tuos rinkėjus, kurie jį išrinko 2000-ųjų rinkimuose, Taivano Prezidentas Chen 2003 m. pradėjo aktyviai kelti Taivano nepriklausomybės klausimą. Tų pačių metų lapkritį Taivano parlamentas paskelbė įstatymą, leidžiantį surengti referendumą dėl šalies nepriklausomybės, jei Kinija šalį užpuls. Kaip atsaką, Kinija iš karto pradėjo ruošti specialaus įstatymo projektą, kurį priėmus 2005 m., sankcionuojami kariniai Kinijos veiksmai Taivanui paskelbus nepriklausomybę. Įstatymu buvo sukurtas teisinis pagrindą kariniams veiksmams.

Tolimesni santykiai tarp Kinijos ir Taivano pasižymėjo „nedraugišku šachmatų žaidimu“, kai vienos pusės veiksmas užtikrino priešišką kitos pusės reakciją. 2005 m. pirmą kartą nuo Pilietinio karo laikų, susitiko Nationalinės partijos (KNP) ir Komunistų partijos (KKP) pirmininkai, KNP pirmininkui Lien Chan lankant Kiniją. Nors tai turėtų žymėti santykių atšilimą, tačiau 2006 m. pradžioje Taivanas panaikino Nacionalinę susivienijimo tarybą (*National Unification Council*), skirtą skatinti Kinijos Respublikos reintegraciją į žemyninę Kiniją. Kinija tokius veiksmus pasmerkė nedelsiant. Priešiškumas išreiškiamas, kai Kinija savo kariniuose planuose pabrėžė Taivaną, kaip grėsmę saugumui.[98] 2007 m. pradžioje Kinija apkaltino Taivaną, kad nepriklausomybės idėjos skatinamos jau mokykloje, kadangi vadovėliuose Kinija pristatoma, kaip atskira šalis. 2007 m. Taivanui pirmą kartą bandant prisijungti prie Jungtinių Tautų ne kaip Kinijos Respublikai, o kaip Taivanui, Kinijos Liaudies Respublikos įsikišus paraiška atmetama.

3.1.4.4. Kinijos ir Taivano ekonominis bendradarbiavimas (1995 – 2008 m.)

Net ir atšalus politiniams Taivano ir Kinijos santykiams, ekonominio bendradarbiavimo apraiškos ir toliau augo.

Kadangi tiesioginė prekyba buvo viena iš ekonominio bendradarbiavimo sričių, kuriose susitarimas buvo sunkiai pasiekiamas, Taivanas naudojosi *entrepôt* prekyba per Honkongą, į kurį atplukdytos prekės iš Taivano buvo toliau siunčiamos į žemyninę Kiniją, taip apeinant prekybos embargą. 2001 m. Taivanas panaikino draudimą, galiojusį nuo pat 1949 m., tiesioginei prekybai ir investicijoms su Kinija. Tai buvo itin svarbus žingsnis, dar labiau ekonomiškai susiejęs šalis.

Apibendrinant galima teigti, kad Trečioji Taivano sąsiaurio krizė buvo dar vienas Kinijos bandymas daryti įtaką Taivano vidaus politikai, tuo pačiu patikrinant JAV paramos Taivanui ribas.

[98] „Taiwan Profile”, *BBC News*, <http://www.bbc.com/news/world-asia-16178545>, [žiūrėta: 2015-03-22].

Tačiau toks žingsnis buvo nepavykęs, kadangi Taivane antrai kadencijai buvo perrinktas Kinijai nepalankus prezidentas, o santykiai su JAV per porą metų ženkliai pablogėjo. Kinijos santykių normalizavimas tiek su JAV, tiek su Taivanui, užėmė daug laiko. Tad per Trečiąją Taivano sąsiaurio krizę Kinija prarado daugiau nei gavo.

Taip pat pačioje XX a. pabaigoje – XXI a. pradžioje Taivane pradeda kilti judėjimas už nepriklausomą Taivano valstybę. Tačiau tokia Taivano kryptis nepriimtina Kinijai, kuri vis dar laikėsi vienos Kinijos idėjos. JAV tai irgi nepalanku, kadangi priverčia komplikuotis santykius su Kinija.

3.1.5. Kinijos ir Taivano pozicijų suartėjimas (nuo 2008 m.)

Konfliktiškiems susidūrimams tarp Kinijos ir Taivano aprimus, susidarė sąlygos santykių normalizacijai. Abiejų šalių ekonomikos XXI a. pradžioje tapo itin glaudžiai susijusios, tad politinis bendradarbiavimas tapo itin svarbiu.

3.1.5.1. Kinijos ir Taivano politinis bendradarbiavimas (nuo 2008 m.)

2008 m. Taivano prezidento rinkimuose laimi Ma Ying-jeou (valdantis šalį iki šiol), Nacionalistų partijos atstovas, kuris savo inauguracinėje kalboje pareiškia, kad santykiai su Kinija turi pasikeisti iš „konfrontacijos, konflikto ir priešiškumo“ į „susitaikymą, bendradarbiavimą ir taiką“.[99] Prasideda santykių su Kinija atšilimas. Jau birželį atnaujinami semi-oficialūs ryšiai, nutrūkę prieš dešimtmetį. Tačiau prireikia 6 metų surengti pirmą oficialų vyriausybių susitikimą, kuris įvyksta tik 2014 m. vasarį.

2014 m. antra pusė ir 2015 m. pasižymi neramumais Taivane, kuriame sukyla nepriklausomybės norinčios piliečių grupės.[100] Nacionalistų partijos populiarumui šalyje krentant dėl pro-Kiniškos politikos, Prezidentas Ma Ying-jeou atsistatydina iš pirmininko pareigų.

2015 m. lapkričio 7 d. Singapūre įvyksta istorinis susitikimas už uždarų durų tarp Kinijos Prezidentas Xi Jinping ir Taivano Prezidento Ma Ying-jeou. Oficialioje dalyje abu prezidentai paspaudžia vienas kitam ranką, tačiau kreipiasi vienas į kitą „pone“, taip išvengiant konflikto paminėjimo.[101]

---

[99] Blanchard J., „New Thinking about the Taiwan Issue. Theoretical Insights into Its Origins, Dynamics, and Prospects”, *The Copenhagen Journal of Asian Studies,* 31, 2013, 106-08 p. <http://cjas.dk/index.php/cjas/article/view/4335/4763>, [žiūrėta: 2015-11-24].
[100] „Taiwan Profile”, *BBC News*, <http://www.bbc.com/news/world-asia-16178545>, [žiūrėta: 2015-03-22].
[101] Brumfield B., Hung K., „Leaders of China and Taiwan Hold First Talks since Bitter 1949 Split”, *CNN*, <http://edition.cnn.com/2015/11/07/asia/china-taiwan-summit/>, [žiūrėta: 2015-11-12].

3.1.5.2. Kinijos ir Taivano ekonominis bendradarbiavimas (nuo 2008 m.)

2009 m. Kinija atsiėmė savo ilgalaikius prieštaravimus dėl Taivano prisijungimo prie Pasaulio sveikatos organizacijos. Atsakydamas, Taivanas panaikino draudimą investicijoms iš Kinijos. 2010 m. birželio 29 d., šalys pasirašė laisvosios prekybos paktą „Ekonominio bendradarbiavimo susitarimą“ (*Economic Cooperation Framework Agreement*), kuris vertinamas kaip svarbiausias ekonominis susitarimas tarp šių šalių per 60 metų. Susitarimo tikslas – prekybos produktais ir paslaugomis liberalizavimas, kurio galutinis tikslas – laisvosios prekybos zona.

Bendradarbiavimas tęsiasi 2012 m. rugpjūtį Kinija su Taivanu pasirašant susitarimą dėl investicijų apsaugos, kuriuo nustatomi oficialūs ginčų sprendimo kanalai ir investuotojų teisės juos sulaikius kitai pusei.

Apibendrinant Kinijos ir Taivano santykius nuo 2008 m. galima teigti, kad nuo pat konflikto pradžios tokių stabilių santykių periodo šios šalys neturėjo. Teigiama Taivano Prezidento Ma politika Kinijos atžvilgiu užtikrino tokį patį atsaką iš Kinijos pusės. Abiems šalims laikantis 1992 m. susitarimo ir nekeliant klausimo dėl teisėtos Kinijos valdžios, Taivanas ir Kinija gali vystyti santykius kitose srityse. Tai yra naudinga ne tik abiems pusėms, tačiau prisideda prie stabilumo regione. Tad abiems pusėms susilaikant nuo provokacijų, tikėtina, kad toks *status quo* palaikymas tęsis.

3.2. JAV ir Taivano santykių analizė

Šioje darbo dalyje bus aptariama antroji JAV-Kinijos-Taivano santykių trikampio dalis. JAV ir Taivano santykiai, tiksliau JAV besąlygiškas Taivano palaikymas, nuo pat Nacionalistų partijos atsitraukimo iš žemyninės Kinijos sudarė santykių trikampio pagrindą, užtikrinantį Taivano išlikimą. Šiame poskyryje bus aptariamas JAV ir Taivano politinis, ekonominis bendradarbiavimas iki 1979 m. ir po, kadangi 1979 m. JAV nutraukė oficialius ryšius su Taivanu, tačiau bendradarbiavimas tęsėsi.

3.2.1. Oficialus aljansas (iki 1979 m.)

JAV ir Kinijos Respublikos (Taivano) santykiai buvo itin artimi po Antrojo pasaulinio karo. Bendradarbiauta buvo įvairiose srityse. Tačiau svarbiausia buvo besąlygiškas JAV Taivano palaikymas, atgrasantis Kinijos Liaudies Respubliką nuo Nacionalistų partijos sunaikinimo.

3.2.1.1. JAV ir Taivano politinis bendradarbiavimas (iki 1979 m.)

Nuo pat konflikto tarp Kinijos Liaudies Respublikos (Kinijos, KLR) ir Kinijos Respublikos (Taivano, KR) pradžios, JAV palaikė pastarąją. JAV matė komunistus kaip didžiulę grėsmę ir visame pasaulyje neoficialiai prisidėjo prie kovos prieš juos.[102] Tad Kinijos Respublikos vyriausybės pasitraukimas iš žemyninės Kinijos buvo ir didelis ideologinis smūgis JAV. Tačiau parama tęsėsi, kadangi KR buvo vienas iš JAV satelitų regione.

1949-1979 m. JAV pripažino ROC kaip teisėtą Kinijos valdžią. 5-uoju ir 6-uoju dešimtmečiais JAV politika Taivano atžvilgiu nebuvo labai aktyvi, kadangi iškart po Nacionalistų partijos pabėgimo į Taivaną, prasidėjo Korėjos karas. Tačiau JAV intensyviai rėmė Taivaną finansinėmis dotacijomis pagal Užsienio politikos aktą (*Foreign Assistance Aid*).[103] Taip pat JAV priėmė atitinkamus aktus dėl karinės pagalbos skirtus užtikrinti Kinijos Respublikos išlikimą.

Po 1971 m. Kinijos vietos Jungtinėse Tautose perdavimo Kinijos Liaudies Respublikai, JAV santykiai su KLR intensyvėja, kol 1978 m. gruodžio 15 d. JAV oficialiai pripažįsta KRL ir nutraukia santykius su KR.[104]

3.2.1.2. Ekonominė JAV parama Taivanui (iki 1979 m.)

Skirtingai nuo daugumos besivystančių šalių ekonominių strategijų, kurios būna orientuotos į importo subsidijas, Taivano ekonomika po Nacionalistų partijos pasitraukimo buvo orientuota į išorę, taikant eksporto plėtros politiką. Taivano ekonomikos plėtra buvo itin sėkminga šios strategijos ir JAV paramos dėka. Taivano industrializacijos pradžioje, JAV ekonominė pagalba finansavo didelę dalį Taivano importo. 1951-1965 m. Taivanas gaudavo apie 100 milijonų USD JAV paramos kiekvienais metais.[105] Nors ši parama buvo sustabdyta 1965 m., tačiau ekonominis bendradarbiavimas tęsėsi, o Taivano ekonomika klestėjo. Iki 1960 m. virš 40 proc. Taivano importuojamų prekių buvo iš JAV, nuo 1970 m. virš trečdalio Taivano eksporto keliaudavo į JAV.[106] Tarp 1962 ir 1973 m. virš 800 užsienio kapitalo kompanijų įsisteigė Taivane, ketvirtadalis jų buvo iš JAV.[107] Nors nuo 1972 m. prekybos augimas sumažėjo nuo maždaug 26,7 proc. per

[102] SURASTI šaltinį šiam teiginiui paremti
[103] SURASTI normalų šaltinį, ne wiki
[104] Hickey D., „Continuity Or Change: US Policy & Taiwan", *Journal Of Chinese Political Science,* 12.2, 2007, 106-124 p.
[105] Chu-yuan Ch., „United States-Taiwan Economic Relations: Trade And Investment", *Columbia Journal Of World Business,* 21.1, 1986, 87-96 p.
[106] Chu-yuan Ch., „United States-Taiwan Economic Relations: Trade And Investment", *Columbia Journal Of World Business,* 21.1, 1986, 87-96 p.
[107] Chu-yuan Ch., „United States-Taiwan Economic Relations: Trade And Investment", *Columbia Journal Of World Business,* 21.1, 1986, 87-96 p.

metus iki 22,2 proc.[108], tačiau JAV parama kartu su vidine Taivano ekonomikos politika užtikrino spartų Taivano ekonomikos augimą, įtvirtindama Taivano priklausomybę nuo JAV ir ekonomiškai.

3.2.1.3. Karinė JAV parama Taivanui (iki 1979 m.)

Karinis bendradarbiavimas tarp JAV ir Taivano visada buvo pagrįstas jau aptarta visapusiška parama. Iki Santykių su Taivanu akto priėmimo, JAV karinė parama buvo pagrįsta JAV Kinijos Respublikos pripažinimu kaip teisėtos Kinijos valdžios. Dar 1950 m. JAV buvo pasiruošusi padėti KR sugrįžti į žemyninę Kiniją, tačiau prasidėjus Korėjos karui, JAV karinės pajėgos regione buvo padalintos ir 6-tajame dešimtmetyje „gesino gaisrus“, nevykdant tiesioginių veiksmų, skirtų KR sugrįžimui. Nepaisant karinio įsitraukimo kitose srityse, Taivano saugumas buvo užtikrinamas kitomis priemonėmis. 1954 m. gruodžio 2 d. JAV ir KR pasirašė Abipusę gynybos sutartį tarp Jungtinių Amerikos Valstijų ir Kinijos Respublikos (*U.S.-ROC Mutual Defence Treaty*), kuriuo, 1955 m. kovo 3 d. sutarčiai įsigaliojus, KR tapo kolektyvinio saugumo sistemos Rytų Azijos ir Ramiojo vandenyno regione dalimi.[109] Tačiau vykstant Pirmajai Taivano sąsiaurio krizei, šios sutarties neužteko atgrasyti abiejų pusių nuo tiesioginio konflikto.

1955 m. sausio 29 d. JAV Kongresas priėmė Formosos Rezoliuciją (*Formosa Resolution*), kuri suteikė teisę JAV Prezidentui D. D. Eisenhower ginti Taivaną ir pakrantės salas. Tačiau prieš JAV imantis tiesioginių veiksmų, Kinijos Liaudies Respublika išreiškė norą deryboms.[110]

Apibendrinant galima teigti, kad Jungtinių Amerikos Valstijų politinė, karinė ir ekonominė parama užtikrino, kad Kinijos Respublikos vyriausybei pasitraukus į Taivaną ši ne tik išliktų, tačiau galėtų toliau vystytis. JAV paramos mąstai – itin dideli. Taivano saugumą užtikrino JAV ginklų pardavimas Taivanui ir JAV karinių pajėgų dislokavimas Taivano sąsiauryje. Nors 8-tame dešimtmetyje JAV santykiai su Kinija pradėjo gerėti ir tai darė prielaidą JAV paramos Taivanui mažinimui, tačiau JAV visada palaikė Taivaną, o Taivanas, atitinkamai, rinkosi šliejimąsi, kadangi tai buvo patogu abiems pusėms.

[108] Chu-yuan Ch., „United States-Taiwan Economic Relations: Trade And Investment“, *Columbia Journal Of World Business*, 21.1, 1986, 87-96 p.
[109] „Taiwan-US Relations”, *Taipei Economic and Cultural Representative Office in the U.S.*, <http://www.taiwanembassy.org/US/ct.asp?xItem=266456&CtNode=2297&mp=12&xp1=12>, [žiūrėta: 2015-11-14].
[110] „The Taiwan Straits Crises: 1954–55 and 1958 - 1953–1960”, *U.S. Department of State - Office of the Historian*, <https://history.state.gov/milestones/1953-1960/taiwan-strait-crises>, [žiūrėta: 2015-03-22].

3.2.2. Neoficialus JAV ir Taivano bendradarbiavimas (nuo 1979 m. iki dabar)

1979 m. nutrūkus oficialiems ryšiams tarp JAV ir Kinijos Respublikos, šių valstybių bendradarbiavimas nenutrūko. Politinis, ekonominis ir karinis bendradarbiavimas buvo tęsiamas ir toliau, nepaisant Kinijos Liaudies Respublikos prieštaravimų.

3.2.2.1. Politinis JAV ir Taivano bendradarbiavimas (nuo 1979 m. iki dabar)

1979 m., siekiant palaikyti taiką, saugumą ir stabilumą Ramiojo vandenyno vakaruose ir skatinti JAV užsienio politiką, JAV Kongresas paskelbė Santykių su Taivanu aktą (*Taiwan Relations Act*, TRA). Aktas tampa teisiniu pagrindu tolimesniam bendradarbiavimui tarp JAV ir, kaip akte įvardinta, valdžios Taivane („*governing authorities on Taiwan*“).

Aktu nustatoma, kad tolimesni santykiai bus vystomi per Amerikos institutą Taivane (*American Institute in Taiwan*, AIT), ir nors šalys nebepalaikys oficialių diplomatinių santykių, tačiau apibrėžiama, kad per AIT bus skatinami ne tik prekybiniai, kultūriniai ir kiti santykiai, tačiau AIT taip pat teiks konsulines paslaugas savo piliečiams Taivane.[111]

4 akto dalimi Taivano, kaip tarptautinio subjekto, teisės prilyginamos valstybėms, suteikus teisę kreiptis į JAV teismus bei pabrėžiant, kad visi teisniai aktai galiojantys kitoms užsienio valstybėms, galioja ir Taivanui.[112] Tai beprecedentis įvykis istorijoje, kadangi tradiciškai oficialiai nepripažintos šalys būna stipriai apribotos. Taip aktu įteisinami *de facto* santykiai tarp valstybių.

Nuo 1979 m. Taivanas ir JAV palaiko, kaip JAV Valstybės departamentas įvardina, „tvirtus, nors ir neoficialius ryšius“[113], kurie dar kartą buvo patvirtinti 1982 m. JAV priėmus Taivano pasiūlytas vadinamąsias Prezidento Ronald Reagan Šešias garantijas (*President Reagan's "Six Assurances"*), kurios turėjo būti JAV ir Taivano santykių gairės.[114] Garantijos numatė, kad JAV: 1) nenutrauks ginklų pardavimo Taivanui, 2) iš anksto nesikonsultuos su PRC dėl ginklų pardavimo Taivanui, 3) nebus tarpininku tarp Taivano ir Kinijos, 4) neperžiūrės TRA, 5) nekeičia savo pozicijos dėl Taivano nepriklausomybės, ir 6) nenaudos spaudimo, kad Taivanas derėtųsi su PRC.[115] Šie du dokumentai tapo JAV ir Taivano santykių pagrindu, užtikrinančiu Taivano saugumą ir klestėjimą.

---

[111] „Taiwan Relations Act", *American Institute in Taiwan*, <http://www.ait.org.tw/en/taiwan-relations-act.html>, [žiūrėta: 2015-11-13].
[112] „Taiwan Relations Act", *American Institute in Taiwan*, <http://www.ait.org.tw/en/taiwan-relations-act.html>, [žiūrėta: 2015-11-13].
[113] „U.S. Relations With Taiwan", *U.S. Department of State*, http://www.state.gov/r/pa/ei/bgn/35855.htm, [žiūrėta: 2015-11-13].
[114] Feldman H., "President Reagan's Six Assurances to Taiwan and Their Meaning Today", *The Heritage Foundation*, <http://www.heritage.org/research/reports/2007/10/president-reagans-six-assurances-to-taiwan-and-their-meaning-today>, [žiūrėta: 2015-11-14].
[115] „Taiwan-US Relations", *Taipei Economic and Cultural Representative Office in the U.S.*, <http://www.taiwanembassy.org/US/ct.asp?xItem=266456&CtNode=2297&mp=12&xp1=12>, [žiūrėta: 2015-11-14].

Tačiau net ir toks pagrindas neužtikrino absoliutaus JAV ir Taivano santykių klestėjimo. Gerėjantys JAV ir Kinijos santykiai kėlė grėsmę Taivanui, tad tam tikri Taivano veiksmai blogino santykius su JAV. 1994 m., sparčiai plečiantis ekonominiam Kinijos ir JAV bendradarbiavimui, o JAV išlaikant strateginį dviprasmiškumą, Taivano Prezidentas Lee paduoda prašymą vizai, kad galėtų sustoti Havajuose pakeliui į Centrinę Ameriką, taip priverčiant JAV parodyti savo poziciją Taivano klausimu. JAV, nenorėdama gadinti vis gerėjančių santykių su Kinija, vizos neišduoda, tačiau pasiūlo priėmimą oro uoste. Prezidentas Lee atsisako tokio pasiūlymo ir pradeda lobizmo kampaniją JAV Kongrese, kurią vainikuoja Senato rezoliucija, kuria ragina Valstybės departamentą išduoti vizas Taivano pareigūnams. Tačiau lobizmas tuo nesibaigia ir Taivano atstovai pasiekia, kad Prezidentas Lee gautų JAV vizą, leidžiančią jam dalyvauti Cornell University absolventų susitikime.[116] Prezidento Lee vizitas JAV pradeda Trečiąją Taivano sąsiaurio krizę.

3.2.2.2. Karinis JAV ir Taivano bendradarbiavimas (nuo 1979 m. iki dabar)

JAV pripažinus Kinijos Liaudies Respubliką, ši iškelia savo reikalavimus, kurie užtikrintų jos geranoriškumą bendradarbiaujant. Vienas iš jų – Abipusės gynybos sutarties tarp Jungtinių Amerikos Valstijų ir Kinijos Respublikos nutraukimas. 1979 m. JAV nutraukus šią sutartį, karinio bendradarbiavimo nuostatos perkeliamos į Santykių su Taivanu aktą. Iš 6 TRA 2 (b) dalyje numatytų JAV politikos sričių 4 skirtos pabrėžti taikos, stabilumo ir saugumo siekį Ramiojo vandenyno vakaruose. TRA 3 dalyje JAV sudarys gynybinių pajėgų ir gynybinių paslaugų, kurių užtektų užtikrinti Taivano gynybinius pajėgumus, prieinamumą Taivanui.[117] Aktas suteikia pagrindą padėti Taivanui, tačiau neįpareigoja JAV to daryti, jei ši nuspręstų kitaip. Būtent tokia nevienareikšmiška TRA formuluotė suteikia pagrindą manyti, kad vienas iš TRA tikslų – atgrasyti KLR nuo jėgos naudojimo prieš Taivaną, o Taivaną atgrasyti nuo provokacijų, kadangi nei Kinija nei Taivanas nebūtų garantuoti JAV atsaku atviro konflikto atveju.

Karinis bendradarbiavimas visada buvo daugiausiai sutelktas į ginklų pardavimą Taivanui. Taivanas pirko gynybinius ginklus dėl kelių priežasčių: pirma, ginklų, skirtų puolimui, pirkimas ir turėjimas užtikrintų daug aštresnę Kinijos politiką Taivano atžvilgiu; antra, didelis apsiginklavimas buvo naudojama kaip atgrasymo taktika. Tačiau dėl žmogaus teisių pažeidimų Taivane, JAV visada elgėsi itin atsargiai tiekdama ginklus. Situaciją itin palengvino Taivano liberalizacija ir

[116] Cohen W., *America's Response to China : A History of Sino-American Relations*, New York: Columbia University Press, 2009, 255 p.
[117] „Taiwan Relations Act", *American Institute in Taiwan*, <http://www.ait.org.tw/en/taiwan-relations-act.html>, [žiūrėta: 2015-11-13].

demokratizacija 10-ame dešimtmetyje.[118] Tai ir auganti ekonominė Taivano galia leido tęsti abiems pusėms naudingą bendradarbiavimą.

Trečioji Taivano sąsiaurio krizė privertė JAV pergalvoti savo strategiją Taivane į labiau koordinuotą veiksmų planą, kadangi iki krizės karinė ginkluotė buvo tiekiama be karinio koordinavimo tarp šalių arba koordinavimo tik pačiu žemiausiu lygiu. Krizė parodė, kad reikalingas glaudesnis JAV ir Taivano kariuomenių koordinavimas. Taip pat dar artimesnius santykius skatino ir Kinijos kariuomenės modernizacija.[119] Iš kitos pusės, nedaug valstybių sutiko parduoti ginklus Taivanui, tad Taivanui itin geri santykiai su JAV visada buvo gyvybiškai svarbūs.

Taivanui toks nuolatinis ginklų pardavimas buvo JAV paramos išraiška, ypač dėl to, kad sandėriai tarp jų visada sulaukdavo neigiamos Kinijos reakcijos. 2001 m. balandį JAV paskelbė, kad ji ir toliau žada Taivanui parduoti povandeninių laivų, karo laivų ir lėktuvus skirtus kovoti su povandeniais laivais, o neparduos tik karinio jūrų laivyno radarų „Aegis“. Kinijai užprotestavus, Prezidentas George W. Bush savo kalboje pažada pagalbą Taivanui jei Kinija įsiveržtų.[120] Tačiau ir Kinija ir Taivanas linkę naudoti atsakomuosius veiksmus, o tai itin apsunkina konstruktyvų dialogą. 2001 m. birželį Kinijai vykdant karines pratybas skirtas invazijai į salą, Taivanas išbando priešraketinės gynybos sistemas „Patriot“, pirktas iš JAV. O 2010 m. sausį JAV patvirtinus priešlėktuvinės gynybos raketų pardavimą Taivanui, kaip 6,7 mlrd. USD ginkluotės paketo, dėl kurio Taivanas tarėsi su JAV, dalį, Kinija sustabdė karinį bendradarbiavimą su JAV bei įvedė sankcijas kompanijoms, susijusioms su paketu.[121]

Apibendrinant JAV ir Taivano šiuolaikinius santykius, galima teigti, kad, nors tiesioginė Taivano priklausomybė nuo JAV sumažėjo, tačiau Taivano politika ir toliau yra tiesiogiai priklausoma nuo JAV. Nors Taivane kyla judėjimas už nepriklausomos valstybės paskelbimą, tačiau ir toliau tarptautinėje arenoje ir toliau naudojama šliejimosi politika, kuri užtikrina Taivano nepriklausomybę nuo Kinijos. Tuo tarpu pati JAV, nors aiškiai yra parodžiusi, kad Taivano provokacijos Kinijos atžvilgiu yra nepriimtinos ir nebus palaikomos, tačiau ir toliau remia Taivaną tiek politiškai tiek karinėmis priemonėmis. Per tris Taivano sąsiaurio krizes Kinijai buvo aiškiai parodyta, kad JAV palaiko Taivaną ir taip jo išlikimą.

[118] Tucker N., *Dangerous Strait : The U.S.--Taiwan--China Crisis*, New York: Columbia University Press, 2005, 165 p.
[119] Tucker N., *Dangerous Strait : The U.S.--Taiwan--China Crisis*, New York: Columbia University Press, 2005, 166 p.
[120] „Taiwan Profile”, *BBC News*, <http://www.bbc.com/news/world-asia-16178545>, [žiūrėta: 2015-03-22].
[121] „Taiwan Profile”, *BBC News*, <http://www.bbc.com/news/world-asia-16178545>, [žiūrėta: 2015-03-22].

3.3. JAV ir Kinijos santykiai Taivano kontekste

Santykiai tarp JAV, Kinijos ir Taivano sudaro asimetrišką trikampį. Taivanas – silpniausias ir labiausiai pažeidžiamas, kadangi Taivano klestėjimas tiesiogiai priklausomas nuo Kinijos ir JAV ekonominio augimo ir JAV Kinijos atgrasymo. Tačiau ir JAV su Kinija santykiai nėra tolygūs. Nors Kinija šiuo metu sparčiai artėja link sugebėjimo būti atsvara JAV, tačiau nuo pat Kinijos Respublikos ir Kinijos Liaudies Respublikos konflikto pradžios, JAV turėjo pranašumą. Iki 8-to dešimtmečio, šį pranašumą JAV naudojo kaip svertą pasipriešinti komunistams visame regione. Tačiau auganti Kinijos Liaudies Respublikos įtaka nulėmė, kad net ir JAV nebegalėjo nepaisyti KLR. Taip pat JAV suprato, kad nors Kinija priklausė *heartlandui*, tačiau ji nebuvo Sovietų Sąjungos sąjungininkė, tad nuo 8-tojo dešimtmečio matomas aiškus santykių tarp JAV ir Kinijos atšilimas.[122]

3.3.1. JAV ir Kinijos priešiškumas (iki 1972 m.)

Po Xinhai revoliucijos Kinijoje, JAV buvo suinteresuota, kad Kinija būtų stipri ir nepriklausoma, o imperializmo likučiai būtų išnaikinti modernizuojant visas sritis. Stipri Kinija būtų prisidėjusi prie stabilumo Azijoje. Tačiau japonų puldinėjimai tarp pasaulinių karų ir 1927 m. kilęs pilietinis karas, neleido Kinijai stiprėti tiek politiškai, tiek ekonomiškai. 1949 m. Komunistų partijai privertus Nacionalistų partiją atsitraukti iš žemyninės Kinijos į Taivano salą, JAV buvo sutiktas su dideliu nerimu. JAV vyraujanti komunizmo baimė garantavo JAV Nacionalistų partijos palaikymą net ir jiems pralaimint.

6-ojo dešimtmečio pradžia pasižymėjo JAV komunizmo *sulaikymo* strategija visoje Azijoje, tad santykiai su Kinijos Liaudies Respublika negalėjo būti ne priešiški. Kaip jau darbe nustatyta anksčiau, JAV Kinijos Respublikos pripažinimas kaip teisėtos visos Kinijos valdžios buvo dalis šios strategijos. Kita dalis – sparti karinių bazių Rytų Azijoje plėtra, abipusės gynybos sutartys su Azijos šalimis, sutikusiomis atvirai išreikšti savo antikomunistinę poziciją. Taip buvo sudarytos bendradarbiavimo sutartys su Japonija, Filipinais, Australija, Naująja Zelandija, Pietų Korėja, Pakistanu ir Tailandu.[123]

1950 m. prasidėjęs Korėjos karas parodė, kad JAV buvo pasiruošusi apginti savo interesus regione. Tačiau Kinijos Liaudies Respublikai Taivano klausimas buvo per daug svarbus, tad prasidėjo Pirmoji Taivano sąsiaurio krizė.

[122] Clark C., *The Changing Dynamics Of The Relations Among China, Taiwan, And The United States*, Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing, 2011, 11 p.
[123] Clark C., *The Changing Dynamics Of The Relations Among China, Taiwan, And The United States*, Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing, 2011, 199 p.

3.3.2. JAV ir Kinijos santykių atšilimas (1972 – 1989 m.)

8-ojo dešimtmečio pradžioje JAV pozicija Kinijos atžvilgiu smarkiai pasikeitė, kadangi JAV suprato, kad Kinija nėra Sovietų Sąjungos sąjungininkė. Tad prasidėjo santykių tarp JAV ir Kinijos atšilimas, kitaip vadinamas *détente*, išsivystęs į artimą ir abiems pusėms naudingą ekonominį bendradarbiavimą.

3.3.2.1. Politinių JAV ir Kinijos santykių atšilimas (1972 – 1989 m.)

JAV ir Kinijos Liaudies Respublikos santykių pagrindu tapo Bendri oficialūs pranešimai (*joint communiqués*), kuriuos šalys kartu paskelbė 1972, 1979 ir 1982 m. Bendras oficialus pranešimas, tai pranešimas, kurį paskelbia valstybių atstovai, oficialiai įsipareigodami padarytais pareiškimais.

Pirmasis pranešimas, kuris dar vadinamas Šanchajaus pranešimu (*Shanghai Communiqué*) buvo paskelbtas 1972 m. vasario 27 d., iš kart po Jungtinių Tautų vietos perdavimo KLR[124] Šiuo pranešimu abi pusės pareiškė, kad: „1) visos valstybės yra suinteresuotos Kinijos ir JAV santykių normalizavimu, 2) abi nori sumažinti tarptautinio karinio konflikto tikimybę, 3) nė viena neturėtų siekti tapti hegemone Azijos- Ramiojo vandenyno regione ir abi nepritaria tokiam kitų šalių siekiui, ir 4) nė viena nesirengia derėtis ar sudaryti susitarimus su kitomis valstybėmis trečiųjų šalių vardu.“[125] Taivano klausimu JAV pripažino, kad „yra tik viena Kinija ir kad Taivanas yra Kinijos dalis“[126], bei kad JAV sieks visų jos karinių pajėgų išvedimo iš Taivano, pradedant jų mažinimu.[127] Kinija pasinaudojo galimybe dar kartelį pareikšti, kad Taivano klausimas yra itin svarbi santykių su JAV normalizacijos dalis ir kad KLR yra vienintelė teisėta Kinijos valdžia, o Taivanas – Kinijos provincija.[128] Tačiau santykių normalizavimas tarp KLR ir JAV 8-ojo dešimtmečio viduryje dar nebuvo įmanomas, kadangi oficialiai JAV vis dar pripažino Kinijos Respubliką, t.y. kad Kinijos Respublika buvo visos Kinijos teisėta valdžia.

Tarp 1972 ir 1979 m. vyko nuolatiniai JAV ir KLR susitikimai, siekiant normalizuoti šalių santykius. JAV ir toliau laikėsi savo Kinijos Respublikos pozicijos, kurios atsakyti neleido strateginė partnerystė. Tačiau 8-to dešimtmečio pabaigoje, partnerystė su KR nebeatsvėrė

[124] „Joint Statement Following Discussions With Leaders of the People's Republic of China”, *U.S. Department Of State,* <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1969-76v17/d203>, [žiūrėta: 2015-11-15].
[125] „Joint Statement Following Discussions With Leaders of the People's Republic of China”, *U.S. Department Of State,* <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1969-76v17/d203>, [žiūrėta: 2015-11-15].
[126] „Joint Statement Following Discussions With Leaders of the People's Republic of China”, *U.S. Department Of State,* <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1969-76v17/d203>, [žiūrėta: 2015-11-15].
[127] „Joint Statement Following Discussions With Leaders of the People's Republic of China”, *U.S. Department Of State,* <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1969-76v17/d203>, [žiūrėta: 2015-11-15].
[128] „Joint Statement Following Discussions With Leaders of the People's Republic of China”, *U.S. Department Of State,* <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1969-76v17/d203>, [žiūrėta: 2015-11-15].

strateginės naudos, kurią turėjo duoti partnerystė su KLR. Tad 1979 m. sausio 1 d. buvo paskelbtas Bendras oficialus pranešimas dėl diplomatinių santykių užmezgimo (*Joint Communiqué on the Establishment of Diplomatic Relations, Normalization Communiqué*), kuriuo: 1) JAV oficialiai užmezga diplomatinius santykius su KLR, 2) JAV pripažįsta KLR kaip vienintelę teisėtą valdžią Kinijoje, tačiau pasilieka teisę vystyti kultūrinius, komercinius ir kitus neoficialius ryšius su Taivanui, 3) abi pusės dar kartą patvirtina pirmajame pranešime numatytus principus dėl tarptautinio karinio konflikto mažinimo, dėl siekimo tapti hegemonu regione, dėl atstovavimo trečiajai šaliai, dėl vienos Kinijos egzistavimo ir tai, kad Taivanas yra dalis Kinijos, ir galiausiai dėl to, kad Kinijos ir JAV santykių normalizavimas yra naudingas ne tik šioms valstybėms, bet ir prisideda prie taikos Azijoje ir pasaulyje.[129]

Tačiau JAV paraleliai paskelbia TRA, kaip atsvarą šiam Antrajam pranešimui. Nors ir daug pasiekusi 8-tajame dešimtmetyje normalizuojant santykius su JAV, KLR įvertina TRA ir nenutrūkstančią JAV karinę paramą Taivanui kaip ženklą, kad JAV pažadais KLR negali pilnai pasitikėti. Siekdama priversti JAV dar labiau įsipareigoti, 1982 m. pradžioje KLR pagrasino sumažinti bendradarbiavimą su JAV, jei ši ir toliau tęs ginklų pardavimą Taivanui.[130] JAV nenorėdama bloginti santykių su KLT pradeda derybas dėl trečiojo pranešimo.

Trečiasis pranešimas, kuris žinomas kaip „1982-ųjų pranešimas“ (*Joint Communique of the United States of America and the People's Republic of China, The 1982 Communique)*), buvo paskelbtas rugpjūčio 17 d. Pranešimu patvirtinama tai, kas jau buvo sutarta ankstesniuose pranešimuose, bei, reikalaujant Kinijai, JAV pabrėžia, kad ji neplanuoja ilgalaikės ginklų pardavimo politikos Taivane, o siekiant gerų diplomatinių santykių su Kinija, ginklų pardavimus Taivanui mažins.[131] Ši nuostata sukėlė susirūpinimą Taivane, kadangi šis pranešimas didele dalimi prieštaravo TRA. Parodydama savo paramos tvirtumą, JAV paskelbė Prezidento Ronald Reagan Šešias garantijas, tačiau istorinėje retrospektyvoje KLR dažnai demonstravo požiūrį, kad TRA yra nacionalinės teisės objektas, o trys pranešimai – tarptautinės. Atitinkamai, Taivanas rėmėsi TRA. Pati JAV naudojosi ir TRA ir pranešimuose esančiu kalbiniu nevienareikšmiškumu, Henry Kissinger įvardintu „strateginiu dviprasmiškumu“ (*strategic ambiguity*).[132]

---

[129] „Joint Communique of the United States of America and the People's Republic of China (Normalization Communique)”, *American Institute in Taiwan*, <http://www.ait.org.tw/en/us-joint-communique-1979.html>, [žiūrėta: 2015-11-15].

[130] Feldman H., “President Reagan's Six Assurances to Taiwan and Their Meaning Today”, *The Heritage Foundation*, <http://www.heritage.org/research/reports/2007/10/president-reagans-six-assurances-to-taiwan-and-their-meaning-today>, [žiūrėta: 2015-11-14].

[131] „Joint Communique of the United States of America and the People's Republic of China (the 1982 Communique)”, *American Institute in Taiwan*, <http://www.ait.org.tw/en/us-joint-communique-1982.html>, [žiūrėta: 2015-11-15].

[132] Tucker N., *Dangerous Strait : The U.S.--Taiwan--China Crisis*, New York: Columbia University Press, 2005, 192 p.

3.3.2.2. Oficialių ekonominių santykių pradžia (1972-1989 m.)

Kinijos ekonomikos augimas iki pat XXI a. pradžios buvo pagrįstas dideliu užsienio kapitalo srautu. Užsienio prekyba staigia pradėjo didėti 8-tojo dešimtmečio pabaigoje prasidėjus ekonominėms reformoms.[133] Kinijos ir JAV prekyba, paskatinta gerėjančių santykių tarp šalių, sulaukė paspirties 1979 m. valstybėms užmezgus oficialius diplomatinius ryšius. Tais pačiais metais buvo pasirašytas dvišalis prekybos susitarimas, kuriuo buvo sutarta suteikti Labiausiai privilegijuotos šalies (*most-favored-nation,* MFN) išlygas, įkurti institucijas, reguliuojančias komercinius ir prekybinius ryšius ir spręsti dvišalius prekybos klausimus derybų būdu.[134] Susitarimas įsigaliojo 1980 m. vasario 1 d., JAV suteikiant MFN išlygas Kinijai.[135] Bendra prekyba (eksportas ir importas) tarp valstybių per dešimtmetį padidėjo keturis kartus, t. y. paaugo nuo 5 mlrd. USD 1980 m. iki 20 mlrd. USD 1990 m.

Šis laikotarpis buvo itin svarbus ne tik Kinijos užsienio prekybai, tačiau ir JAV, kadangi reformos Kinijoje atvėrė naują rinką. Kinija, JAV prekes importuojančių valstybių reitinge pakilo iš 23 vietos 1979 m. į 18-tą 1990 m.[136] Tad laikotarpis iki Tiananmenio įvykių pasižymėjo itin staigiu ekonominiu šalių suartėjimu, naudingu abiems pusėms.

Apibendrinant galima teigti, kad JAV politika Kinijos atžvilgiu pasikeitė kardinaliai 8-ame dešimtmetyje. Toks pokytis buvo nulemtas JAV suvokimo, kad Kinija nėra Sovietų Sąjungos sąjungininkė ir jos politika yra gynybinė, o ne ekspansinė. Įtraukdama Kiniją į *sulaikymo strategiją*, JAV atribojo Azijos *rimlando* dalį nuo *heartlando*. Kinijai santykių su JAV normalizavimas buvo politinis laimėjimas (trijų bendrų pranešimų paskelbimas) bei postūmis ekonominiam augimui. Ir nors santykių normalizacija buvo naudinga abiems pusėms, tačiau JAV visada turėjo pranašumą prieš Kiniją, pakreipdama santykius sau reikiama kryptimi.

3.3.3. JAV ir Kinijos santykių paaštrėjimas ir naujo bendradarbiavimo pradžia (nuo 1989 m. iki dabar)

9-ajame dešimtmetyje JAV ir Kinijos santykiai klostėsi itin sėkmingai. Kinijos sprendimas naudoti ne karinius būdus spręsti Taivano klausimui leido sparčiai plėtoti santykius su JAV, ypač ekonominį bendradarbiavimą. 1989 m. stabilus santykių gerėjimas buvo pertrauktas Kinijoje įvykusių Tiananmenio įvykių, po kurių pasaulyje kilo pasipiktinimo banga dėl šiurkščių žmogaus

[133] Lu A., *China and the Global Economy since 1840,* New York: Palgrave Macmillan, 1999, 134 p.
[134] Shijian Z., „China-U.S. Economic Relations: Accords and Discords", *China.org.cn,* <http://www.china.org.cn/opinion/2012-02/27/content_24744473.htm>, [žiūrėta: 2015-11-21].
[135] Elwell C., et al., *Is China a Threat to the U.S. Economy?*, Hauppauge: Nova Science Publishers, Inc., 2008, 19 p.
[136] Elwell C., et al., *Is China a Threat to the U.S. Economy?*, Hauppauge: Nova Science Publishers, Inc., 2008, 20 p.

teisių pažeidimų Kinijoje. Tačiau ekonominio bendradarbiavimo nauda abiems pusėms nusvėrė visas kitas kliūtis, užtikrindama stabilų šalių suartėjimą.

3.3.3.1. Tiananmenio įvykiai

1989 m. pradžioje, George H. W. Bush tapus JAV Prezidentu, galima buvo tikėtis tolimesnio santykių tarp JAV ir Kinijos gerėjimo, kadangi Bush 8-ojo dešimtmečio pradžioje būdamas JAV ambasadoriumi Jungtinėms Tautoms itin daug prisidėjo siekiant normalizuoti santykius su Kinija. Prezidentas Bush Kiniją laikė svarbiu strateginiu partneriu kovoje su Sovietų Sąjunga[137], nors ir buvo aišku, kad Šaltasis karas ėjo į pabaigą. Skirtingai nuo savo pirmtako Ronald Raegan, kuris besąlygiškai rėmė Taivaną, Prezidentas Bush nesiruošė lengvai rizikuoti santykiais su Kinija.[138] Tačiau Bush taip pat suprato, kad santykiuose su Kinija yra ir kitų probleminių klausimų, tokių kaip ginklų pardavimas Artimuosiuose Rytuose, prekybos deficitas JAV, kilęs dėl pigių Kinijos prekių, žmogaus teisių pažeidimai Kinijoje ir pan. Pastaroji problema peraugo iš, kaip JAV stengėsi pavaizduoti, vidinių Kinijos klausimų į tai ko Vakarai ignoruoti nebegalėjo, ypač Kinijai baigiant saviizoliaciją 9-ajame dešimtmetyje. Net ir prasidedant studentų ir juos remiančių asmenų, siekiančių demokratinių reformų Kinijoje, persekiojimui, JAV toliau tikėjo, kad Kinija eina teisingu keliu.[139]

Toks įsitikinimas greit pasikeitė 1989 m. balandžio 15 d. mirus Hu Yaobang, kuris tapo visuomenės laukiamų reformų simboliu. Hu buvo artimas KLR Prezidento Deng bendražygis, kuris dėl savo politinių ir ekonominių reformų, nepatikusių Komunistų partijos įtakingiesiems, taip pat ir Prezidentui Deng, buvo priverstas atsistatydinti iš partijos generalinio sekretoriaus pareigų 1987 m. Prie pirmomis dienomis Tiananmenio aikštėje susirinkusių tūkstančių Hu gedinčiųjų, prisijungė vis daugiau žmonių, kol gedulas pavirto dešimttūkstantinės minios protestu prieš korupciją, infliaciją ir savavališką galios panaudojimą. Didelę dalį minios sudarė gerai organizuoti studentai, kurie naudojosi proga pareikalauti reformos. Studentai elgėsi atsargiai, stengiantis išvengti provokacijų. Demonstracijas, sulaukusias didelio žiniasklaidos (taip pat ir Vakarų žiniasklaidos) dėmesio dėl tomis pačiomis dienomis vykstančio 70-ojo Gegužės 4-osios judėjimo minėjimo ir Sovietų Sąjungos Prezidento Michail Gorbachev vizito, Komunistų partija leido. Demonstracijos paplito iš Tiananmenio aikštės, 1919 m. vykusio Gegužės 4-osios judėjimo pavyzdžiu, į studentų miestelius ir priešais Kinijos ambasadas ir konsulatus visame pasaulyje.

[137] Cohen W., *America's Response to China : A History of Sino-American Relations*, New York: Columbia University Press, 2009, 232 p.
[138] Cohen W., *America's Response to China : A History of Sino-American Relations*, New York: Columbia University Press, 2009, 233 p.
[139] Cohen W., *America's Response to China : A History of Sino-American Relations*, New York: Columbia University Press, 2009, 235 p.

Komunistų partijos viduje iškilo nesutarimai. Prezidentas Deng kartu su senosios kartos partijos atstovais tikėjo, kad demonstracijos turi būti užgniaužtos kartu su visomis demokratizacijos idėjomis, bijant, kad situacija bus panaši į 1980-ųjų studentų-darbininkų sukilimą Lenkijoje. Hu pakeitęs naujasis Komunistų partijos generalinis sekretorius Zhao Ziyang, kartu su liberalesniais KKP nariais, priešinosi Prezidento Deng raginimui panaudoti jėgą. Tačiau, pasinaudodamas pertvarkos nenorinčių KKP narių parama ir didesne įtaka, premjeras Li Peng gegužės 20 d. tam tikrose Pekino rajonuose paskelbė karinę padėtį. Karinėms pajėgoms tik pajudėjus, civiliai miesto gyventojai pastojo kelią, prašydami nežaloti demonstrantų. Ateinančiomis dienomis, mažėjant demonstrantų skaičiui, darėsi panašu, kad įvykiai nurims savaime. Tačiau gegužės 29 d., siekiant neleisti demonstracijoms nurimti, Tiananmenio aikštėje, šalia Mao Zedong mauzoliejaus, studentai iškėlė „Demokratijos ir laisvės deivę“, itin panašią į Laisvės statulą. Demonstrantams reikalaujant Prezidento Deng ir Premjero Li Peng atsistatydinimo, surenkama kariuomenė ir naktį iš birželio 3 į 4, Liaudies išlaisvinimo armija pradėjo Tiananmenio aikštės puolimą. Tūkstančiai žmonių žuvo po tankais, tūkstančiai sužeistų ir tūkstančiai suimtų. Tiananmenio aikštės žudynių vaizdai per kelias valandas apskrieja visą pasaulį. Komunistų partijos, kaip partijos, kuri išlaisvins savo žmones, įvaizdis subyra ir pasikeičia negrįžtamai.[140]

3.3.3.2. Naujo bendradarbiavimo pradžia

Visam vakarų pasauliui skubiai pasmerkus Kinijos valdžios veiksmus ir prie pasmerkimo prisidedant net Sovietų Sąjungai, Kinija toliau persekiojo visus tiek tiesiogiai dalyvavusius, tiek rėmusius demonstrantus. JAV iš karto sustabdė ginklų pardavimus Kinijai, nutraukė bet kokius ryšius su Liaudies išlaisvinimo armija bei atšaukė aukšto lygio vizitus. Prezidentas Bush taip pat paskelbė, kad sieks atidėti Kinijos paskolų prašymus iš tarptautinių finansinių institucijų, o Kongreso nariai iš skirtingų partijų vieningai pasmerkė Kinijos valdžią. Kinija į tai atsakė kritikuodama JAV, kad ši norinti kištis į vidaus reikalus.[141]

Prezidentas Bush, siekdamas išlaikyti bent dalį pasiekimų iš santykių normalizavimo, neskubėjo imtis drastiškų veiksmų. Viešojoje erdvėje Kinijos valdžios veiksmai ir toliau buvo smerkiami, tačiau neoficialiai Bush siekė neleisti Kinija vėl izoliuotis. Suorganizuoti du neoficialūs JAV atstovų vizitai Kinijoje, tačiau vizitų metu Kinija nesutiko nusileisti tiek kiek to reikalavo JAV. Į viešumą iškilus informacijai apie antrąjį vizitą, amerikiečių visuomenė pradeda neigiamai vertinti Bush administraciją, taip suteikdama pranašumą Bush atstovaujamos Respublikonų partijos

[140] Cohen W., *America's Response to China : A History of Sino-American Relations*, New York: Columbia University Press, 2009, 239 p.
[141] Cohen W., *America's Response to China : A History of Sino-American Relations*, New York: Columbia University Press, 2009, 240 p.

opozicijai (t.y. Demokratų partijai). Metų gale ruošiantis metiniam Labiausiai privilegijuotos šalies išlygos Kinijai atnaujinimui, Kongresas, kurio daugumą sudarė Demokratų partija, iškelia klausimą ar Kinija nusipelno tokios išlygos ne tik dėl Tiananmenio įvykių, dėl kurių jie atsisakė išreikšti apgailestavimą, bet ir dėl besitęsiančių žmogaus teisių pažeidimų, varžomos žodžio laisvės, Tibeto klausimo ir pan. Kongresas sulaukė didelio spaudimo iš verslo pusės dėl MFN išlygos priėmimo, kadangi jos sustabdymas būtų nuostolis ne tik Kinijai, bet ir JAV. Tačiau MFN išlygos atnaujinimas buvo nukeltas.[142]

Sąlyginis atšilimas tarp JAV ir Kinijos buvo matomas Kinijai paleidus dalį asmenų, areštuotų dėl Tiananmenio įvykių, ir po ilgų derybų Kinijai susilaikius balsavime dėl jėgos panaudojimo Persijos įlankos krizės Jungtinių Tautų Saugumo taryboje. Prezidentas Bush su savo administracija itin siekė normalizuoti santykius su Kinija, tačiau tiek viešajai nuomonei, tiek Kongresui vis dar aiškiai atsimenant Tiananmenio įvykius bei dėl nuolatinių pranešimų apie žmogaus teisių pažeidimus, tai buvo sunku padaryti. Tam, kad paskatintų MFN išlygos atnaujinimą, Bush siekė Kongreso palankumo susitikdamas su Dalai Lama, kuriam išreiškė susirūpinimą dėl Tibeto ateities. Bush taip pat savo kalboje paminėjo Kinijos intelektinės nuosavybės teisės pažeidimus, grasindamas atpildu, o kaip atsaką į Kinijos raketų eksportą Artimuosiuose Rytuose, uždraudė keleto aukštųjų technologijų prekių licenzijos pardavimą. Didžiausia priešprieša iš JAV pusės buvo parodyta, kai derybose dėl prisijungimo prie Pasaulio prekybos organizacijos Bendrojo susitarimo dėl muitų tarifų ir prekybos pareiškė neberemsianti ir Kinijos, o tik Taivaną (prieš tai JAV rėmė abiejų šalių prisijungimą).[143]

Toks atšalimas paskatino abi puses įdėti daugiau pastangų santykių normalizavimui ir 1991 m. lapkritį JAV Valstybės sekretorius James A. Baker tapo pirmuoju tokio rango JAV atstovu lankančiu Kiniją nuo Tiananmenio. Tačiau susitikimas buvo nesėkmingas, kadangi Kinija ir toliau laikėsi savo derybų taktikos, kuria jie neatsiprašinėja, laikosi pozicijos, kad daro JAV paslaugą susitikdami su jų atstovu ir kad JAV politika Kinijos atžvilgiu yra Kinijos žmonių įžeidimas bei nenusileisdama jokiais klausimais.[144] Tačiau JAV turėjo du svarbius kozirius. Ji visada galėjo neatnaujinti MFN išlygos bei visada galėjo sustiprinti paramą Taivanui. Abi šios kryptys būtų buvusios ypač skausmingos Kinijai.

MFN išlyga tapo vienu iš pagrindinių Amerikos prezidento rinkimų klausimų 1992 m. Visi kandidatai pasmerkė neproporcingą Bush santykių su Kinija palaikymą. Pagal apklausas kritus

[142] Cohen W., *America's Response to China : A History of Sino-American Relations*, New York: Columbia University Press, 2009, 246 p.
[143] Cohen W., *America's Response to China : A History of Sino-American Relations*, New York: Columbia University Press, 2009, 248 p.
[144] Cohen W., *America's Response to China : A History of Sino-American Relations*, New York: Columbia University Press, 2009, 248 p.

Busho populiarumui Amerikoje, jis nusprendė pasinaudoti Taivano klausimu, pakeisdamas savo pirminį sprendimą paskelbęs, kad JAV parduos 150 F-16 naikintuvų Taivanui. Kaip ir visais kitais ginklų pardavimo atvejais, Kinija išreiškė pasipiktinimą, tačiau atsakomųjų veiksmų JAV nesulaukė 1993 m. prezidento rinkimus laimėjus Bill Clinton, kurio rinkiminė kampanija buvo pagrįsta MFN išlygos panaudojimu reikalaujant spręsti žmogaus teisių, ginklų platinimo ir kitas problemas. Tačiau abiems pusėms esant suinteresuotoms nenutraukti santykių, MFN išlygos buvo priimtos su tam tikromis sąlygomis, o Kinija palengvino politinių kalinių paleidimą, sustiprino Tibeto paveldo apsaugą bei nustojo trukdyti Amerikos radijo stoties „Voice of America“ transliaciją.[145]

Nors žmogaus teisių pažeidimai[146] ir toliau kėlė amerikiečių pasipiktinimą, tačiau JAV politikai Kinijos atžvilgiu tai turėjo mažai įtakos, retkarčiais pripažįstant pažeidimus. Prekyba tarp JAV ir Kinijos augant itin greitai JAV susidūrė su problema. Jos prekybos balansas tapo neigiamu, kadangi Kinija eksportavo žymiai daugiau nei importavo. Tačiau tokios problemos pasirodė nelabai reikšmingos prasidėjus Trečiajai Taivano sąsiaurio krizei. Kinija palaikė Taivano Prezidento Lee kelionę į JAV, kurioje jis lankė Cornell University ir nesulaukė oficialaus priėmimo, kaip JAV išdavystę. Kinijos ambasadorius JAV buvo nedelsiant atšauktas, o naujo JAV ambasadoriaus Kinijoje įgaliojamieji raštai nebuvo priimti. JAV Prezidento Clinton laiškas Kinijos Prezidentui Jiang Zemin, kuriame šis kviečiamas į Vašingtoną, patikinant, kad JAV nepritaria Taivano nepriklausomybei, neremia nei dviejų Kinijų nei vienos Kinijos, vieno Taivano idėjų ir neremia Taivano priėmimo į Jungtines Tautas, naują krizę sušvelnino. Ambasadorių problema buvo skubiai išspręsta. Tačiau besitęsiant Kinijos karinėms pratyboms pakrantėse link Taivano, JAV nusiunčia lėktuvnešius, patruliuoti Taivano sąsiauryje. 1996 m. Taivano prezidento rinkimus laimėjus Lee, Kinijos pajėgos atsitraukia. Sąsiauryje įsivyrauja ramybė, o JAV ir Kinijos santykiai dar kartą persvarstomi.[147]

3.3.3.3. *Status quo*

Besiruošiant 1997 m. turėjusiam įvykti Kinijos Prezidento Jiang vizitui JAV, buvo intensyviai deramasi dėl bendros pozicijos pristatymo. JAV norėjo, kad Kinija nustotų remti Irano branduolinę programą, nebepardavinėtų raketų Pakistanui ir kitoms Artimųjų Rytų šalims ir paleistų bent dalį įkalintų disidentų. Tuo tarpu Kinija pageidavo, kad JAV atšauktų sankcijas, likusias po

[145] Cohen W., *America's Response to China : A History of Sino-American Relations,* New York: Columbia University Press, 2009, 252 p.
[146] Tarp žmogaus teisių pažeidimų buvo politinės ir religinės laisvės trūkumas, mažumų persekiojimas (ypač Tibete), kalinių, kaip darbo jėgos, išnaudojimas, prekyba žmogaus organais (taip pat ir tų, kuriems buvo įvykdyta mirties bausmė) ir priverstiniai abortai.
[147] Cohen W., *America's Response to China : A History of Sino-American Relations,* New York: Columbia University Press, 2009, 257 p.

Tiananmenio įvykių, ir oficialiai patvirtintų Clinton laiške Jiang išsakytą poziciją, parodant Taivanui, kad JAV parama nebuvo garantuota. Bendros pozicijos sutarti nepavyko iki Clinton ir Jiang susitikimo Vašingtone. Susitikimo metu buvo sutarta, kad JAV atšauks draudimą Kinijai pardavinėti branduolines technologijas, o Kinija nustos padėti Iranui su jų branduoline programa.[148]

1998 m. įvyko atsakomasis vizitas. JAV Prezidentas Clinton vyko į Kinija, siekdamas palaikyti pagerėjusius santykius. Susitikimo metu sutarta JAV tarpkontinentines balistines raketas nukreipti nuo Kinijos ir *vice versa*. Atsižvelgiant į tai, kad raketų nukreipimas užtrunka tik keletą minučių, toks susitarimas buvo nereikšmingas. Reikšminga buvo tai, kad Clinton vizitas buvo transliuojamas per televiziją ne tik JAV, bet ir Kinijoje. Pirmą kartą istorijoje JAV prezidentas turėjo galimybę kreiptis į kinus. Clinton tuo pasinaudojo viešai paragindamas Kinijos valdžią imtis politinių reformų dėl jos pačios represyvumo.[149]

1998 m. pabaigoje – 1999 m. JAV vykstant skandalui dėl Prezidento Clinton romano su Baltųjų Rūmų praktikante aktyvi JAV politika Kinijos atžvilgiu sustojo. Prasidėjus Kosovo karui Kinija nuolat Jungtinių Tautų Saugumo taryboje priešinosi JAV ir NATO veiksmams, tad santykiai su JAV pradėjo sparčiai blogėti. Prasidėjusi 2000 m. JAV prezidento rinkimų kampanija užtikrino nuolatinę diskusiją dėl Kinijos žmogaus teisių pažeidimų. Tačiau buvo suvokiama, kad bendradarbiavimo atsisakymas galėjo pastūmėti Kiniją dar labiau nutolti nuo vertybinės sistemos propaguojamos JAV. Taip pat Kinija be abejonės buvo viena iš įtakingiausių šalių Azijoje, su didelių galios augimo potencialu.

2001 m. JAV Prezidentu tapus George W. Bush, tikėtasi, kad jis tęs savo tėvo XX a. pabaigoje vykdytą nuolaidžią politiką Kinijos atžvilgiu. Tačiau balandžio mėnesį JAV žvalgybiniam lėktuvui avariniu būdu nusileidus Kinijoje po susidūrimo su Kinijos gaudomuoju naikintuvu, Kinija sulaikė lėktuvą su visu ekipažu. Pirminis JAV atsakas buvo grasinimas, tačiau Kinijai nenusileidus, JAV teko atsiprašyti. JAV ir Kinija galėjo toliau artimai bendradarbiauti. Gerus santykius taip pat skatino ir Kinijos parama JAV paskelbtam karui su terorizmu po 2001 m. rugsėjo 11 d. įvykių JAV. Tačiau išliko Taivano ir žmogaus teisių pažeidimo klausimai. 2002 m. Kinija sustabdė dalį susitikimų su JAV dėl Taivano atstovų susitikimų su JAV atstovais. Tačiau aukšto lygio susitikimai vyko ir toliau. Kinija rėmė JAV Jungtinių Tautų Saugumo taryboje siekiant invazijos į Iraką sankcionavimo.[150] Abi pusės stengėsi palaikyti gerus santykius. 2003 m. Prezidentas Bush laišku pareikalavo Taivano Prezidento Chen nustoti provokuoti Kiniją savo

[148] Cohen W., *America's Response to China : A History of Sino-American Relations*, New York: Columbia University Press, 2009, 258 p.
[149] Cohen W., *America's Response to China : A History of Sino-American Relations*, New York: Columbia University Press, 2009, 260 p.
[150] Cohen W., *America's Response to China : A History of Sino-American Relations*, New York: Columbia University Press, 2009, 270 p.

kalbomis ir veiksmais apie nepriklausomybės nuo Kinijos paskelbimą. Prezidentui Chen ir toliau tęsiant tokią politiką (2003 m. buvo priimtas įstatymas dėl referendumo dėl nepriklausomybės paskelbimo), Bush spaudos pranešime viešai išreiškė priekaištus Chen. Toks Bush pareiškimas buvo priimtas itin rimtai Taivane, kuris pagaliau suprato, kad JAV gali sumažinti savo paramą dėl geresnių santykių su Kinija. Tai taip pat tenkino Kiniją, kuri intensyviai stengėsi priversti JAV pripažinti Bendrus oficialius pranešimus turinčius aukštesnę teisinę galią nei Santykių su Taivanu aktas (TRA).

2004 m. antrai kadencijai perrinktas Taivano Prezidentas Chen Taivano atsiskyrimo klausimą nukėlė į antrą planą. Tačiau 2005 m. Kinijoje paskelbtas įstatymas prieš Taivano atsiskyrimą, Taivano klausimą JAV iškėlė į pirmą planą, kartu prisimenant ir žmogaus teisių pažeidimus Kinijoje. Nesutarimai kilo ir dėl ekonominio bendradarbiavimo. Dėl itin žemos juanio kainos dolerio atžvilgiu, JAV prekybos disbalansas su Kinija vis didėjo. Intelektinės nuosavybės teisės Kinijoje buvo ir toliau pažeidinėjamos gaminant piratinius CD, DVD, programas kompiuteriams ir t.t. Tačiau JAV, įsitraukusi į karą su terorizmu ir besistengdama suvaldyti Taivaną, ir toliau stengėsi palaikyt gerus santykius su Kinija, tad probleminiai klausimai būdavo primenami ir užmirštami pagal poreikį.

2008 m. Taivano prezidento rinkimuose neperrinkus Demokratinės progresyviosios partijos atstovo Chen, tiek JAV, tiek Kinija galėjo lengviau atsipūsti, kadangi naujasis Taivano Prezidentas Ma pasižymėjo nuosaikia santykių tiek su Kinija tiek su JAV subalansavimo retorika, pabrėžiančia vienos Kinijos idėją. Taivanui nustojus savo retorika nustojus provokuoti Kiniją, JAV ir Kinijos santykiai galėjo ir toliau palaikyti nuosaikią plėtrą.

Paskutinių 7 metų įvykiai parodo, kad JAV, Kinijos ir Taivano santykiuose vis dar kyla itin daug susidūrimų. Tačiau siekiant palaikyti gerus santykius, susidūrimai užglaistomi, o santykiai ir toliau vis gerėja. Tai parodo šių metų lapkričio 7 d. vykęs pirmas toks istorijoje Kinijos ir Taivano prezidentų susitikimas. Nors susitikimo metu prezidentai pabrėžtinai vienas į kitą kreipėsi „pone“, tačiau taip parodoma, kad valstybės geba ir yra linkusios atidėti savo nesutarimus į šoną, siekiant naudos visoms konflikto pusėms.

4. GALIMI SANTYKIŲ TARP JAV IR KINIJOS TAIVANO KLAUSIMU RAIDOS SCENARIJAI

Nors Kinija turėjo didelę įtaką Taivanui, tačiau Taivano išlikimas visada priklausė nuo JAV. Kaip šių trijų valstybių santykių analizė parodė, dviejų valstybių santykiai veikė kitas valstybes, tačiau JAV visada buvo valstybė nusprendžianti bendrą santykių trikampyje dinamiką. Kadangi Taivano klausimas tiesiogiai įtakoja JAV ir Kinijos santykius, todėl šiame skyriuje scenarijai konstruojami pagal JAV poziciją Taivano atžvilgiu, siekiant atskleisti kaip pozicijos pasikeitimas daro įtaką kitoms valstybėms. Imamos trys galimos JAV pozicijos:

1. JAV ir toliau rems Taivaną, išlaikydama strateginį dviprasmiškumą,
2. JAV dėl susitarimų su Kinija sumažins paramą Taivanui, arba
3. JAV nustos remti Taivaną tiek politiškai, tiek ekonomiškai, tiek karine jėga.

JAV ir toliau rems Taivaną, išlaikydama strateginį dviprasmiškumą

Iš darbe atliktos analizės, galima spręsti, kad JAV ir toliau tęs Taivano paramą dabar egzistuojančia forma, kai *status quo* išlaikomas strateginiu dviprasmiškumu. Tai suformuoja tris galimas Taivano reakcijas ir dvi galimas Kinijos reakcijas ir atitinkamai eilę atoveiksmių.

1.1. Kinija imsis karinių priemonių siekdama prisijungti Taivaną – neįtikėtina.

Toks Kinijos pasirinkimas beveik neįmanomas, kadangi retrospektyva rodo, kad tokie Kinijos veiksmai garantuotai iššauktų staigų JAV atsaką. JAV neužleistų Taivano, o santykių su JAV susigadinimas, Kinijai būtų per daug brangus. Kinija galėtų pasinaudoti karinėmis priemonėmis tik jei Taivanas panaudotų tokia priemones prieš ją (neįtikėtina) arba kiltų realių abejonių dėl JAV paramos Taivanui (neįtikėtina). Taip pat reikia atsižvelgti į santykinę Taivano (15-ta pasaulyje) ir Kinijos (3-čia pasaulyje) karinę galią. Nors Kinijos karinė galia vertinama kaip didesnė, tačiau Taivano strateginė padėtis (Taivanas – sala, neturinti kitų kaimynių, tik Kiniją) ir moderni gynybinė kariuomenė nulemia tai, kad yra mažai tikėtina, kad Kinija bandytų ją užimti konvencinėmis karinėmis priemonėmis. Virš 60 metų Taivanas vystė gynybinę kariuomenę būtent tokiam puolimui. Kinijos kariuomenė vystyta taip pat gynybiniais pagrindais, tad tiek Kinija, tiek Taivanas, tiek JAV supranta, kad konvencinėmis priemonėmis, be JAV pagalbos, Kinija Taivano užimti negalėtų.

1.2. Taivanas sieks nepriklausomos valstybės statuso *de jure* – mažai tikėtina.

Toks Taivano pasirinkimas yra mažai tikėtinas, kadangi tai būtų itin ilgas procesas susiduriantis su daug kliūčių. Taivano viduje šiuo klausimu yra didelis nuomonių išsiskyrimas, tad visų pirma turėtų būti skelbiamas referendumas. Abejotina ar būtų surinktas reikiamas kiekis balsų

už *de jure* nepriklausomybės siekį. Sekantis žingsnis būtų nepriklausomybės paskelbimas. Esant politinei valiai, t.y. jei pagal dabartines tendencijas valdžioje būtų Demokratinė progresyvioji partija, toks žingsnis nebūtų sudėtingas. Su daugiausiai kliūčių Taivanas susidurtų siekiant tarptautinio pripažinimo, kadangi valstybei pasiskelbti neužtenka, ji turi būti pripažinta tarptautinėje arenoje ir galiausiai atrasti savo vietą Jungtinėse Tautose. Čia iškyla itin svarbus Kinijos vaidmuo.

Labai tikėtina, kad Kinija padarytų viską, kad sustabdytų Taivaną nuo nepriklausomybės paskelbimo, kadangi Taivano nepriklausomybė prieštarautų Kinijos įsitikinimui, kad Taivanas ir Kinija – viena valstybė. Tad visų pirma būtų daromi veiksmai (pareiškimai, grasinimai, realūs kariniai veiksmai, tokie kaip 1995-1996 m.), trukdantys Taivanui paskelbti referendumą. Paskelbus referendumą, Taivanas gali tikėtis atsakomųjų veiksmų iš Kinijos pagal 2005 m. priimtą įstatymą. Tiesioginiai karo veiksmai iš Kinijos nėra tikėtini dėl tikėtino JAV įsikišimo, tačiau minėtas įstatymas sukuria teisėtą pagrindą Kinijos veiksmams vien paskelbus referendumą. Taip pat nekyla abejonių, kad Taivanui siekiant tarptautinio pripažinimo Kinija pasinaudotų savo įtaka (ypač ekonomine) paveikdama kitas valstybes, kad jos nepripažintų naujos Taivano valstybės. Kinijos nuolatinė vieta Jungtinių Tautų Saugumo taryboje, kuri tvirtina naujų narių pripažinimą, užtikrintų, kad Taivanas nebūtų priimtas į Jungtines Tautas.

Tokiame scenarijuje mažai tikėtina, kad JAV paremtų Taivano nepriklausomybės siekimą, kadangi Kinijos reakcija yra lengvai nuspėjama. Kadangi Kinijai šis klausimas yra itin svarbus, parodomųjų JAV veiksmų, tokių kaip buvo panaudota per visas tris Taivano sąsiaurio krizes, nebeužtektų, tad reikėtų JAV pasiryžimo pradėti atvirą konfliktą su Kinija. Tačiau auganti Kinijos galia ir abipusė JAV ir Kinijos ekonominė priklausomybė, atviro konflikto scenarijų dėl Taivano padaro beveik neįmanomu.

1.3. Taivanas palaikys *status quo* – tikėtina.

Status quo palaikymas iš Taivano pusės yra labai tikėtinas, kadangi tai garantuotų tolygią šalies plėtrą. Tačiau šioje vietoje svarbu nepamiršti, kad taivaniečiai po truputį pradeda kelti nepriklausomybės klausimą, tad, nors *status quo* palaikymas būtų protingas sprendimas, tačiau vidinėms Taivano nuotaikoms keičiantis, politikai gali pasiduoti populizmui.

Kinijai *status quo* palaikymas yra daug labiau priimtinas, nei 1.1. numatytas scenarijus. Tokia santykių eiga padėtų išlaikyti gerus santykius su JAV ir neužkirstų galimybės Kinijai susijungti su Taivanu ateityje.

JAV taip pat yra priimtinas *status quo*, kadangi jos santykiai su Taivanu ir santykiai su Kinija nestatomi į pavojų. Taip pat JAV gali išlaikyti savo pozicijas Azijoje.

1.4. Taivanas pasirinks *one country, two systems* principą – mažai tikėtina.

Mažai tikėtina, kad Taivanas šiais laikais savanoriškai pasirinktų *one country, two systems* prisijungimą prie Kinijos. Tokiu būdu būtų atsisakyta idėjos, už kurią Taivanas kovojo nuo pat 1949 m., idėjos, kad Kinijos Respublika yra teisėta visos Kinijos valdžia. Tad iš Taivano pusės toks pasirinkimas yra dar mažiau tikėtinas nei nepriklausomybės paskelbimas.

Kinijai toks variantas būtų ne tik ideologiškai, bet ir ekonomiškai itin naudingas. Taip pat tai reikštų ilgai siektos pergalės pasiekimą ir taikų problemos su JAV išsprendimą. Pačiai Kinijai Taivano prisijungimas galėtų tapti vidine problema dėl pakankamai nutolusių sistemų ir ideologinių principų.

JAV toks Taivano pasirinkimas palengvintų santykius su Kinija (nebebūtų „Taivano klausimo“), tačiau *one country, two systems* taip pat reikštų JAV pozicijų Azijoje užleidimą ir tam tikrą ideologinį pralaimėjimą. Tad tikėtinas neatviras JAV prieštaravimas.

Tačiau, nors tokio scenarijaus Taivano savanoriškas pasirinkimas yra itin mažai tikėtinas, tačiau scenarijaus *one country, two systems* tikimybę labai padidina tai, kad tiek Kinija, tiek JAV turi daug svertų, galinčių įgyvendinti tokį scenarijų. Kinija, be JAV paramos, tokio scenarijaus negalėtų įgyvendinti, tačiau JAV sutikus, Taivanas būtų priverstas prisijungti prie Kinijos.

1.5. Kinija palaikys *status quo* – tikėtina

Tikėtina, kad siekdama gerų santykių su JAV, Kinija palaikys *status quo*. Esama situacija užtikrina tolygią Kinijos plėtrą ir, kaip minėta, neužkerta kelio galimam Kinijos ir Taivano susijungimui.

Esamos padėties išlaikymas tinka tiek JAV, kuri suinteresuota gerais santykiais su Kinija, tiek Taivanui, kuriam tokia padėtis yra palanki.

JAV dėl susitarimų su Kinija sumažins paramą Taivanui – mažai tikėtina

Kadangi tiek Kinijai, tiek JAV yra itin svarbūs geri dvišaliai santykiai, yra maža tikimybė, kad JAV gali sumažinti paramą Taivanui už palankius susitarimus su Kinija. Tokie susitarimai turėtų būti tiesiogiai naudingi JAV (ekonomiškai ar politiškai), kadangi neįtikėtina, kad JAV atsisakytų įtakos Taivane ir regione dėl neaiškios naudos. JAV turėtų pati norėti sudaryti tokius susitarimus, tad Kinija turėtų pasiūlyti kažką itin naudinga. Šiuo metu Kinija neturi ką pasiūlyti JAV, verto paramos sumažinimui.

Nors ir daug kainuojantis, Kinijai toks scenarijus būtų itin naudingas, kadangi leistų vykdyti aktyvesnę Taivano prisijungimo politiką, tuo pačiu užsitikrinant JAV palankumą ir bendradarbiavimą. Toks scenarijus būtų nepalankus Taivanui, kadangi JAV visada buvo Taivano išlikimo ir stabilios plėtros garantas. Taivanas gali bandyti priešintis tokiam JAV sprendimui, tačiau tai nepadarytų įtakos JAV.

JAV nustos remti Taivaną tiek politiškai, tiek ekonomiškai, tiek karine jėga - neįtikėtina

JAV paramos Taivanui nutraukimas yra visiškai neįtikėtinas dėl daugelio priežasčių. Visų pirma Taivano apleidimas, garantuotų jo perėjimą į Kinijos įtakos zoną. JAV prarastų savo pozicijas Azijoje ir sumažintų savo įtaką pasaulyje. Toks sąmoningas JAV žingsnis būtų visiškai neįtikėtinas. Antra, JAV yra investavusi itin daug į Taivaną tiek politiškai, tiek ekonomiškai, tiek ideologiškai, tiek visomis kitomis prasmėmis. JAV paramos Taivanui nutraukimas garantuotų nulinę grąžą iš JAV investicijos. Dalinis paramos nutraukimas (pvz. karinės) taip pat baigtųsi nuline grąža. Galiausiai, Taivanas demokratinė valstybė su kapitalistine ekonomine sistema, regione, kur tokių tikrai nėra dauguma, tad ideologiškai JAV linkusi palaikyti tokias valstybes, net jei jos nėra tokios strategiškai svarbios ir kitomis prasmėmis.

Tačiau, jeigu vis dėlto JAV nustotų remti Taivaną visomis priemonėmis (o tai visiškai neįtikėtina), tai nebūtinai reikštų garantuotą staigų Taivano prijungimą prie Kinijos karinėmis priemonėmis. Dabartinėje globalioje tarptautinėje sistemoje Kinija turi pakankamai būdų, be karinių priemonių, kaip „įtikinti“ Taivaną pasirinkti *one country, two systems*. Nekyla abejonių, kad Taivanas priešintųsi tokiam žingsniui. Jei tai vyktų šiandien – *one country, two systems* scenarijus labai tikėtinas Taivanui. Tačiau labai tikėtina, kad tai nebūtų taikus scenarijus, o baigtųsi atviru kariniu konfliktu, kuriame Kinija nebūtų aiškiu laimėtoju.

Tikėtina, kad ilguoju laikotarpiu pati Kinija nebebus taip stipriai interesuota *one country, two systems* scenarijui, tačiau atsitraukimas būtų tiek ideologinis tiek ekonominis pralaimėjimas Kinijai. Tad tikėtina, kad Kinijai turint galimybes, Taivanui būtų pasiūlytas *one country, two system,* atidedant įsigaliojimą ilgam laikui (Honkongo pavyzdžiu).

Apibendrinant galima daryti išvadą, kad labiausiai tikėtina, kad JAV, Kinija ir Taivanas palaikys *status quo*, kadangi visoms trims valstybėms tai yra labiausiai palankus scenarijus, užtikrinantis stabilią jų visų raidą.

IŠVADOS

1. Išnagrinėjus valstybių santykius apibrėžiančias teorijas, galima teigti, kad analizuojant JAV, Kinijos ir Taivano santykių dinamiką svarbiausia įvertinti JAV ir Kinijos vykdomą galios politiką, Taivano gebėjimą sujungti neorealistinę ir konstruktyvistinę paradigmas bei JAV geopolitinę strategiją.

2. Analizuojant JAV ir Kinijos santykius galima išskirti tris pagrindines valstybes, darančias įtaką. Tai – Japonija, Pietų Korėja ir Taivanas. Šios valstybės buvo JAV *sulaikymo strategijos* dalis. Po Sovietų Sąjungos sugriuvimo šios šalys liko JAV įtakos Azijoje satelitais. Jos visos taip pat istoriškai buvo priešiškos Kinijai, tačiau JAV ir Kinijos santykių gerėjimas lėmė, kad Kinija normalizavo santykius ir su šiomis valstybėmis. Dabar Kinija įtraukiama į JAV konsultacijas su Japonija ir Pietų Korėja. Nors tai neišsprendžia dvišalių problemų, tačiau suteikiamas pagrindas stabiliam regiono vystymuisi. Tuo tarpu Taivano klausimas tebelieka neišspręstas. Taivano prijungimas prie žemyninės Kinijos – galutinis Kinijos tikslas, o JAV parama Taivanui visapusė. Tad Taivano klausimas visada atspindėjo ir atspindės JAV ir Kinijos santykių būklę.

3. Atlikta Kinijos ir Taivano santykių analizė parodė, kad yra daugybė faktorių įtakojančių Kinijos ir Taivano santykius. Tačiau šių santykių pagrindu visada buvo priešiškumas tarp Kinijos Komunistų partijos ir Kinijos Nacionalistų partijos. Iš šio priešiškumo kilo konfliktas dėl teisėtos Kinijos valdžios, dėl kurio kilo trys Taivano Sąsiaurio krizės. JAV įsikišimas sutrukdė Kinijai ir Taivanui išspręsti konfliktą pačioms (tikėtina – Kinijai jėga prisijungiant Taivaną), jį prailgindamas. Tačiau tai taip pat sukūrė ir pagrindą santykių normalizavimuisi, atsirandant vis daugiau naujų faktorių, ypač ekonominių, gerinančių Kinijos ir Taivano santykius. Tad itin konfliktiška Kinijos ir Taivano santykių pradžia nenulėmė tokios pačios santykių pabaigos. Kinijos ir Taivano santykiai per pastaruosius dešimtmečius parodė, kad net ir dideli priešai gali palaikyti civilizuotus santykius, kol tai yra naudinga visoms pusėms.

4. Remiantis JAV ir Taivano santykių analize, galima teigti, kad JAV parama Taivanui garantavo jo išlikimą nepriklausomu nuo Kinijos. Nuo pat Nacionalistų partijos atsitraukimo pradžios, JAV tiesioginė (karinių pajėgų siuntimas) ir netiesioginė (ginklų pardavimas) karinė ir politinė parama užtikrino, kad Kinija neįsiverš į Taivaną. Ekonominė parama sukūrė pagrindą Taivano ekonomikos augimui. Tad JAV turėjo lemiamą įtaką Taivanui. Tuo tarpu Taivanas besišliedamas prie JAV XX a. sugebėjo išnaudoti savo, kaip satelito Azijoje, vaidmenį ne tik išlikimui, tačiau taip pat sukurti vieną stipriausių ekonomikų Azijoje, demokratizuotis bei išlaikyti kinišką identitetą.

5. Išanalizavus kaip Taivano klausimas veikė JAV ir Kinijos santykius, galima teigti, kad visų pirma santykių dinamika visada buvo nulemta JAV hegemoniškumo, kuris leido nustatyti tiek santykių su Kinija, tiek su Taivanu kryptį. JAV poreikis *sulaikyti* komunizmo plėtimąsi lėmė sėkmingą Taivano prisišliejimo politiką iki pat 8-ojo dešimtmečio. Vėlesnis JAV politinės strategijos krypties pasikeitimas sąlygojo Kinijos ir JAV santykių atšilimą, prasidedantį antisovietine détente. Būtent JAV inicijavo ir palaikė gerus santykius su Kinija, tuo pat metu įtikindama Taivaną savo parama, taip užkirsdama kelią galimiems Taivano, kaip konflikto iniciatoriaus, veiksmams. Taigi Taivano ir Kinijos santykiai buvo nulemti JAV politikos. Nors JAV vaidmuo yra lemiamas, tačiau nemažiau svarbu buvo atskleisti ir Kinijos bei Taivano vaidmenis. Remiantis atlikta analize, galima teigti, kad Kinija visada norėjo ir tebenori prisijungti Taivaną, tačiau buvo ir tebėra suvaržyta JAV interesų Azijoje. XX a. viduryje Kinija bandė jėga prisijungti Taivaną, tačiau JAV parodė, kad tokia eiga negalima. Būtent JAV atsakas į Kinijos agresiją Taivano atžvilgiu nulėmė Kinijos supratimą, kad karinėmis priemonėmis klausimo išspręsti nepavyks. Tuo labiau, kad Kinija visada buvo suinteresuota palaikyti gerus santykius su JAV. Tad ilgainiui nusistovėjo dinamika, kurioje Kinija neatsisako savo tikslo prijungti Taivaną, tačiau taip pat palaiko gerus santykius su JAV. Tuo tarpu, nors *de jure* nepripažintas, Taivanas XXI a. vis dar yra vienas pagrindinių JAV partnerių regione, atspindintis ne tik karinius ar ekonominius JAV siekius, tačiau taip pat ir vertybinius.

6. Įvertinus galimus santykių tarp JAV ir Kinijos raidos scenarijus, galima daryti išvadą, kad daugelis scenarijų – mažai ar visiškai neįtikėtini. JAV besitęsianti tiek politinė, tiek ekonominė, tiek karinė parama Taivanui – garantuota. Dabartinėje tarptautinės sistemos situacijoje kitokia prielaida neįmanoma. Tokia prielaida suponuoja, kad Kinija negali elgtis beatodairiškai, tad *status quo* yra palankiausia būsena. Nors Taivano viduje populiarėja nepriklausomybės idėjos, tačiau visiškos nepriklausomybės siekimas sukeltų itin neigiamų atoveiksmių, tad Taivanui taip pat pati palankiausia ir labiausiai tikėtina *status quo*. Dėl to galima daryti išvadą, kad labiausiai tikėtina JAV ir Kinijos, bei Taivano santykių kryptis – *status quo* palaikymas.

7. Apibendrinant galima teigti, kad nors Taivano klausimas visada buvo svarbus JAV ir Kinijos santykių dinamikai, tačiau būtent JAV, o ne Taivanas ar Kinija, formavo santykių eigą. Galiausiai galima teigti, kad labai tikėtina, kad XXI a. pradžioje nusistovėjęs *status quo* tęsis ir toliau, o Taivano klausimas taip ir netaps atviro konflikto tarp Kinijos ir JAV priežastimi.

Rekomendacijos

JAV ir Kinijos santykiai daro vis didesnę įtaką globaliai. Auganti ekonominė Kinijos galia veda link bipolės pasaulio ekonominės sistemos. JAV toks Kinijos augimas nėra parankus. XXI a. pradžia parodė, kad JAV nebegali visada ir visur būti pirma, juolab be Kinijos pasaulyje įtaką turi tokios šalys kaip Rusija ar Vokietija ar kiti tarptautiniai subjektai kaip Europos Sąjunga ir Jungtinės Tautos. Kita vertus, JAV nėra palanku, palaikyti blogus santykius su Kinija. Geri santykiai tarp JAV ir Kinijos yra pagrindas stabilumui pasaulyje.

Atsižvelgiant į tai, kad Taivano klausimas daro didelę įtaką JAV ir Kinijos tarpusavio santykiams ir remiantis šiame darbe atlikta analize, peršasi išvada, kad turėtų būti išlaikomas JAV, Kinijos ir Taivano santykių *status quo*. Kaip aptarta darbe, kiti šių trijų valstybių santykių raidos scenarijai yra mažai tikėtini ir yra palankūs tik vienai arba dviem partneriams iš trijų. Nusistovėjusios pusiausvyros išlaikymas turėtų tapti svarbiu imperatyvu ir šalių viduje, nes Taivano nepriklausomybės klausimo naudojimas politinių partijų ar grupuočių tarpusavio kovose gali turėti nenuspėjamų regioninių ir pasaulinių pasekmių.

Literatūros ir šaltinių sąrašas

Literatūra

Knygos

1. Art R., Jervis R., *International Politics: Enduring Concepts and Contemporary Issues,* New York: Pearson/Longman, 2007.
2. Blouet B., *Geopolitics and Globalization in the Twentieth Century,* London: Reaktion Books, 2004.
3. Booth K., Smith S. (red.), *Tarptautinių Santykių Teorija Šiandien,* Vilnius: Algarvė, 2000.
4. Brzezinski Z., *Strateginės įžvalgos: Amerika ir pasaulio galios krizė,* Vilnius: Versus Aureus, 2013.
5. Bush R., *Untying the Knot : Making Peace in the Taiwan Strait,* Washington: Brookings Institution Press, 2005.
6. Clark C., *The Changing Dynamics Of The Relations Among China, Taiwan, And The United States*, Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing, 2011.
7. Cohen W., *America's Response to China : A History of Sino-American Relations*, New York: Columbia University Press, 2009.
8. Dodds K., *Geopolitics : A Very Short Introduction*, Oxford: Oxford University Press, 2007.
9. Dunne T., et al., *International Relations Theories: Discipline and Diversity*: Oxford University Press, 2013.
10. Elwell C., et al., *Is China a Threat to the U.S. Economy?,* Hauppauge: Nova Science Publishers, Inc., 2008.
11. Friedman E., *China's Rise, Taiwan's Dilemmas and International Peace*, London: Routledge, 2006.
12. Herring G., *From Colony to Superpower : U. S. Foreign Relations Since 1776*, Cary: Oxford University Press, 2008.
13. Hua S., *Reflections on the Triangular Relations of Beijing-Taipei-Washington since 1995 : Status Quo at the Taiwan Straits?,* Gordonsville: Palgrave Macmillan, 2006.
14. Huang J., Li X., *Inseparable Separation : The Making of China's Taiwan Policy*, River Edge: World Scientific Publishing Co., 2010.
15. Kauppi M., Viotti P., *International Relations and World Politics: Security, Economy, Identity*, Upper Saddle River: Pearson Prentice Hall, 2009.
16. Laurinavičius Č., et al., *Geopolitiniai Kodai,* Vilnius: Vilniaus Universiteto Leidykla, 2004.

17. Lindemann B., *Cross-strait Relations and International Organizations: Taiwan's Participation in IGOs in the Context of Its Relationship with China:* Springer VS, 2014.
18. Lu A., *China and the Global Economy since 1840,* New York: Palgrave Macmillan, 1999.
19. Myers R., Zhang J., *Struggle Across the Taiwan Strait : The Divided China Problem,* Stanford: Hoover Institution Press, 2006.
20. Morgenthau H., *Politika Tarp Valstybių: Kova Dėl Galios Ir Taikos,* Vilnius: Margi Raštai, 2011.
21. Shambaugh D., Yahuda M., *International Relations of Asia*: Rowman & Littlefield, 2014.
22. Smith T., *History and International Relations*, London: Routledge, 1999.
23. Spiegel S., et al. *World Politics in a New Era*, Belmont: Wadsworth/Thomson,. 2004.
24. Swaine M., *America's Challenge : Engaging a Rising China in the Twenty-First Century,* Washington: Carnegie Endowment for International Peace, 2011.
25. Tucker N., *Dangerous Strait : The U.S.--Taiwan--China Crisis*, New York: Columbia University Press, 2005.
26. Vogel E., *Deng Xiaoping and the Transformation of China,* Cambridge: Harvard University Press, 2011.
27. Waltz K., *Realism and International Politics*, New York: Routledge, 2008.
28. Waltz K., *Theory of International Politics*, Boston: McGraw-Hill, 1979.
29. Wendt A., *Social Theory Of International Politics,* Cambridge: Cambridge University Press, 1999.
30. Wendt A., *Tarptautinės Politikos Socialinė Teorija,* Vilnius: Eugrimas, 2005.

Straipsniai

31. Blanchard J., „New Thinking about the Taiwan Issue. Theoretical Insights into Its Origins, Dynamics, and Prospects", *The Copenhagen Journal of Asian Studies,* 31, 2013, 106-08 p. <http://cjas.dk/index.php/cjas/article/view/4335/4763>, [žiūrėta: 2015-11-24].
32. Brumfield B., Hung K., „Leaders of China and Taiwan Hold First Talks since Bitter 1949 Split", *CNN*, <http://edition.cnn.com/2015/11/07/asia/china-taiwan-summit/>, [žiūrėta: 2015-11-12].
33. Brzezinski Z., „Living With China", *National Interest*, 59, 2000, 5 p.
34. Brzezinski Z., „The Grand Chessboard", *Harvard International Review*, 20.1, 1997, 48 p.
35. Brzezinski Z., „Threat And Opportunity In The Communist Schism", *Foreign Affairs*, 41.3, 1963, 513 p.

36. Chai W., „The Taiwan Factor in U.s.-china Relations: An Interpretation", *Asian Affairs*, 29.3, 2002, 131–147 p., <http://www.jstor.org/stable/30172554>, [žiūrėta: 2015-11-23].
37. Chu-yuan Ch., „United States-Taiwan Economic Relations: Trade And Investment", *Columbia Journal Of World Business*, 21.1, 1986, 87-96 p.
38. Feldman H., "President Reagan's Six Assurances to Taiwan and Their Meaning Today", *The Heritage Foundation*, <http://www.heritage.org/research/reports/2007/10/president-reagans-six-assurances-to-taiwan-and-their-meaning-today>, [žiūrėta: 2015-11-14].
39. Ferguson Y., Mansback R., „Between celebration and despair: Constructive suggestions for future international theory", *International Studies Quarterly*, 370 p.
40. Hickey D., „Continuity Or Change: US Policy & Taiwan", *Journal Of Chinese Political Science*, 12.2, 2007, 106-124 p.
41. Hickey D., „U.S. Policy Toward Taiwan: Time For Change?", *Asian Affairs: An American Review*, 40.4, 2013, 175-198 p.
42. Karpavičiūtė I., „Kaita ir nacioanlinė tapatybė užsienio politikos studijose: Lietuvos atvejis", <http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:J.04~2013~ISSN_2029-0225.V_13.PG_99-134/DS.002.0.01.ARTIC> [žiūrėta: 2015 11 29].
43. Shijian Z., „China-U.S. Economic Relations: Accords and Discords", *China.org.cn*, <http://www.china.org.cn/opinion/2012-02/27/content_24744473.htm>, [žiūrėta: 2015-11-21].
44. Tierney D., „Does Chain-Ganging Cause The Outbreak Of War?", *International Studies Quarterly*, 55.2, 2011, 285-304 p.
45. Zhao Q., „America's Response To The Rise Of China And Sino-US Relations", *Asian Journal of Political Science*, 13.2, 2005, 1-27 p.

Šaltiniai

Dokumentai

46. „Joint Communique of the United States of America and the People's Republic of China (Normalization Communique)", *American Institute in Taiwan*, <http://www.ait.org.tw/en/us-joint-communique-1979.html>, [žiūrėta: 2015-11-15].
47. „Joint Communique of the United States of America and the People's Republic of China (the 1982 Communique)", *American Institute in Taiwan*, <http://www.ait.org.tw/en/us-joint-communique-1982.html>, [žiūrėta: 2015-11-15].

48. „Joint Statement Following Discussions With Leaders of the People's Republic of China", *U.S. Department Of State,* <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1969-76v17/d203>, [žiūrėta: 2015-11-15].
49. „Jungtinių Tautų Chartija", < https://www.e-tar.lt/portal/legalAct.html?documentId=TAR.DD12C52B498E>, [žiūrėta: 2015-11-30].
50. „Taiwan Relations Act", *American Institute in Taiwan,* <http://www.ait.org.tw/en/taiwan-relations-act.html>, [žiūrėta: 2015-11-13].
51. „U.S. Relations With Taiwan", *U.S. Department of State,* <http://www.state.gov/r/pa/ei/bgn/35855.htm>, [žiūrėta: 2015-11-13].

Kiti

52. "Japan Profile", *BBC News,* <http://www.bbc.com/news/world-asia-pacific-15219730>, [žiūrėta: 2015-03-22].
53. „China Profile", *BBC News,* <http://www.bbc.com/news/world-asia-pacific-13017882>, [žiūrėta: 2015-03-22].
54. „Taiwan Economic and Political Background Note", *American Institute in Taiwan,* <http://www.ait.org.tw/en/tw-economic-political-backgrmanound-note.html#political>, [žiūrėta: 2015-11-12].
55. „Taiwan Profile", *BBC News,* <http://www.bbc.com/news/world-asia-16178545>, [žiūrėta: 2015-03-22].
56. „Taiwan-US Relations", *Taipei Economic and Cultural Representative Office in the U.S.*, <http://www.taiwanembassy.org/US/ct.asp?xItem=266456&CtNode=2297&mp=12&xp1=12>, [žiūrėta: 2015-11-14].
57. „The Taiwan Straits Crises: 1954–55 and 1958 - 1953–1960", *U.S. Department of State - Office of the Historian,* <https://history.state.gov/milestones/1953-1960/taiwan-strait-crises>, [žiūrėta: 2015-03-22].
58. „U.S. Relations With Japan", *U.S. Department of State,* <http://www.state.gov/r/pa/ei/bgn/4142.htm> [žiūrėta: 2015-11-29].
59. Serwer A., „Kissinger on China", *Fortune,* 164.5, 2011, 86-88 p.
60. Slaughter A. „International Relations, Principal Theories", *Princeton University,* <https://www.princeton.edu/~slaughtr/Articles/722_IntlRelPrincipalTheories_Slaughter_20110509zG.pdf>, [žiūrėta: 2015-11-21].

Anotacija

Umbrasaitė R. Taivano klausimas JAV ir Kinijos santykiuose/ Tarptautinės politikos ir ekonomikos magistro baigiamasis darbas. Vadovas: doc. dr. Egidijus Motieka. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Politikos ir vadybos fakultetas, 2015. – 70 p.

Magistro baigiamajame darbe išanalizuota Taivano klausimo įtaka JAV ir Kinijos santykiams. Pirmame darbo skyriuje nagrinėjamos pagrindinės tarptautinių santykių teorijos, apibrėžiančios santykius tik tarp valstybių, nes darbe nagrinėjamų valstybių santykiams tarptautinės organizacijos turi menką įtaką. Taip pat įtraukiama geopolitinė prieiga, siekiant pilnai atskleisti JAV strategiją Azijoje. Antrame darbo skyriuje nustatomi pagrindiniai probleminiai JAV ir Kinijos santykių aspektai. Trečiasis darbo skyrius yra skirtas išnagrinėti Kinijos ir Taivano bei JAV ir Taivano santykius. Išanalizavus šiuos santykius, trečiojo skyriaus trečioje dalyje, išskiriami svarbiausi veiksniai darantys įtaką JAV ir Kinijos santykiams. Ketvirtame skyriuje konstruojami galimi JAV, Kinijos ir Taivano santykių raidos scenarijai.

Raktiniai žodžiai: JAV, Kinija, Taivanas, valstybių santykiai, geopolitinė strategija, *one country, two systems.*

Annotation

Umbrasaitė R. Taiwan Question in the U.S.-China Relations/ International Politics and Economics Master‘s Thesis. Supervisor: Doc. Dr. Egidijus Motieka. – Vilnius: Faculty of Politics and Management, Institute of Political Science, Mykolas Romeris University, 2015. – 70 p.

Master‘s thesis aims at analyzing the impact that Taiwan question has in the U.S.-China relations. Chapter 1 provides an analysis of the main international relations theories that define relations between countries, as international organization influence on the relations between the countries analyzed in this thesis is insignificant. Furthermore, chapter 1 also includes geopolitical approach in order to fully disclose the U.S. strategy in Asia. Chapter 2 reveals the main problematic areas of the U.S.-China relations. Chapter 3 provides an analysis of China-Taiwan and the U.S.-Taiwan relations. Afterwards, the most important factors affecting the U.S.-China relations are distinguished. In Chapter 4, possible future scenarios of the U.S.-China-Taiwan relations are constructed.

Keywords: USA, China, Taiwan, international relations, geopolitical strategy, *one country, two systems.*

Santrauka

Umbrasaitė R. Taivano klausimas JAV ir Kinijos santykiuose/ Tarptautinės politikos ir ekonomikos magistro baigiamasis darbas. Vadovas: doc. dr. Egidijus Motieka. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Politikos ir vadybos fakultetas, 2015. – 70 p.

Po Antrojo pasaulinio karo iškilus dviem supervalstybėms, diktuojančioms viso pasaulio tvarką, prasidėjo ginklavimosi varžybos, kurių metu abi pusės siekė pranokti viena kitą. JAV *sulaikymo strategija* (*containment strategy*), siekė apriboti Sovietų Sąjungos vykdomą politiką. Todėl JAV buvo suinteresuota bendradarbiauti ne tik su vertybiškai artima Europa, bet ir su ir Azija, nes vyravo nuomonė, kad tas kas valdo Euraziją, valdo pasaulį. 8-ame dešimtmetyje įgyvendindama savo strategiją, JAV pradėjo bendradarbiavimą su Kinijos Liaudies Respublika (Kinija). Tačiau sugriuvus Sovietų Sąjungai ir *sulaikymo strategija* netekus svarbos, bendradarbiavimas su Kinija tarsi tapo strategiškai nebūtinas JAV. Bet auganti Kinijos galia lėmė, kad Kinija išliko svarbi geopolitinėje JAV strategijoje. Pastaruoju metu JAV ir Kinijos santykiai įgauna vis didesnę svarbą ne tik Azijos regionui, bet ir globaliai. JAV ir Kinijos santykiai susideda iš daugelio aspektų, tačiau Taivano klausimas visada buvo vienas svarbiausių, įtakojančių tiek vidaus, tiek užsienio JAV ir Kinijos politiką. Šis klausimas visada atspindėjo JAV ir Kinijos gebėjimą spręsti problemas ir jų tarpusavio santykių ribas.

Darbo tikslas - išanalizuoti Taivano klausimo įtaką JAV ir Kinijos santykiams. Įgyvendinant darbo tikslą buvo išsikelti tokie uždaviniai: 1. nustatyti pagrindinius probleminius JAV ir Kinijos santykių aspektus, 2. išanalizavus Kinijos ir Taivano bei JAV ir Taivano santykius, išskirti svarbiausius veiksnius darančius įtaką JAV ir Kinijos santykiams, 3. įvertinus svarbiausius faktorius, darančius įtaką JAV, Kinijos ir Taivano santykių trikampiui, sukonstruoti galimus visų trijų valstybių santykių raidos scenarijus.

Įvykdžius uždavinius ir atlikus tyrimą, galima daryti išvadą, kad nors Taivano klausimas visada buvo svarbus JAV ir Kinijos santykių dinamikai ir dvišaliai santykiai visada įtakojo visų trijų šalių santykių dinamiką, tačiau būtent JAV, o ne Taivanas ar Kinija, formavo santykių eigą. Galiausiai galima teigti, kad labai tikėtina, kad XXI a. pradžioje nusistovėjęs *status quo* tęsis ir toliau, o Taivano klausimas taip ir netaps atviro konflikto tarp Kinijos ir JAV priežastimi.

Summary

Umbrasaitė R. Taiwan Question in the U.S.-China Relations/ International Politics and Economics Master's Thesis. Supervisor: Doc. Dr. Egidijus Motieka. – Vilnius: Faculty of Politics and Management, Institute of Political Science, Mykolas Romeris University, 2015. – 70 p.

As two superpowers that determined the world order emerged after the Second World War, arms race has started where two powers sought to outdo each other. As the U.S. *containment strategy* was aimed at confining the policy of the Soviet Union, the U.S. had to cooperate not only with Europe, whose values were familiar, but also with Asia, since an idea prevailed that whoever dominates Eurasia commands the world. In the 1970s, the U.S. began its cooperation with the People's Republic of China (China) as part of its *containment strategy.* However, as the Soviet Union collapsed, *containment strategy* has lost its relevance and cooperation with China has become strategically dispensable. Nevertheless, China remained prominent part of the U.S. geopolitical strategy due to its economic growth. Currently, the U.S.-China relations are becoming increasingly important not only regionally in Asia, but also globally. The U.S.-China relations include a number of areas; however, Taiwan question has always been among the most important as it influences both domestic and foreign policies of the U.S. and China. The Taiwan question has always shown the U.S. and China's ability to tackle problems and reflected the limits of their relations.

The aim of this thesis is to analyze the way Taiwan question impacts the U.S.-China relations. In order to fulfill the aim, following objectives have been set: 1. to identify the main problematic areas in the U.S.-China relations, 2. to distinguish the key factors affecting the U.S-China relations after analyzing China-Taiwan and the U.S.-Taiwan relations, 3. after evaluation of the key factors of the relations, to design possible future scenarios for the relations between all three countries..

All in all, even though Taiwan questions has always been significant to the U.S.-China relations and the bilateral relations always affected dynamics of the trio relations, the U.S. has always determined the course of the trio relations. Finally, it is likely that the *status quo*, which was established among the trio in the beginning of the 21st century, will prevail. Taiwan question will not cause an open conflict between the U.S. and China.

Forma patvirtinta Mykolo Romerio universiteto
Senato 2012 m. lapkričio 20 d. nutarimu Nr.1SN-10

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

20 - -
Vilnius

Aš, Mykolo Romerio universiteto (toliau – Universitetas),

_____
(fakulteto / instituto, programos pavadinimas)

Studentas (-ė)_____,
(vardas, pavardė)

patvirtinu, kad šis rašto darbas / bakalauro / magistro baigiamasis darbas

„_____
_____“:

1. Yra atliktas savarankiškai ir sąžiningai;
2. Nebuvo pristatytas ir gintas kitoje mokslo įstaigoje Lietuvoje ar užsienyje;
3. Yra parašytas remiantis akademinio rašymo principais ir susipažinus su rašto darbų metodiniais nurodymais.

Man žinoma, kad už sąžiningos konkurencijos principo pažeidimą – plagijavimą studentas gali būti šalinamas iš Universiteto kaip už akademinės etikos pažeidimą.

_____ _____
(parašas) *(vardas, pavardė)*